

У нумары:

Гэта трэба жывым!

Ліпень для Беларусі — месяц радасці і смутку.

Стар. 2

Не перашкаджаць, а супрацоўнічаць

Камфортна і ўтульна нам будзе з кнігай і надалей!

Стар. 5

Знакі адметнага мыслення

Міжнародная мастацкая выстава графікі латышскіх і беларускіх мастакоў у Даўгаўпілсе.

Стар. 11

Суайчыннікі ў свеце

Чарговы выпуск пастаяннай рубрыкі.

Стар. 12

Таямніца аднаго псеўданіма

Друкаваная спадчына Максіма Багдановіча: новыя знаходкі.

Стар. 14

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА II ПАЎГОДДЗЕ 2009 г.

Для індыўідуальных падпісчыкаў:

1 месяц — 7760 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведамасная падпіска:

1 месяц — 10060 руб.
Падпісны індэкс — 638562

Індыўідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: на 1 месяц — 5200 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі: 1 месяц — 7870 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў неблагім — падпішыцеся на «ЛіМ»!

Ужо васемнаццаты раз легендарны беларускі горад на Дзвіне збірае ўдзельнікаў і гасцей свайго самага знакамітага свята. Яго ўрачыстае адкрыццё адбудзецца сёння ўвечары на сцэне Летняга амфітэатра. І незалежна ад таго, парадуе нас ліпенскае надвор'е ці не, бліжэйшы тыдзень чакаецца па-летняму квяцісты і гарачы, напоўнены святочнымі падзеямі, хвалоючымі сустрэчамі, творчымі сюрпрызамі, новымі знаёмствамі, а то і адкрыццямі. Словам, багатымі на радасці абяцаюць быць дні з 10 па 16 ліпеня — афіцыйны час правядзення Міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску-2009». Увогуле ж, гадзіннік на старажытнай віцебскай ратушы даўно вядзе неафіцыйны адлік фестывальнага часу. Горад спакваля пачаў рыхтавацца да прыёму гасцей. Яго жыхары ўжо больш як месяц таму ўзяліся вывучаць расклад музычных і тэатральных імпрэз ды загадзя набываць білеты. А галоўны рэжысёр канцэртнай праграмы ўрачыстага адкрыцця сёлетняга «Славянскага базару...» заслужаны артыст Расіі Міхаіл Высоцкі, распавядаючы пра вечаровую імпрэзу ў Летнім амфітэатры, якую, дарэчы, змогуць пабачыць і мільёны тэлеглядачоў, запэўніў прадстаўнікоў СМІ: «Гэта будзе шыкоўнае шоу сусветнага ўзроўню, з неверагоднымі спецэфектамі. Як ніколі шырока будуць скарыстаны піратэхнічныя эфекты, і гэта надасць канцэрту феэрычную атмасферу».

На гасцінных берагах Дзвіны

Міжнародны фестываль мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску» спраўляе сваё паўналецце

Фестываль — справа творчая, жывая — не абыходзіцца без імправізацый, неспадзяванак, сюрпрызаў. Але нават агульная папярэдняя інфармацыя пра сёлетняга праграмы «Славянскага базару...» ды іх удзельнікаў выклікала цікавасць у многіх людзей: нездарма ўжо тры тыдні таму ў віцебскіх касах раскупілі больш як палову білетаў на самыя розныя відовішчы.

У ліку традыцыйных падзей — уручэнне спецыяльнай узнагароды Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Праз мастацтва — да міру і ўзаемаразумення»; правядзенне Дзён Беларусі, Расіі, Украіны і Саюзнай дзяржавы.

Сярод удзельнікаў сённяшняга вечаровага шоу ў Летнім амфітэатры — папулярныя артысты Мікалай Баскаў, Лайма Вайкуле, Філіп Кіркораў, Валерыя Лявонцьеў, Ядвіга Паплаўская і Аляксандр Ціхановіч, Райманда Паулс, Сасо Паўліяшвілі, Стас П'еха, Сафія Ратару, Роза Рымбаева, а таксама Лара Фабіян (Бельгія), Сара Конар (Германія), легендарны польскі ансамбль «Чырвоныя гітары» і чэшскі музыкант-віртуоз Фелікс Славачак. І яшчэ

— Дзяржаўны ансамбль танца Беларусі ды Нацыянальны заслужаны акадэмічны ансамбль танца Украіны імя П. Вірскага. Замоўлена выступленне Аляксандра Рыбака і «Frikar Dance Company» (Нарвегія). Чакаецца і сюрпрыз ад занага амерыканскага гасця — акцёра, рэжысёра, сцэнарыста, прадзюсера, спартсмена, паліглата, які размаўляе на сямі мовах, нават па-фінску і па-японску, — Дольфа Лундгрэна.

Наступныя вечары (і дні, і ночы!) абяцаюць не толькі сольныя канцэртныя праграмы эстрадных выканаўцаў. Прыхільнікам Мельбамены адрасуецца змястоўны тэатральны праект. Напрыклад, ужо сёння Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа запрашае на сустрэчу з народным артыстам Расіі, лаўрэатам Дзяржаўных прэмій, стваральнікам яскравых вобразаў на сцэне і ў кіно Міхаілам Казаковым. Плануецца на «Славянскім базары...» і літаратурная вечарына з удзелам легендарнай асобы — расійскага паэта, артыста, кінарэжысёра Яўгена Ёўтушэнкі, у чьёй творчай скарбонцы — больш як 130 паэтычных кніг і многія сотні

выданняў у перакладах на 72 мовы, пастаноўкі фільмаў «Дзіцячы сад» і «Пахаванне Сталіна», роля Канстанціна Цыялкоўскага ў мастацкай стужцы «Узлёт»...

Віцебскія афішы анансуюць выступленне зорак Ізраільскай оперы і праграму «Гімн роднай зямлі» Беларускага дзяржаўнага харэаграфічнага ансамбля «Харошкі», маладзёжны канцэрт «Даўтаўпілс запрашае сяброў» і прэмію расійскага трыю пад кіраўніцтвам Сяргея Жыліна «Чайкоўскі ў джазе» (вядомы цыкл фартэпійных п'ес кампазітара-класіка «Паравіны года» прагучыць у новым жанравым абліччы). Джазавую праграму рытуе і Нацыянальны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга — пастаянны ўдзельнік «Славянскага базару...» з 1992 года. Апроч таго, гэты калектыў прэзентуе да 65-годдзя вызвалення Беларусі ад фашысцкай навалы вялікі тэатралізаваны песенны канцэрт «Ад Масквы да Брэста», які нагадае шчымялыя і трапяткія мелодыі ваеннага і пасляваеннага часу.

«На плячах» аркестра пад кіраўніцтвам маэстра Фінберга, як заўсёды, і правядзенне

Міжнароднага конкурсу выканаўцаў эстраднай песні. Канцэрт-прэзентацыя ўдзельнікаў конкурсу «Віцебск-2009» адбудзецца сёння ўдзень. Тады ж вызначыцца парадак іх выступленняў на сцэне Летняга амфітэатра падчас спаборніцтва, у якім удзельнічаюць прадстаўнікі 18 краін. Дарэчы, упершыню сярод іх будзе пасланец Бразіліі. Беларусь прадставіць саліст Гомельскай абласной філармоніі Андрэй Коласаў. А вось на Міжнародным дзіцячым музычным конкурсе «Віцебск-2009», паводле яго ўмоў, Беларусі, як і Расіі, і Украіне (дзяржавам-заснавальніцам фестывалю), дазволена прадставіць па два спаборнікі. За нашу краіну выступіць 11-гадовая Лаліта Гайдукевіч ды 7-гадовая Маша Новік.

Паводле папярэдніх падлікаў, XVIII Міжнародны фестываль мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску» прыме больш як 5 тысяч артыстаў. Шматлікіх умельцаў і аматараў народнага мастацтва згуртуе папулярны праект «Горад майстроў». Колькасць журналістаў, акрэдытаваных у прэс-цэнтры свята, дасягае амаль дзвюх соцень. А колькі гасцей з усяго свету збярэцца гэтымі днямі ў старажытным беларускім горадзе на берагах Заходняй Дзвіны, дзе афіцыйна будуць прадстаўлены сцягі 35-і дзяржаў! Аматары статыстыкі, пэўна, заблыталіся б, намагаючыся падлічыць усіх, хто «на базары». Тым болей, што да фестывальных падзей далучыцца і незлічоная інтэрнацыянальная кампанія тэлеглядачоў ды слухачоў радыё. Беларускае тэлебачанне будзе вестці «жывыя» трансляцыі з Летняга амфітэатра.

Лана ІВАНОВА

Пункцірам

• Электронныя копіі партрэтаў рода Радзівілаў з нясвіжскай калекцыі будуць перададзены з Польшчы ў Беларусь. Адабыцца гэта павінна не пазней за лістапад гэтага года. Намеснік міністра культуры Беларусі Уладзімір Грыдзюшка паведаміў, што 48 копіяў партрэтаў ужо выкананы. Увогуле разглядаецца магчымасць стварэння копіяў з 80 партрэтаў. Арыгіналы, якія былі перададзены Польшкай Народнай Рэспубліцы ў 1950 годзе, сёння захоўваюцца ў Народным музеі ў Варшаве. Вядуцца таксама перамовы аб перадачы на дэпазіт музея ў Нясвіжы двух партрэтаў і двух прадметаў радзівілаўскага сталавага посуду.

• У цэнтральным офісе штаб-кватэры ЮНЕСКА ў Парыжы працуе фотавыстава, прысвечаная 600-годдзю ўстанавлення запаведнага рэжыму ў Бела-вешскай пушчы. Выстава арганізавана кіраўніцтвам справамі Прэзідэнта Беларусі і Нацыянальным паркам "Бела-вешская пушча" пры падтрымцы беларускага пасольства ў Францыі. Пяць раздзелаў выставы распавядаюць наведвальнікам пра гісторыю і сённяшнія дні гэтага кутка Беларусі.

• Полацк прынялі ў Ганзейскі саюз Новага часу. Такое рашэнне было прынята ў Вялікім Ноўгарадзе (Расія) у чэрвені. Ганзейскі саюз Новага часу быў створаны ў 1890 годзе. Згодна з яго статутам, членам аб'яднання можа стаць горад, які ўваходзіць у склад Ганзейскага саюза ў Сярэднявеччы або ў той час меў цесныя сувязі з Ганзаі. Сёння ў складзе гэтага саюза 173 гарады з 15 еўрапейскіх краін. Кожны год у адным з гэтых гарадоў праходзяць міжнародныя Ганзейскія дні. У 2010 годзе яны пройдуць у Пярну (Эстонія), у 2011 — у Каўнасе (Літва).

• У ліпені ў Гарадку (Польшча) пройдзе 20-ы па ліку фестываль беларускай рок-музыкі "Басовішча". Сёлета было вырашана адмовіцца ад конкурснай праграмы маладых гуртоў. Але маладыя трапяць на фестываль. Гэта будуць гурты "Жнів" і "Босае Сонца". На юбілейным "Басовішчы" будуць і сюрпрызы. Гурт НРМ заспявае песні колішняй "Мроі", а "Крама" зайграе рэпертуар "Бонды". Веспі фестываль будзе адзін з пераможцаў "Басовішча-1992" Віктар Шалкевіч.

• У Гродне прайшло пасяджэнне беларуска-польскай кансультацыйнай камісіі ў справах гісторыка-культурнай спадчыны. Сярод абмеркаваных пытанняў было пытанне і пра супольнае выкарыстанне Аўгустоўскага канала. Разгледзілі план сумеснага кіравання аб'ектам. Такі крок неабходны для падрыхтоўкі візіту экспертаў цэнтра сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. Кіравалі пасяджэннем намеснікі міністраў культуры Беларусі і Польшчы Уладзімір Грыдзюшка і Томаш Мерт.

• У выдавецтве "Про-Хрысто" выйшла кніга польскага паэта-ксяндза Вацлава Бурылы "Павінен быць хтосьці". Кнігу на беларускую мову пераклала Хрысціна Лялюко, галоўны рэдактар часопіса "Наша вера". Прэзентацыя двухмоўнага выдання ўжо прайшла ў польскім горадзе Катавіцы. У хуткім часе кніга будзе прэзентавана і ў Мінску.

Падрыхтаваў Павел РАДЫНА

І ўдзячнасць, і пашана

Памяць

У нядзелю 28 чэрвеня споўнілася 67 год, як пайшоў з жыцця Янка Купала. У дзень памяці песняра а 11-й гадзіне ў касцёле Святога Роха адабылася святая імша, а ў 12:30 — ускладанне кветак да надмагільнага помніка Янку Купалу на Вайсковых могілках. Ушанаваць памяць песняра прыйшлі супрацоўнікі Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, нашчадкі паэта, літаратуразнаўцы, пісьменнікі.

Сутнасць творчасці Янкі Купалы і яго ўклад ў літаратуру, культуру, гісторыю беларускага краю вельмі дакладна перадае само паніцце *народны паэт*. Ён ніколі не здраджваў сваёму прынцыпу, абвешчанаму ў самым пачатку творчасці: заўсёды быць разам з народам — у радасці і горы.

"Сёння ў нас сумны дзень. Сумны таму, што 28 чэрвеня заўчасна абарвалася жыццё паэта. Але разам з тым гэта і радасны дзень, бо ў нас быў, ёсць і будзе Янка Купала", — зазначыў у сваім выступленні старшыня Міжнароднага фонду Янкі Купалы Вячаслаў Рагойша.

Для многіх замежных краін Беларусі асацыяруецца з імем Янкі Купалы. Насуперак часу цікавасць да яго творчасці не страчваецца.

Добра пацвердзіў гэта выкладчык Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта Васіль Ермаловіч. Ён зачытаў сучасны пераклад "нацыянальнага гімна беларусаў" — верша "А хто там ідзе?" — на нямецкую мову. Ролю Купалы ў сусветнай літаратуры акрэсліў і Валерыя Стралко — перакладчык твораў паэта на ўкраінскую мову.

Словы ўдзячнасці і пашаны выказалі прадаўжальнікі справы слаўтага земляка — сучасныя пісьменнікі і паэты: Генрых Далдівіч, Уладзімір Мазго, Васіль Жуковіч, Ніна Галіноўская, Міхась Шавыркін, Рагнеда

Малахоўскі і інш. Ролю слаўтага земляка ў фарміраванні свядомасці беларускай нацыі адзначыў Мікола Мятліцкі: "Сёння з вышын Сусвету класік роднага слова глядзіць на нас і думае пра тое, як мы распараджаемся гэтым зямным жыццём, ці ўсё мы зрабілі дзеля Беларусі, дзеля яе суверэннага права быць роўнай сярод роўных народаў свету. Той арыенцір, які даў паэт нам перад вечнасцю, сцявяджаецца кожным пакаленнем, якое прыходзіць пад гэтае сонца".

Ірына ЧАРНЫЎСКАЯ, Людміла ЦУБА
Фота Кастуся Дробава

Канферэнцыі

Беларусы ў Пецяярбургу

Расійская нацыянальная бібліятэка і Санкт-Пецяярбургская асацыяцыя беларусістаў 15 чэрвеня правялі штогадовую канферэнцыю "Санкт-Пецяярбург і беларуская культура". Сёлета яна праходзіла семнаццаты раз і прысвечалася 150-годдзю з дня нараджэння Браніслава Эпімах-Шыпілы.

Тэматыка выступленняў была вельмі разнабаковая і ахоплівала вялікі перыяд развіцця Беларусі. Дырэктар Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганна Запартыка прадставіла тэму "Эпімах-Шыпіла і Імператарскі Санкт-Пецяярбургскі ўніверсітэт". Старшы навуковы супрацоўнік РНБ Сяргей Жэмайцкі прапанаваў развагі пра канфлікт паміж Вялікім князем літоўскім Вітаўтам і мітрапалітам кіеўскім і ўсёе Русі Філіпем. Сімваламі буквіц у "Бібліі русскай" Францыска Скарыны разглядалася па экзэмплярах Расійскай нацыянальнай бібліятэкі.

Шэраг актуальных праблем з гісторыі краіны і асобаў прапанавалі ўдзельнікі беларускай дэлегацыі. "Напалеон Орда: кампазітар, мастак, педагог" — такую назву мела выступленне выкладчыка Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Яўгена Паплаўскага, пра досвед у вывучэнні Берасцейскіх кнігабораў распавяла намеснік дырэктара Брэсцкай абласной бібліятэкі Ала Місянкіна. Гістарычны вопыт супрацоўніцтва з архівамі Санкт-Пецяярбурга знайшоў адлюстраванне ў канцэпцыі выдання міжархіўнага даведніка "Беларусы ў Расіі. 1918—1919 гг.", яго прадставіў публіцыстаў і адукацыйна-навуковых публікацый Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь Віталь Скалабан.

Надзвычай цікавым атрымалася выступленне літаратара Аляксандра Карскага, нашчадка Яўхіма Карскага — вядомага лінгвіста-славяна, этнографа і палеографа, заснавальніка беларускага мовазнаўства.

Сустрэчы беларускіх і піцерскіх навукоўцаў сталі ўжо традыцыйнымі. Яны дапамагаюць раскрыць таямніцы гісторыі, адкрываюць грамадскасці дзвюх краін тых дакументаў, якія яшчэ захоўваюцца ў запісках расійскіх, у прыватнасці, санкт-пецяярбургскіх бібліятэк. За апошні год гэта другая буйная сустрэчка даследчыкаў нашай мінуўшчыны. Не так даўно піцерскія бібліятэкары былі ў гасцях у берасцейцаў. Па матэрыялах росшукаў выйшла ў свет выданне, якое ўвабрала ў сябе найбольш цікавыя распрацоўкі.

Ірына ТУЛУПАВА

Імпрэзы

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры ладзіць праект "Чалавек народжаны, каб жыць", прымеркаваны да 65-годдзя вызвалення Беларусі ад гітлераўскага ярма. У межах праекта прайшла сустрэча з пісьменнікам-ветэранам Алесем Савіцкім, выстаўка, прысвечаная жыццю і творчасці Аркадзя Куляшова, была разгорнута экспазіцыя "Пасланнікі міру". А напярэдадні 85-годдзя з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава адабыўся вечар яго памяці — "Свечка надзеі".

Імпрэза працягвалася больш як дзве гадзіны. Пра Васіля Быкава гаварылі супрацоўнікі музея і шматлікія госці вечарыны, сярод якіх — народная артыстка Беларусі Марыя Захарэвіч (яна прачытала прысвечаны В. Быкаву верш Р. Барадуліна і ўры-

Партрэт — і штрыхі

вак з аповесці "Жураўліны крык"), паэты і пісьменнікі Анатоль Вярцінскі, Леанід Дранько-Майсюк, Анатоль Бутэвіч, Барыс Пятровіч, літаратуразнаўца Міхась Тычына ды іншыя. У вечарыне ўдзельнічала ўдава В. Быкава Ірына Міхайлаўна. Раз-пораз чарада выступленняў пера-

пынялася, і ў відэакадрах на маніторы паўставала знаёмае аблічча, гучала павольная, стрыманая і мудрая быкаўская гаворка. Сімвалічная прысутнасць Васіля Уладзіміравіча адчувалася і дзюкуючы жывапіснаму палатну, якое ўсталяваў у зале яго аўтар — Міхась Будавай. Ма-

стак маляваў В. Быкава з натуры, імкнучыся ўвасобіць адметнасць яго паставы, перадаць характэрную выразнасць рук, знайсці для свайго твора трапны каларыт. Карціна прыцягвала позіркі ўсіх прысутных, а букетік васількоў ("Васількі расцвілі. Зноў твой чэрвень, Васілю...") ды новыя выданні твораў В. Быкава, размешчаныя побач, і цёплыя ўспаміны, і развагі пра яго ўспрымаліся як штрыхі да партрэта пісьменніка-патрыёта, праўдалюба, сціплага беларуса, чалавека мужнага і чулага да чужога болю, хрэстаматыйна вядомай асобы і неразаганага творчага таленту.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
На здымку: жывапісны партрэт В. Быкава — работа мастака М. Будава.

Фота аўтара

Выстаўкі

Арганізатарамі выстаўкі выступіў народны фотаклуб "Мінск", у прыватнасці фотамастак Яўген Казюля, які распрацаваў яе канцэпцыю і аформіў экспазіцыю. Алена Шаліма і Дзяніс Яўціхіў падрыхтавалі архіўныя фотаздымкі. "Памятаю, — успамінае Яўген Казюля, — як у час святкавання 40-й гадавіны вызвалення Беларусі ўпершыню загаварылі аб тым, што год за годам сыходзяць ад нас тыя, хто прынёс свабоду нашай зямлі. І ў той жа час шматлікія фатаграфы па ўсім Савецкім Саюзе звярнуліся да тэмы вайны, да ветэранаў, да тэмы ПАМЯЦІ. Так неўзабаве ў архіве фотаклуба "Мінск" сабраўся бясцэнны фонд прац фатографуў Беларусі, Украіны, Расіі, Літвы і Латвіі. І калі ўзнікла ідэя стварэння

Гэта трэба жывым!

У сталічным кінатэатры "Перамога" адкрылася фотавыстаўка-рэквіем "Памяць", прымеркаваная да 65-й гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. І месца правядзення выстаўкі, і дата яе адкрыцця пазначаны асобым сімвалізмам. Шэсцьдзесят пяць гадоў таму блізка да гэтай даты завяршалася аперацыя па акружэнні нямецка-фашысцкай групіроўкі войск, якая ўвайшла ў гісторыю пад назвай "Мінск кацёл".

выстаўкі да 65-й гадавіны вызвалення Беларусі, мы ўспрынялі гэта як наш абавязак перад ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны, якія не дажылі да сённяшняга свята. Адсюль вызначыўся і фармат мерапрыемства — выстаўка-рэквіем "Памяць".

Начальнік упраўлення культуры Мінгарвыканкама Уладзімір Карачэўскі адзначыў, што "гэтай выстаўкай адкрываецца цэлы шэраг мерапрыемстваў, прысвечаных 65-й гадавіне вызвалення Беларусі", што "выстаўка-рэквіем — даніна памяці тым, хто прынёс

перамогу, наш абавязак — захавць фотаздымкі, як дакументальныя сведкі гісторыі, для нашчадкаў". На выстаўцы прадставлены дакументальныя фотаздымкі, працы ваенных фотакарэспандэнтаў Міхаіла Ананова, Васіля Аркашова,

Уладзіміра Лупейкі, Уладзіміра Дагаева і работы сучасных майстроў.

Акрамя дакументальных фотаздымкаў прадставлены і творчыя працы аўтараў, якіх у розныя часы кранула тэма вайны: серыя мінскага аўтара Анатоля Дудкіна "Нарачанскія ўдовы", Юрыя Васільева "У вайны не жаночы твар", Сяргея Сапоцкага (Омск) "Хатынь", Аляксандра Грынько (Саратаў) "На безыменнай вышыні", дыпці Сяргея Дзянісава "Абяліскі", трыпціх Уладзіміра Прыгарніцкага "Не вайне!".

На здымку: "Давая-вайса" — фота ваеннага карэспандэнта Уладзіміра Дагаева.

Анатоль КУДЛАСЕВІЧ

За падзеяй

Саюзу пісьменнікаў Беларусі споўнілася 75 гадоў. Вечар, прысвечаны гэтай даце, прайшоў у сталічным Доме літаратара.

3-пад пярэ

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь аб'явіла прыём творчых заявак на стварэнне мастацкіх фільмаў са статусам "нацыянальны". Заяўкі будуць разглядацца на Экспертным савеце па кінематаграфіі Міністэрства культуры, фільм — ставіцца на кінастудыі "Беларусьфільм".

Літаратурны сцэнарый (ці сінOPSIS) павінен быць прадстаўлены на папярэвым носбіце ў фармаце А 4 на адным баку аркуша, памер шрыфта не меней як 14 пунктаў.

Заяўкі па ўстаноўленай форме і іншыя матэрыялы кінапраектаў прымаюцца на адрас: 220004, г. Мінск, пра-спект Пераможцаў, 11, пакой 1112.

Тэл./факс: (017) 204-86-03.

Ідрак МІРЗАЛІ-ЗАДЭ

У музеі-запаведніку горада Заслаўя праходзіць выстава пад назвай «Мастацтва Заходняй Беларусі». На ёй прадстаўлены творы Міхаса Сеўрука, Пятра Сергіевіча, Сяргея Вішнеўскага і Паўла Южыка. Гэта чацвёртая па ліку серыя выстаў, арганізаваная творчым грамадскім аб'яднаннем мастакоў горада Заслаўя і галерэяй «Добрыя мыслі», з нагоды святкавання 70-годдзя ўз'яднання Усходняй і Заходняй Беларусі.

Мэта правядзення выставы — па магчымасці шырэй пазнаёміць грамадства з раней малавядомым мастацтвам Заходняй Беларусі гэтага перыяду (I палова і сярэдзіна XX стагоддзя) з мастацтвам высокага класа, падмуркам якому паслужыла выдатная адукацыя аўтараў, якія вучыліся на кафедрах жывапісу Віленскага ўніверсітэта.

Прадстаўлены ў экспазіцыі палотны знаходзяцца ў зборах прыватных калекцыянераў Беларусі, якія руліва з году ў год збіраюць занябаныя творы. На базе выставы адбылася навуковая канферэнцыя.

Ілона КУПРЭЙЧЫК

Да 65-годдзя з дня заснавання Брэсцкай абласной бальніцы ў выдавецтве «Алётэрнатыва» (Брэст) выйшла кніга Уладзіміра Сітухі «Паклон вам, людзі ў бэльх халагах». У кнізе — прывітальныя словы старшыні Брэсцкага аблвыканкама К. Сумара, міністра аховы здароўя Рэспублікі Беларусь В. Жарко, начальніка ўпраўлення аховы здароўя Брэсцкага аблвыканкама І. Ласіцкага і галоўнага ўрача Брэсцкай абласной бальніцы А. Карпіцкага. У кнізе расказваецца пра гісторыю заснавання бальніцы, якая пачынаецца з 1944 года. Асобным раздзелам увайшла паэма Уладзіміра Сітухі «Паклон вам, людзі ў бэльх халагах» — гэта своеасаблівая ода ўрачу, медыцынскай сястры і санітарцы. Наступныя раздзелы кнігі (у вершах і прозе) распаўсюджаюць чытачам пра галоўных урачоў бальніцы, рабочыя будні ўрачоў, медыцынскіх сяспёр, санітараў ды лабарантаў.

Аляксандр ЮДЗІЦКІ

Ніводная маланаселеная вёска ў Бярозаўскім раёне, дзе няма ўстаноў культуры, не будзе абдзелена ўвагай з боку супрацоўнікаў раённай бібліятэчнай сістэмы. Справа ў тым, што ў іх распараджэнне ў рамках праграмы адраджэння і развіцця сяла набыты аўтобус. Бібліятэкарам на ім прызначана Галіна Крывалуст. Яна разам з дырэктарам бібліятэчнай сістэмы Ірынай Макаравіч распрацоўвае графік наведвання вёсак, падбірае неабходную літаратуру. Паколькі ў гэтых населеных пунктах жывуць у асноўным сталья людзі, то для іх камплектуецца літаратура праваслаўнага кірунку, па п'яганнях вядзення гаспадаркі, здаровага ладу жыцця і, зразумела ж, мастацкага.

Ёсць і даведачны матэрыял пра работу дзяржаўных і іншых арганізацый раёна, камп'ютэр, прынтэр, ксеракс... Першы выезд быў арганізаваны ў вёска Савіна, Галавіцкія і Навое Стрыгінскага сельскага Савета, наступны — у Мінкі, Галіцы, Бармуты і Свадзьбічы Сігневіцкага сельскага Савета. У гэтай паездцы таксама брала ўдзел вакальна група раённага народнага хору ветэранаў вайны і працы «Памяць сэрца» з яго настольным кіраўніком Кацярынай Шэшай.

Іван АСКІРКА

На перадавых пазіцыях

Даўно ўжо Дом літаратара не бачыў столькі майстроў пярэ ў адзін дзень. Былі тут і старэйшыны сучаснага прыгожага пісьменства Аляксей Савіцкі, Уладзімір Федасеенка, Анатоль Сулянаў... Прысутнічалі на вечары і маладзейшыя члены творчай арганізацыі. Да прыкладу, Вольга Коваль. Яна прыйшла ў Саюз пісьменнікаў яшчэ студэнткай, а сёння Вольга ўжо маладая выкладчыца, якая сама рыхтуе будучае папаўненне для саюза.

Вёў вечар старшыня СПБ Мікалай Чаргінец. Ён першым і ўзяў слова:

— *Споўнілася 75 гадоў з таго моманту, як у чэрвені 1934 года на ініцыятыве нашых класікаў Янкі Купалы, Якубы Коласа і іх паплечнікаў быў створаны Саюз пісьменнікаў Беларусі. За гады свайго існавання пісьменніцкі асяродак даў не толькі нашай краіне, не толькі вялікаму Савецкаму Саюзу, але і ўсяму свету вялізную колькасць імёнаў сапраўдных пісьменнікаў, сапраўдных грамадзян Радзімы. Яны сваёй творчасцю і сваімі ўчынкамі паказвалі як трэба жыць. Але, бадай, самае галоўнае — яны выходзілі маладое пакаленне сумленным, адданым сваёй Радзіме. Мы можам ганарыцца нашымі папярэднікамі: прызікамі, паэтамі, крытыкамі, літаратуразнаўцамі, мы можам ганарыцца і многімі нашымі сучаснікамі.*

Мікалай Іванавіч нагадаў як пра адметнае — наяўнасць у СПБ пісьменнікаў-франтавікоў, на рахунку якіх і баявыя заслугі, і значныя пісьменніцкія набыткі, асабліва па ваеннай тэматыцы.

З прывітальным словам да пісьменнікаў звярнуўся і міністр абароны Беларусі Леанід Мальцаў. Міністр адзначыў, што многіх пісьменнікаў да творчасці прывяло менавіта перажытае падчас вайны. І зрабіла затым літаратуру галоўнай справай іх жыцця.

Леанід Мальцаў узнагародзіў некаторых пісьменнікаў-франтавікоў медалём "65 год вызвалення Рэспублікі Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў". Узнагароду атрымаў і старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец.

Было зачытана прывітальнае слова ад кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Уладзіміра Макея, *дзе, у прыватнасці, гаворыцца, што гісторыя арганізацыі, якая сёлета адзначае свой 75-гадовы юбілей, змяшчае шмат імёнаў слаўных пісьменнікаў-патрыятаў. У час выпрабаванняў літаратары заўсёды заставаліся на перадавых пазіцыях. Змагаліся з ворагам са зброяй у руках, заклікалі да барацьбы з сапамогай твораў, поўных нянавісці і пагарды да акупантаў. Сёння Саюз пісьменнікаў Беларусі зберагае і памнажае традыцыі вялікіх песняроў Янкі Купалы і Якубы Коласа. Стварае мастацкі лётаніс жыцця краіны, адкрывае прыгажосць душы мужнага і таленавітага беларускага народа. Няхай жа і ў далейшым Саюз згуртоўвае пісьменніцкія сілы, умацоўвае ў сэрцах людзей ідэалы любові да Айчыны, гуманізму і дабра, спрыяе развіццю лепшых збыткаў нашай культуры.*

Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт, Патрыяршы Экзарх усёй Беларусі таксама перадаў свае віншаванні. *"На працягу ўсяго часу роля майстроў пярэ не змяняецца, — гаворыцца ў лісце Мітрапаліта. — У наш прагматычны век асабліва запатрабаваным з'яўляецца слова муграсці, высокай лірыкі, якія нясуць у грамадства прадстаўнікі высокай славецнасці. Напярэдадні 65-годдзя вызвалення Беларусі хацелася б падкрэсліць вялікую ролю пісьменніка ў патрыятычным выхаванні моладзі. Важна, што нямала літаратараў з'яўляюцца сведкамі і ўдзельнікамі Вялікай Айчыннай вайны. Яны расказваюць праўду пра вайну,*

перадаючы чытачу любоў да міру і ўзаемапаразумення паміж людзьмі і народамі".

Намеснік міністра культуры Беларусі Віктар Кураш назваў Саюз пісьменнікаў самай уплывовай творчай грамадскай арганізацыяй у нашай краіне. Ён адзначыў, што па творах беларускіх драматургаў штогод ставіцца ад 31 да 36 тэатральных спектакляў. У параўнанні з 2000-2001 гадамі лічба вырасла амаль удвая. Гэта значыць, што айчынная літаратура карыстаецца папулярнасцю як у рэжысёраў, так і ў гледачоў.

З вітаньнямі таксама выступілі намеснікі старшыняў Мінгарвыканкама і Мінаблвыканкама, першы сакратар Беларускага рэспубліканскага саюза моладзі, дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура".

Афіцыйная частка мерапрыемства змянілася канцэрам, на якім гучалі песні на словы беларускіх пісьменнікаў, і, безумоўна, вершы ў выкананні саміх аўтараў.

Антон КАЧАН

На здымках: старшыня СПБ М. Чаргінец; міністр абароны Беларусі Л. Мальцаў уручае ўзнагароду пісьменніку-ветэрану; старэйшыны прыгожага пісьменства; удзельнікі вечарыны знаёмяцца з выданнямі РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Фота Кастуся Дробава

Прэзентацыі

Энцыклапедыя памяці і ўсенароднага подзвігу

Сярод падзей святкавання 65-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў застанецца ў памяці і прэзентацыя ўнікальнага выдання — шматстаронкавага, багата ілюстраванага, фактаграфічна насычанага фаліянта "Энцыклапедыя Перамогі: Беларусь — Масква".

Праект рэалізаваны калектывам выдавецтва "Беларуская Энцыклапедыя" сумесна з маскоўскім выдавецтвам "Армпресс". На прэзентацыі выдання першы намеснік міністра інфармацыі краіны Лілія Ананіч адзначыла асаблівую выключнасць падзеі. Па-

першае, выданне стала ўнікальным падарункам ветэранам Вялікай Айчыннай вайны. Па-другое, кніга з'яўляецца праявай братэрскіх сувязяў Расіі і Беларусі. Удзел у рэалізацыі праекта з маскоўскага

боку істотны па многіх параметрах. Будзе спадзявацца, што і рэзананс кніга будзе мець на ўсіх прасторах Расійскай Федэрацыі.

Удзел у прэзентацыі навінкі айчыннага кнігавыдання прынялі

першыя дарадцы энцыклапедыстаў Героі Савецкага Саюза Іван Кустаў, Васіль Мічурын, Віктар Лівенцаў, акадэмік Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі Ігнацій Антонаў, дырэктар Інстытута гі-

сторыі НАН Беларусі Аляксандр Каваленя. Літаральна ў адзін голас яны падкрэслівалі не толькі вартасці выдання, але і клопат Міністэрства інфармацыі, дзяржавы ў цэлым у захаванні прыярытэтаў героіка-патрыятычнага выхавання моладзі. Гучала думка, што "Энцыклапедыя Перамогі: Беларусь — Масква" — кніга, якая зроблена і дзеля будучыні.

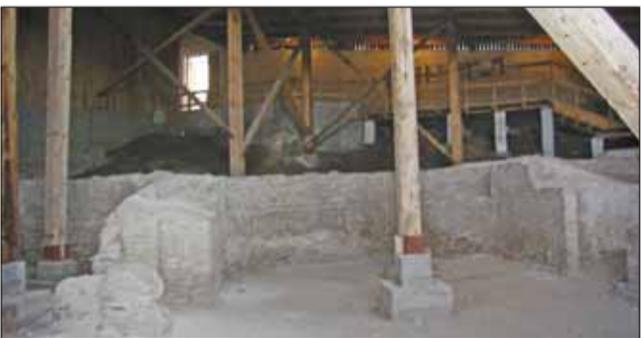
Наперадзе — год 65-годдзя Вялікай Перамогі, а значыць — і год "Энцыклапедыі Перамогі...". Якую, несумненна, варта прэзентаваць у кожнай школе краіны, кожнай навучальнай установе, якую павінны ўбачыць літаральна ўсе ветэраны Вялікай Айчыннай вайны.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Ісці па Гродне берагам Нёмана, спустіўшыся з Замкавай гары, доўга не выпадае. Тут шмат што адцягне ўвагу сваім глыбінным, таемна-непаўторным. Яно ўсюды — у павевах вольнага ветру, які валадарыў тут навольніцу не адно стагоддзе, у шапаценні лістоты Каложскага парку, у булькатанні вады гуллівай Гараднічанкі, што тут, пры Нёмане, зусім побач. Яна цешыцца яго прысутнасцю, лашчыцца каля магутных плыняў воднага волата... Менавіта ад Гараднічанкі, гарэзы-рачулкі, па легендзе, і пайшла назва паселішча, а затым горада — Горадзен, Гародня, Горадня, Гродна. Горад разросся, умацаваў сваю прамысловасць, далучыў, як усе мегаполісы, да сваіх земляў прыгарадныя невялічкія вёскі. Выстаеў велічны горад і захаваў уласную годнасць карэнных жыхароў ды людзей, што прыехалі сюды калісьці.

Дзе Гараднічанка сустракаецца з Нёманам

Спустіўшыся з Замкавай гары, напраўду, доўга па нізкім беразе не пойдзеш, бо амаль адразу ўздывнешся па крутой лясвіцы, выкладзенай каменем, амаль што да нябёсных вышыняў — да храма, што кліча тутэйшы люд да Бога ажно з XII стагоддзя.

Святабарысаглебская, ці Каложская царква, стаіць ужо дзевяць стагоддзяў на сапраўды горнім месцы — пры самым Нёмане. Так блізка, што калісьці не высталяла, абрынулася паўднёвая і частка яе заходняй сцяны, што глядзела якраз на раку. Замест яе паставілі ў храме драўляную сцяну, — даўно ўжо, у сярэдзіне XIX стагоддзя.

Мы ўздываемся да храма з начальнікам упраўлення культуры Гродзенскага аблвыканкама Аляксандрам ЛОЙКАМ: каментарый з вуснаў дасведчанага чалавека таксама ўспрымаюцца як гісторыя — гісторыя ўжо XXI стагоддзя, прасякнутая пракаветным клопатам чалавека пра духоўнае...

— Цяпер, думаючы пра рэстаўрацыю, людзі з нашаню глядзяць у глыбіні стагоддзяў,

баяцца парушыць тое, што стваралася стагоддзямі. Бо неабходна захаваць усё, што перажыў храм. Апошні раз рэстаўрацыйныя работы тут вяліся ў сярэдзіне 1850-х. Тады, калі ўзводзілі драўляную сцяну, — тлумачыць Аляксандр Чэслававіч. — "Гроднаграмадзянпраект" на падставе рашэння Міністэрства культуры цяпер стварае каштарысную дакументацыю, наш епіскап Арцёмій і прадстаўнікі ўпраўлення культуры аблвыканкама прысутнічалі на той нарадзе, дзе старшыстваваў намеснік міністра культуры Уладзімір Грыдзіоўска і сабралі ўсе вядучыя архітэктары. Наш мясцовы гісторык ашышкаў дакументы ў Санкт-Пецярбург. Тады царква была яшчэ унікальнай. Многія хацелі бачыць гэтую царкву ў першапачатковым, як у XII стагоддзі, выглядзе. Былі прада-

стаўленыя ўзоры — як вяліся аднаўленчыя працы на такіх збудаваннях у Полацку, Віцебску. Нешта маецца тут з візантыйскага, грэчаскага стылю. Падобныя храмы ёсць у Грузіі. Але спецыялісты прыйшлі да кампрамісу: тую частку, якая абвалілася, і цяпер драўляная, можна аднаўляць. А частку, якая захавалася, мы не маем права парушаць, нават тую кладку, якая была больш познім налэставаннем. Так атрымаецца, што з боку ад Нёмана, калі плыць на пароходзе альбо ехаць па мосце — мы ўбачым сапраўдны старадаўні храм XII стагоддзя. Калі падыходзіць з сушы, адкрыецца храм больш позняга перыяду. Такое рашэнне прынята ў Міністэрстве культуры Беларусі, мы гэтым усцешаня, бо доўгі час увогуле нічога не рабілася, мы не мелі права брацца за аднаўленне... А ў

мясцовых улад, аблвыканкама ёсць жаданне нарэшце Каложу агрэстаўраваць.

Праектна-каштарысная дакументацыя рыштуецца вельмі рухна, акуратна. Плануецца ў храме падлога з падагрэвам, будзе адноўлена мазаіка, якая захавалася ў алтарнай частцы. У новай сцяне, якая адбудуецца на змену драўлянай, будуць устаноўлены галаснікі — пасудзіны, замураваныя ў кладцы, якія выходзяць вонкі гарлачы-

прасторы даваў ён свайму пачуццю, тым хутчэй і магутней выспявала, крышталізавалася думка, што ён пачуць... Асабліва сьцяг храма — шматколерныя керамічныя крыжы на яго вонкавым баку. А яшчэ ў сценах Каложы — вялізныя валуны, яны не толькі ў падмурку, а і на ўзроўні чалавечага росту. І з парадкальна дакладнага разліку старажытных архітэктараў, якія палічылі, што валуны павінны аблягаць (!) канструкцыю, яно

камі. Нават па старадаўніх тэхналогіях будзе гэта выконвацца. Каложка ўнікальная якраз тым, як уманціраваны такія галаснікі ў сцяны — быццам адмысловы незапоўнены посуд-бутэлькі — пакладзеныя па ўсёй прасторы сцяны. Галаснікі мусілі ўзмацняць, узбагачаць, ачышчаць ад усяго наноснага гучанне народжанай тут малітвы. Тут чалавек маліўся, узносічы свае мрой высока-высока — і чым больш

так і адбываецца. Ва ўсякім разе, вонкава. Валуны адліфаваны да містычнага блыску, і пры дакрананні да іх далонню становіцца цёпла! Раптоўна здагадка, што гэтыя маўклівыя сведкі гісторыі і цяпер жывыя, доўжаць свой век у храме, вымушае думаць пра Вечнае.

Тут дзейнічае праваслаўны прыход, ён, згодна з законам, зарэгістраваны ў адпаведных інстанцыях. Шмат вернікаў ідзе

сюды ў пошуках духоўнага ачышчэння, багата і маладых, хто марыць тут павянчацца — не толькі дзеля прэстыжу; хутчэй за ўсё па ўнутраных перакананнях. Бясспрэчна, не прамінае Каложу ні адна турыстычная гродзенская сцяжына.

Працы на Каложы будуць распачаты, калі закончыцца рэстаўрацыя іншага аб'екта — зараз праходзіць рэканструкцыя былога архіерэйскага падворка. А яшчэ, даводзіць Аляксандр Лойка, заканчваецца рэстаўрацыя абласнога драматычнага тэатра (праваў яе за 9 месяцаў, за такі ж тэрмін аднавілі старадаўні мост праз Нёман). І наступным годам (калі падтрымае Міністэрства культуры Беларусі) плануець аднавіць у Гродне фестываль маладых тэатралаў — "Надзея". Ён праходзіў у 1990-я гады, але з-за аварыйнага стану памяшкання мусілі адфэставаць на нейкі час адмовіцца. Цяпер памалодзельна пасля будоўнічых работ тэатр здольны прымаць дэлегацыі любога ўзросту. У аднаўленне тэатра ўкладзена звыш 25 мільярдаў рублёў, маюцца ўсе ўмовы для працы актэраў. Ёсць планы рэканструкцыі Новага замка часоў Вітаўта, з каралеўскай рэзідэнцыяй — ужо распачаўся трохступенны варыянт працы. У першую чаргу патрапляе аднаўленне яго вежаў, затым аднаўленне сцен і ўсяго комплексу палаца. Там жа, на Замкавай гары, знаходзіцца так званая Ніжняя царква — як і Каложка, помнік архітэктуры XII стагоддзя. Ад яе засталіся рыштыванні — але і іх мяркуюць захаваць для нашчадкаў. Між іншым, тут пачынаюць служыць малельныя па заканчэнні штогадовых Свята-Кірыльскіх чыганняў, прысвечаных памяці Кірылы Тураўскага.

Патрабуе сваёй увагі і сінагога — таксама гістарычны аб'ект. Яна размешчана ў цэнтры горада — адзінае неадрэстаўраванае памяшканне.

Велічны еўрапейскі горад чэсна прымае гасцей з усяго свету. Ды будзе планы на будучыню...

Ірына ТУЛУПАВА

На здымаках: так выглядае Каложка з берага Нёмана; Аляксандр Лойка на старажытных рыштываннях; частка алтарнага выступу Ніжняй царквы; сцены Каложы з галаснікамі.

Фота аўтара

Усяго патроху

У традыцыях пані Элізы

У Гродне нядаўна скончыўся рамонт у доме Элізы Ажэшкі. З 2001 года тут размяшчаецца юнацкі філіял і аддзел выданняў на замежных мовах Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі Я. Ф. Карскага. Два памяшканні займаюць мемарыяльныя пакоі пісьменніцы.

У доме па вуліцы Ажэшкі, 17, пісьменніца жыла з 1894 па 1910 год. Гэта быў дом яе другога мужа Станіслава Нагорскага. З тых часоў у доме захаваўся мармуровы камін з вялікім лострам. Падчас Другой сусветнай вайны ён быў вывезены ў Германію. Але пасля заканчэння вайны яго атрымалася вярнуць назад. Пры пісьменніцы на сцяне каля каміна вісела карціны "Дзве сястры" і "Бараны" неведомых мастакоў. Сёння тут вясцё кодзі гэтых работ. У 1910 годзе, калі Э. Ажэшка захварэла, губернатар Гродна загадаў заслаць маставую саломай, каб цоканне конскіх кашытоў не чула пісьменніца. Але гэта не дапамагло. 18 мая пані Элізы не стала.

Сімвалічна, што сёння ў гэтым будынку размяшчаецца філіял бібліятэкі. Бо пры пані Элізе на другім

паверсе дома размяшчалася таксама бібліятэка, якой карысталіся і інтэлігенцыя, і простыя людзі. У сваім доме пісьменніца арганізавала прытулак для дзяўчынак-сірот. Яны гадаваліся і выдаваліся затым замуж.

— Праходзілі тут яшчэ калядныя ёлкі, — расказвае бібліятэкар, а па сумяшчальніцтве і экскурсавод Вера Матас. — Гэтая традыцыя захавалася і сёння. Штогадова на ёлку мы збіраем дзяцей з трох сіротных прытулкаў. У доме працуе таксама гасцёўня "У пані Элізы".

Дом быў пабудаваны ў XVIII стагоддзі. Магчыма, ён паўстаў па загадзе Антонія Тызенгаўза. Падчас шматлікіх войнаў і паўстанняў дом не быў разбураны ці значна пашкоджаны. Пры рамонтзе ў 1972—1975-х гг. яго перанеслі далей ад дарогі. Тады ж дабудавалі і падвал. Але сам дом не перабудоўваўся. Доўгі час у ім размяшчалася абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі. У былой гасцёўні Элізы Ажэшкі меўся кабінет, дзе працавалі празаік Васіль Быкаў і Аляксей Карпюк. Тут існавала экспазіцыя, прысвечаная жыццю і творчасці Элізы Ажэшкі. У 2001 годзе экспазіцыю паклалі ў аснову двух мемарыяльных пакояў пісьменніцы. З часам у

доме павінен паўстаць паўнаватрасны музей аўтара "Хама" і "Над Нёманам". Ужо цяпер штогадова дом наведвае да дзесяці тысяч чалавек.

Ідрак МІРЗАЛІ-ЗАДЭ

Плённы дыялог

У Брэсцкай Цэнтральнай гарадской дзіцячай бібліятэцы імя А. Пушкіна адбыўся Міжнародны семінар "Дзіцячае чытанне ў кантэксце развіцця інфармацыйнага грамадства". Арганізатарамі мерапрыемства выступілі ўпраўленне культуры Брэсцкага аблвыканкама і Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага. У якасці гасцей семінара былі запрошаны прафесар, кандыдат педагогічных навук БДУ культуры і мастацтваў В. Варапаева, загадчык сектара маніторынга і кардынацыі дзейнасці бібліятэка аддзела бібліятэказнаўства Нацыянальнай бібліятэкі А. Рынкевіч, супрацоўнікі РВУ "Літаратура і Мастацтва", а таксама калега з Украіны — дырэктар Ровенскай абласной дзіцячай бібліятэкі Л. Лісава.

Прывіталі ўдзельнікаў семінара начальнік упраўлення культуры аблвыканкама Р. Бысюк і начальнік аддзела культуры гарвыкан-

кама У. Сусько. У сваіх выступленнях яны адзначылі важнасць абранай тэмы для плённага функцыянавання сучасных дзіцячых бібліятэк, падкрэслілі адказнае стаўленне гарадской улады да забеспячэння матэрыяльна-тэхнічнай базы бібліятэчнай сістэмы. Р. Бысюк узнагародзіў супрацоўнікаў Рэчыцкай, Высокаўскай і Ішкаўскай бібліятэк дыпломамі за вялікі ўклад у развіццё культурнага жыцця ў вёсцы.

Падчас працы семінара абмяркоўваліся самыя розныя пытанні стану сучаснай літаратуры для дзяцей. Вялікае ўвага надавалася праблеме крытыкі дзіцячых твораў. Так, на думку прафесара В. Варапаевай, сучасная крытыка працуе ў гэтым кірунку не на поўную сілу, у выніку чаго адсутнічае якасны адбор твораў для дзіцячай аўдыторыі. Сённяшнія дзеці ў большасці — прагматыкі, у іх слаба развіта эмацыянальная сфера. Таму адна з галоўных задач пісьменнікаў — стварыць героя, якога б дзеці змаглі палюбіць. Аднак паміж кнігай і чытачом павінен быць пасрэднік, каб у дзіцяці выпрацавалася адэкватная рэакцыя непрымання зла", — пераканана В. Варапаева.

Л. Лісава распавяла пра спецыфіку функцыянаван-

ня бібліятэчнай сістэмы ва Украіне, пра выдавецкія праекты і конкурсы, якія ладзяцца дзіцячымі бібліятэкамі. Найбольш цікава сьведкі гісторыі і цяпер жывыя, доўжаць свой век у храме, вымушае думаць пра Вечнае.

Жанна КАПУСТА

Дзе шуміць Максімаў сад

У 1911 годзе ўпершыню прыехаў у вёску Ракуцёўшчына ўжо добра вядомы ў той час паэт Максім Багдановіч. Гэты перыяд жыцця паэта яшчэ мала даследаваны.

Непадалёк ад дарогі стаіць помнік з двух прыгожых камянёў — адзін высокі, як свечка, а другі паўвагнуты, як п'едэстал. На дошцы прымацаванай да каменя п'едэстала, словы:

*Хоць зернеікі
засохшымі былі,
Усё ж такі
жыццёвая іх сіла
Збудзілася і буіна ўскаласіла
Парой вясенняй
збожжа на раллі.*

А крышачку вышэй надпіс: "У вёсцы Ракуцёўшчына ў 1911 годзе жыў і працаваў вядомы беларускі паэт Максім Багдановіч".

Каля абеліска цэлы сад дрэў, які вясной 1981 года пасадзілі пісьменнікі Пятрусь Макаль, Аляксей Адамовіч, Яўгенія Янішчыц, Анатоль Грачанікаў, Генадзь Кахановіч, Анатоль Казловіч, Леанід Левановіч, Зоська Верас ды іншыя — кожны па адным дрэўцы. Першыя семдзесят дрэўцаў — па ліку гадоў, якія аддзялялі ад той пары, калі па гэтых мясцінах хадзіў Максім Багдановіч. Цяпер гэты сад называюць Максімавым.

Кожны год у дзень смерці паэта ў вёску Ракуцёўшчына прыязджаюць супрацоўнікі Маладзечанскай цэнтральнай бібліятэкі імя Максіма Багдановіча, мастакі, настаўнікі і вучні навакольных школ, прыходзяць жыхары недалёкіх вёсак Чысць і Краснае, каб ускласці кветкі да помніка паэту.

Не быў выключэннем і год сёлетні. Ля помніка Максіму Багдановічу сабралася шмат людзей. Сярод гасцей былі і члены літаратурнага аб'яднання "Купалінка", якое створана пры Маладзечанскай раённай газеце.

Янка ГАЛУБОВІЧ

Сёння кнігагандлёвае прадпрыемства "Белкніга" прапануе сваім чытачам кнігі па ўсіх галінах ведаў ды іншую друкаваную прадукцыю, якая выпускаецца ў дзяржаве, а таксама ў краінах блізкага і далёкага замежжа на беларускай, рускай і замежнай мовах.

"Белкніга" абслугоўвае больш як 10 тысяч масавых, ведамасных, універсітэцкіх, інстытуцкіх і школьных бібліятэк. Ажыццяўляе аптывы гандаль, набывае кнігі, выдадзеныя за мяжой для рэалізацыі на кніжным рынку Беларусі. Прапануе замежным кнігагандлёвым фірмам літаратуру беларускіх выдавецтваў па ўсіх галінах ведаў.

Сённяшні госць "ЛіМа" — дырэктар ААТ "Белкніга" Юрый ХМЫРОЎ.

— Юрый Валянцінавіч, цяпер, у часы тэхнічнага прагрэсу, што менавіта вызначае аб'ёмы продажы: псіхалагічны фактар, сама асоба распаўсюджвальніка, альбо тэхнічная ўзброенасць камп'ютэрамі, даведанымі выданнямі, якія маюцца пад рукою?..

— Напэўна, аднолькава важна як уменне прадаўца, так і жаданне саміх спажыўцоў купіць неабходнае. Але, на мой погляд, адным з асноўных і самых важных фактараў, які ўздзейнічае на аб'ёмы продажы, з'яўляецца ўсё ж прапануемы асартымент. Бо матывам да куплі любога тавару, у тым ліку і кнігі, з'яўляецца цікавасць пакупніка. Пакупніцкі попыт у многім залежыць ад палітычных і сацыяльных змяненняў у краіне, у горадзе, ад пары года, нават ад таго, які ў пакупніка круггляд і насколькі актыўная яго жыццёвая пазіцыя. Таму запатрабаванні чытача і нашага пакупніка час ад часу мяняюцца. Сёння асартымент ААТ "Белкніга" налічвае звыш 30 000 назваў. Добрыя адносіны ў нас склаліся практычна з усімі буйнейшымі выдавецтвамі нашай краіны і блізкага замежжа. Толькі летас было заключана больш як тысяча дагавораў на пастаўку друкаванай прадукцыі.

Але, на жаль, не заўсёды, нават пры самым багатым асартыменце, можна знайсці неабходную кнігу. Таму цяпер у любой кнігарні можна пакінуць заказ на патрэбнае выданне. Выкананне такіх заказаў дапамагае нам прыцягнуць увагу новых прыхільнікаў кнігі.

А такія кнігарні, як «Дом кнігі», «Веды», «Кнігарня «Эўрыка», «Медыцынская кніга» папаўняюць свой асартымент яшчэ і экзэмплярамі, якія прымаюцца на камісію ад саміх аўтараў. Як правіла, гэта малатражыя выданні рознай тэматычнай скіраванасці, якія ёсць у продажы толькі ў гэтых кнігарнях.

Імкнёмся ўкараняць і сучасныя тэхналогіі. Развіваем сваю матэрыяльна-тэхнічную базу, праводзім рэканструкцыю, замяну кнігагандлёвага абсталявання ў кнігарнях, аднаўляем і набываем тэхнічныя сродкі, мадэрнізуем камп'ютэрныя праграмы.

Аўтаматызаваная сістэма кіравання дазваляе не толькі аперацыйна фарміраваць заказы, павялічваць аператыўнасць паставак, але і аналізаваць дынаміку продажы.

Маецца сайт «Белкніга», а таксама сайты кніжных магазінаў. Яны даюць магчымасць атрымаць неабходныя звесткі аб паслугах, азнаёміцца з новымі паступленнямі і асартыментам праз тэматычныя прайс-лісты.

І, нарэшце, кваліфікацыя і вопыт прадаўцоў, іх уменне знайсці, прапанаваць, дапамагчы выбраць неабходную пакупку — гэта тыя складнікі, ад якіх максімальна залежыць колькасць продажы.

— У свой час на старонках "ЛіМа" змяшчалася такія інфармацыя — больш як 90 працэнтаў у рознічным гандлі Бе-

Досвед па распаўсюджванні друкаваных выданняў у "Белкнігі" сягае ажно ў сярэдзіну мінулага ХХ стагоддзя. "Белкніга" адлічвае свой век з 1945 (першага пасляваеннага) года! Цягам больш як шасці дзесяткаў гадоў тут па-свойму, найперш з пункта гледжання спажыўца, вывучаюць адносіны да кнігі. У тым ліку, і грамадства. "Белкніга" — тое прадпрыемства, праз якое стала магчымым захаванне рознічнай кнігагандлёвай сеткі менавіта як канала распаўсюджвання беларускай кнігі.

Не перашкаджаць, а супрацоўнічаць

ларусі займае кніга замежных вытворцаў, пераважна расійская. І толькі рэштка — каля 10 працэнтаў — кніга беларуская. Нешта змянілася апошнім часам?

— Безумоўна, змянілася. Цяпер мы можам з гонарам гаварыць, што попыт на беларускую кнігу значна ўзрос. Толькі за 2008 год у краіне выдадзена 13 120 назваў кніжнай прадукцыі агульным тыражом 55,4 млн. экзэмпляраў.

У нашых кнігарнях поўны асартымент сучасных беларускіх кніжных выданняў. Самы высокі працэнт (каля 70-і) беларускай кнігі ў асартыменце "Кнігарні пісьменніка." Тут жа можна набыць або прапанаваць на камісію кнігі беларускіх выдавецтваў мінулых гадоў выпуску з малымі тыражамі, або так званыя "рэдка" выданні.

Сёння існуе цэласная канцэпцыя рэспубліканскай сістэмы прапаганды і рэкламы беларус-

На працягу апошніх некалькіх гадоў праводзіцца конкурс "Лепшы філіял ААТ "Белкніга" — кніжны магазін па прапагандзе беларускай кнігі", які таксама актывізуе працу нашых распаўсюджвальнікаў друку.

Ведаецца, апошнім часам памяняўся сам характар кніг, цікавасць да іх. Калі раней быў бум, жаночыя, лёгкія раманы, дэтэктывы раскупляліся імгненна, то сёння большы попыт на сур'езную кнігу. Самымі запатрабаванымі па колькасці назваў і тыражоў з'яўляюцца вучэбна-метадычныя, літаратурна-мастацкія, навукова-папулярныя выданні, даведнікі, энцыклапедыі. Прычым беларускія кнігі па змесце і мастацка-графічным выкананні выглядаюць не горш за расійскія. Пра гэта яскрава сведчаць вынікі VI Міжнароднага конкурсу "Мастацтва кнігі" дзяржаў-удзельніц СНД. Лепшымі ў розных намінацыях прызнаны выданні: "Бе-

ігзе і ад невялікіх тыражоў. Павялічыць тыражы можна, толькі адкрываючы межы і шукаючы варыянты міждзяржаўных пагадненняў. Як забяспечыць безбар'ернае распаўсюджванне кніг праз межы?

— Што да СНД, то падпісаны шэраг дакументаў, калі кнігі могуць перамяшчацца без нейкіх праблем. Але ўпарадкаваючы працу, кожная дзяржава робіць нешта сваё. Казахстан, Малдова на кнігі практычна знялі ПДВ (падатак на дабаўленую вартасць). У нас у Беларусі падатак складае 18 працэнтаў, у Маск-

Упарадкаваючы працу, кожная дзяржава робіць нешта сваё. Казахстан, Малдова на кнігі практычна знялі ПДВ (падатак на дабаўленую вартасць). У нас у Беларусі падатак складае 18 працэнтаў, у Маскве — 10 працэнтаў. І пакуль не праходзяць дакументы, якія б упарадкавалі перамяшчэнне кніг праз межы і падаткі на кнігі.

кай кнігі. Яна аб'ядноўвае ўсіх, хто зацікаўлены ў яе рэалізацыі: аўтараў, выдаўцоў, кнігагандлёвых работнікаў, сродкі масавай інфармацыі.

Мы паказваем беларускую кнігу праз выстаўкі-продажы ў гандлёвых залах і аконных вітрынах, праводзім сустрэчы з пісьменнікамі, арганізуем пашыраныя выстаўкі-продажы падчас гарадскіх свят, прымаем удзел у кніжных кірмашах, у тым ліку і за мяжой. У Балгарыі, Польшчы, Літве, Расіі — попыт на кнігі назіраецца паўсюль.

Сумесна з выдавецтвамі праводзім прэзентацыі кніг і сустрэчы з аўтарамі ў кнігарнях. Асабліваю зацікаўленасць і ініцыятыву ў гэтым праяўляе выдавецтва "Мастацкая літаратура", у прыватнасці, яго галоўны рэдактар Віктар Шніп, які ўдзельнічае практычна ва ўсіх мерапрыемствах.

лавежская пушча" і "Напалеон Орда. Шлях да Бацькаўшчыны" (выдавецтва "Мастацкая літаратура"), "Голоса ушедших деревень" (выдавецкі дом "Беларуская навука"), "Чароўны свет. 3 беларускіх міфаў, паданняў і казак" і "Человек из легенды" (выдавецтва "Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі"), "Праваславная ікона Росии, Украины, Беларуси" (издательство "Белорусская православная церковь"). Дарэчы, у намінацыі "За ўклад у захаванне духоўнай спадчыны" перамогу на Нацыянальным конкурсе "Мастацтва кнігі" атрымаў РВУ "Літаратура і Мастацтва" за выданне альбома "Сялянская энцыклапедыя ў творах М. Тарасюка". Пра такія кнігі часта пытаюцца пакупнікі, яны не залежваюцца на паліцах.

— Бяда беларускай кнігі — у высокім кошце, які найчасцей

ве — 10 працэнтаў. І пакуль не праходзяць дакументы, якія б упарадкавалі перамяшчэнне кніг праз межы і падаткі на кнігі. Ёсць камісія, якая падрыхтоўвае шэраг дакументаў, выносіць іх на самы высокі ўзровень, але пакуль гэта дзецца з цяжкасцю. Пакуль мы маем розначытанне і рознагалоссе.

— Што сёння ўяўляе сабою адкрытае акцыянернае таварыства "Белкніга"?

— Гэта 26 кнігарняў, бібліятэчны калектар і 9 кіёскаў, якія размешчаны ў Мінску і Мінскай вобласці. Яны прадаюць кніг на суму звыш 2-х мільярдаў рублёў у месяц. Гэта цэласная кнігагандлёвая сістэма, дзе праблемы кожнага з'яўляюцца праблемамі ўсіх. Усе структурныя адзінкі звязаны агульнай сістэмай тэхналогій, асартыментнай працай, кадровай палітыкай.

Кнігарні "Белкнігі" размешчаны ў розных кутках г. Мінска. Выключэннем з'яўляюцца толькі новыя вялікія жылыя масівы, якія з'явіліся ў апошні час. Асноўная колькасць кнігарняў мае шматтадовую гісторыю свайго існавання, сваіх пакупнікоў. Старажыламі і крыніцамі набыцця неабходных кніг з'яўляюцца знаёмыя ўсім мінчанам і гасцям сталіцы кнігарні "Цэнтральны кніжны

магазін" і "Кнігі & кніжачкі" (былая "Падпісныя выданні"), якія размешчаны на галоўнай магістралі горада — праспекце Незалежнасці. На працягу доўгага часу захоўваюць сваю спецыялізацыю "Метадычная кніга" і "Медыцынская кніга".

Гонарам кніжнага гандлю з'яўляецца Дом кнігі "Светач". Ён размешчаны ў двухпавярховым будынку з вялікімі гандлёвымі плошчамі, з самым багатым асартыментам друкаванай прадукцыі рознай тэматыкі. Тут праводзіцца сустрэчы з выдаўцамі, прэзентацыі кніг, рэкламныя акцыі. Акрамя кніг тут можна набыць перыядычныя выданні, карты, паштоўкі, календары, сувеніры, латарэйныя білеты, талоны на праезд у гарадскім пасажырскім транспарце... Кнігарня працуе без выхадных.

У мінулым годзе пасля рэканструкцыі прыгожае аблічча набыла двухпавярховая кнігарня з сучасным абсталяваннем для выкладкі кніг, канцтавараў, паштовак, афармлення выставак-продажы ў горадзе Маладзечна.

У кожнай кнігарні, незалежна ад магчымасці гандлёвай плошчы, асартымент рознабаковы. Ён разлічаны на тое, каб жыхары маглі ўсё неабходнае купіць у адным месцы, не траціць час на доўгія пошукі.

— Юрый Валянцінавіч, як уплывае на працу вашага прадпрыемства сітуацыя вострай канкурэнцыі: цяпер дзейнічаюць пастаянныя кніжныя кірмашы, частка выдаўцоў самастойна займаецца збытам свайёй прадукцыі, кнігі прадаюцца і ў супермаркетах.

— У кожнага, хто сур'ёзна займаецца сваёй справай, ва ўсе часы былі і будуць як пазітыўныя, так і негатыўныя бакі ў дзейнасці. Канкурэнцыя якраз і садзейнічае пошуку тых шляхоў, якія дапамагаюць знаходзіць выйсце са складаных умоў. Галоўнае ў гэтым — не зайздросціць і не перашкаджаць адзін аднаму, а супрацоўнічаць. Тым больш, што ва ўсіх канкурэнтаў акрамя асабістых ёсць і агульныя праблемы. У першую чаргу, гэта неўдасканаленая сістэма падаткаабкладання. Нельга не ўлічваць і тое, што цікавасць да чытання, на жаль, зніжаецца. Гэта не менш важная праблема, якая непакідае ўсіх, хто любіць і цэніць кнігу.

Дзеля задавальнення патрабаванняў пакупніка і прывіцця цягі да чытання робіцца ўсё неабходнае: рэкламныя акцыі, сустрэчы з аўтарамі і выдаўцамі, мяняецца рэжым нашай працы, прымяняецца паштовы гандаль, дзейнічае сістэма скідак, наладжваецца гандаль у час правядзення гарадскіх і раённых святаў, кірмашоў, выставак-продажы. У дзвюх кнігарнях ("Маладосць" і "Кнігі") нават арганізаваны пастаянны расшыраны продаж кніг са скідак.

Для нас праблемным з'яўляецца і тое, што большасць кнігарняў адчуваюць недахоп гандлёвых плошчаў, на якіх можна было б стварыць камфортныя ўмовы як для пакупніка, так і для прадаўца. Ды і падтрымліваць старыя памяшканні ў належным стане, каб яны адпавядалі сучасным патрабаванням, намнога складаней, чым новыя. Але я спадзяюся, што надыдзе той час, калі ў кнігарні можна будзе не толькі набыць кнігу, але і падыскупаваць, выпіць кубачак кавы, адпачыць. З кнігай заўсёды было камфортна і ўтульна, яна павінна займаць свае трывалыя пазіцыі, таму што гэта неад'емная частка нашага жыцця.

Гутарыла Ірына ТУЛУПАВА
На здымках: дырэктар "Белкнігі" Ю. Хмыроў і дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура" У. Мачульскі ў кнігарні "Спадчына" г. Маладзечна; стэнд "Белкнігі" на Мінскай міжнароднай выстава-кірмашы.

«Фартуна ходзіць па коле»

Зірні, Гэля, на бягу.
Як з забавы той ігу:
Голы, босы, абарваны,
Спіты, збіты, падрваны!
З песні перамытнікаў

Не, вядома, гэта не рэцэнзія. Што рэцэнзаваць твор, які напісаны ў дваццатых гадах мінулага стагоддзя, перакладзены з польскай на беларускую дваццаць пяць гадоў таму, апублікаваны ў сярэдзіне дзевяностых у газеце «Голас Радзімы», а цяпер выйшаў асобнай кнігай? Радкі гэтыя — прыпознены водгук запазнелага чыгача. Зрэшты, большасць яе чыгачоў, цяперашніх і будучых, таксама запазнелыя. Так склалася наша жыццё.

Па жанры гэты раман — прыгоднік. І прыгоды тут незвычайныя. Усе, акрамя самых маладых, памятаюць той ажыўлены, а часам і кантрабандны гандаль, што панаваў паміж Беларуссю і Польшчай на пачатку 90-х гадоў. Калі прыходзіць цяжкая часа, памежны гандаль і кантрабанда — адзін са спосабаў выжывання простых людзей. Розніца толькі ў наборы папулярных тавараў ды вар'янтах пераадолення межаў.

Ёсць і доля рамантыкі ў гэтым знятыку. Далёка не кожны здольны займацца такой працай. Патрэбны спецыяльны характар, дый лёс павінен павярнуцца так, каб застаўся ў чалавека гэты адзіны і небяспечны шанец. Менавіта так выявіўся характар і так склаўся лёс Улада героя рамана Сяргея Пясецкага «Каханак Вялікай Мядзведзіцы». Выданне пачынае свет дзякуючы братам Янушкевічам. Фелікс у свой час пераклаў раман на беларускую мову, Язэп здзейсніў выдавецкі праект.

Дзея рамана адбываецца на беларускай зямлі, на прыгранічных тэрыторыях тагачасных Польшчы і Савецкага Саюза, на Ракаўска-Івянецкім памежжы. Раз-пораз мільгаціць знаёмыя назвы: Волма, Навагрудак, Стаўбцы, Радашковічы, Рубяжэвічы, Маладзечна... І персанажы ягонія — беларуская (а таксама расійская, яўрэйская) моладзь, што па начах сцягае праз дзяржаўную мяжу з ношкмі за плячымі. У ношках — па трыццаць-сорак фунтаў — тавары, якія маюць попыт у Беларусі і Польшчы. У Беларусі гэта панчохи, шалікі, грабенчыкі, паяскі, лак, пудра, туалетнае мыла... У Польшчы таксама рознае, але ж асаблівыя попыт карыстаюцца скуркі вавёрак алтайскіх... (Ну а, да прыкладу, цыганы — тыя гоняць крадзеньх коней: з Польшчы ў Беларусь, з Беларусі ў Польшчу.)

Самі хлопцы не гандлююць, на то ёсць перакупшчыкі. Тавар «апыль-

ваецца» хутка, грошы круціцца вялікія. І жывуць хлопцы днём сённяшнім — піць дык піць, гуляць дык гуляць.

*Гэй, там піва! Гэй, гарэлка!
Гэй, там рэжуць на гармоні!
Гэй, там мая Марысенка
Шклянкай аб бутэльку звоніць!*

Здарэнняў на граніцы ў рамане шмат, але ж не адно небяспечнае блуканне па лясках складае ягоны змест. Карціна вымалёўваецца больш шырокая і знакавая: жыццё людзей у той складаны час — і на польскім баку, і на савецкім. Аднавядна, і адносіны паміж людзьмі: сябруюць перамытнікі да самаадданасці, варагуюць да прыцэльных стрэлаў. Што будзе заўтра, не ведае ніхто... *Гульня наша была не з лёгкіх. Яна патрабавала шмат спрыту і вытрымкі. Часамі мы проста выбіваліся з сіл. Узэйшыся за работу, вымушаны былі трымаць у полі зроку самую розныя рэчы. Усё гэта разам узятнае стварала цікавую азартную гульню, у якой не раз ставілі на карту ўласныя голы, але нам нельга было праіграваць...*

Яны ўсе розныя, непадобныя адзін на аднаго. Рознага ўзросту, тэмпераменту, звычак. Ёсць месцічкі, што апякуюцца сваімі блізкімі і таму рызыкуюць жыццём; ёсць маладзёны, як Улад, у якіх няма на свеце нікога; ёсць такія, як Шчур, былы растуцькі злодзей, з цёмным мінулым, што невядома як паявіўся на гэтай зямлі і гэтак жа раптам знікне... Кожны мае свае адметныя рысы: абачлівы, бывалы праваднік Юзік Трафіда, аматар анекдотаў і эратычных гісторый Ванька Бальшавік, хударлявы, усмешлівы, выдатны спявак Салавей, заўсёды галаднаваты Фелікс Маруда і г.д.д.

Дарэчы, даўно заўважана, што сярод злодзей шмат таленавітых людзей. Найпрасцейшы шлях выявіць сябе ў гэтым сэнсе — песня. Вось і Шчур, маўклівы і рашучы, для якога

нож — любімая цацка, падпіўшы, няблага іграе на балалайцы і спявае беларускія песенкі:

*Закладай-ка пару коні
І голя шыркой!
Мы паедзем у залёты
Да панны Сарокі!*

Увогуле ў рамане даволі шмат песень і спяваюць хлопцы часта. Мажліва, і раней — да Першай сусветнай, да рэвалюцыі ў Расіі і грамадзянскай вайны ў Польшчы і Беларусі — былі перамытнікі, прынамсі, спецыялізаваныя перадавачы і перамацічкі, прынамсі, спецыялізаваныя перадавачы і перамацічкі.

М. Ваньковіч, які стаў першым чыгачом рамана Пясецкага, напісаў змястоўную і важную для разумення кнігі прадмову, якую варта разглядаць, як яе важную частку. Каб пачаць аўтара, гэтага апантанага і шматлікага чалавека, асуджанага на смяротнае пакаранне, замененае 15-гадовым зняволеннем, ён нават ездзіў да яго на спатканне ў турму на Святых Кржыжы.

Пэўна, калі ёсць лёс, то ніякай асаблівай пісьменніцкай вучобы не трэба. Тады пісаць лёгка і без прафесійных хітрацяў. Ну, а калі лёс шэры, будзённы, без падзенняў і ўзлётаў, — вось тады патрэбна старанная вучоба ці нешта накіптал таленту... Дарэчы, без таленту мы яшчэ здолеем што-небудзь напісаць, а без асабістага лёсу — не, не напішам.

У турме Сяргей Пясецкі некалькі разоў звяртаўся да Прэзідэнта з прашэннем аб памілаванні. Гэта звычайныя паводзіны чалавека, асуджанага на доўгае зняволенне. Усе спадзяюцца на высокі суд, Дарэмна! На кожны зварот адказ адмоўны. І толькі калі раман «Каханак Вялікай Мядзведзіцы», дзякуючы М. Ваньковічу, прабіўся ў Божы свет, тэрмін зняволення арыштанта скарацілі. Так што пішыце раманы, як лёс раптам прывядзе вас за краты! Толькі ж пішыце таленавіта...

Але вернемся да рамана.
*Не хадзі ж ты, мілы,
Не хадзі начамі,
Па краю магілы
З смерцю за плячамі!*

Адзін за адным знікаюць сябры. Каго забілі, каго арыштвалі, хто зарокся хадзіць сам. У дрыгве непадалёк ад вёскі знайшлі пяць трупаў: хлопцаў злавлі чэкісты, адабралі тавар, завялі ў дрыгву і пастралілі. Кітайца і Бульдога арыштвалі савецкія пагранічнікі, Юзіка Трафіду — польскія. Разбілі групу Цвіка — 14 чалавек. Граніца з абодвух бакоў умацоўвалася, праца перамытнікаў становілася ўсё больш цяжкай і небяспечнай. Законы Польшчы і Савецкай Беларусі розныя, і калі перамытнік лавілі на польскай тэрыторыі — ён атрымліваў некалькі месяцаў турмы, у Савецкім Саюзе маглі абвінаваціць у шпіянажы і тады, вядома, — расстрэл.

Так, рамантыка хлопцам-перамытнікам блізка, але ж калі дзяржаўную мяжу даводзіцца пераадоляваць па два разы на тыдзень, а то і частцей, калі найлепшы час — глыбокая восенняя ноч ці зімовая завіруха, рамантыка знікае. Застаецца цяжкая і небяспечная праца. Таму паступова ўзнікае жорсткасць у адносінах да людзей. У канцы рамана Улад больш не ходзіць за мяжу, ён цікуе ў лясках за іншымі перамытнікамі, з якімі варагавуе, помсціць за смерць сяброў, здабывае грошы... Урэшце ён застаецца адзін. *Букаю адзін па лясках, палях, лугах. Крочу начамі па паграніччых... Люблю лес — як рысь, як воўк. Люблю зброю — як найлепшага сябра, і надзейнай люблю ноч: самую надзейную маю каханку.*

Вядома ж, начныя паходы, прыгоды на мяжы жыцця і смерці накладваюць свае пячаткі на душы людзей.

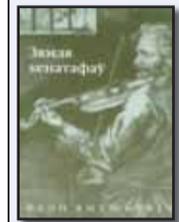
Усе ведаюць, што лёс героя аповеці ці рамана — не тое, што лёс яго аўтара. Герой атрымлівае ў спадчыну самыя драматычныя сітуацыі асабістага жыцця пісьменніка, а таму яго жыццё больш складанае і трагічнае. Але ж тут усё інакш. Напаўталодная маладосць, служба ў войску, беспрытульнае бадзінне па Вільні, здабыванне грошай у прыграніччы, 15-гадовае зняволенне, жыццё на чужыне... Магчыма, усё гэта ёсць і ў іншых творах Сяргея Пясецкага, якія яшчэ не дайшлі да Беларусі...

Раманаў, напісаных у турмах, шмат. Хто толькі ні насіў арыштантацкую вопратку! Не менш і тых, хто ўпершыню ў турме з'яўся за пяро. Я задаў такое пытанне Інтэрнету і жахнуўся: якія імёны! Якія знаёмыя творы! І незнаёмыя, што сышлі ў нябыт. Аднак «Каханак Вялікай Мядзведзіцы» з тых, што не губляцца ў гісторыі літаратуры.

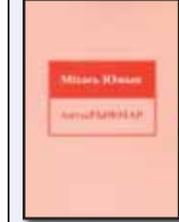
Кніжная паліца

У выдавецтве Зміцера Коласа выйшла ў свет чарговая кніга ўспамінаў Станіслава САКАЛОВА «Московский перелом», у якой ён працягвае расповеда пра свой жыццёвы і працоўны шлях, гэтым разам пра яго маскоўскі этап. Як ён выстаў у неардынарных умовах, не зламаўся і не згубіўся сярод шматлікага Вавілона расійскай сталіцы, аўтар нязмушана і даходліва піша на старонках сваіх новых мемуараў.

У выдавецтве Віктара Хурсіка пачыла свет кніга вядомага літаратуразнаўцы **Язэпа ЯНУШКЕВІЧА** «Зямля кенатафаў». Гэта зборнік выбраных яго апазыцыйнага артыкулаў і эсэ, а таксама слоў на дарогу і пасляслоўя калег і таварышаў. Арыгінальныя тэксты перамяжоўваюцца з цікавымі архіўнымі фотаздымкамі.

У выдавецтве І. П. Логвінава выйшла кніга вершаў **Міхасы ЮЖЫКА** «АнтыРыФМАР». Аўтар сабраў дакументальны творы, што друкаваліся ў розных перыядычных выданнях цягам апошніх дзесяці гадоў. Філасофская лірыка як класічная з'яўлена ў раздзеле «РЫФМАР» а вершаваныя спробы ў эксперыментальнай форме — у раздзеле «АнтыРЫФМАР».

У выдавецтве «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя Максіма Танка» выйшаў асобным выданнем дапаможнік **Г. Я. АДАМОВІЧ** «Літаратурная класіка ў параўнальным вывучэнні». У зборніку даследуюцца класічныя творы, якія набылі вядомасць дзякуючы міжнацыянальным кантактам. Акрэслены розныя віды міжлітаратурных сувязей і ўзаемадзеянняў. Параўнальны аналіз праводзіцца па храналагічным прынцыпе з вылучэннем структурных элементаў літаратурнага твору ў кантэксце іншых відаў мастацтва.

У выдавецтве «Ковчег» у Мінску выйшла кніга паэта з Баранавіч **Юрыя МАЦЮШКІ** «Походныя стихі». У выданне ўключаны вершы, змест якіх наведаны шматлікімі турыстычнымі (горнымі і воднымі) паходамі. Ёсць таксама яго тэксты песень, якія шырока выконваюцца бардамі на фестывалях самадзейнай песні і турыстамі ля паходных вогнішчаў.

У выдавецтве «Галіфія» выйшаў дванаццаты нумар (№ 12) альманаха «Тэксты». Тут сабраны не зусім сур'езныя, хоць падчас і прэтэнцыёзныя, літаратурна-мастацкія матэрыялы (тэксты) больш чым трыццаці аўтараў пераважна маладзейшага пакалення сучаснай беларускай літаратуры. Гумар, іронія, сцёб, абсурд — гэта тое, чым дыхае «РЫБА» (так тэматычна пазначаны гэты нумар), выкінутая на бераг постмадэрновага мастацтва.

Алег ЖДАН

Пра векапомнае

Да 65-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» выпусціла ў свет два выданні. Першае з іх — кніга **Юрыя Фаміна** «Чалавек з легенды». Аўтар кнігі — сын аднаго з кіраўнікоў гераічнай абароны Брэсцкай крэпасці палкавога камісара **Яўхіма Майсеевіча Фаміна** — распавядае пра свайго бацьку.

«Чалавек з легенды» — гэта і ўсхваляваны расповед сына аб сваім бацьку, і ўспаміны саслужыўцаў Яўхіма Фаміна, якія разам з ім удзельнічалі ў абароне Брэсцкай крэпасці. Завяршае кнігу спіс тых вядомых гісторыкам баявых саратнікаў камісара, хто загінуў і чые імёны ўвекавечаны на плітах мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой». Выданне багата ілюстравана фотаматэрыяламі з асабістага архіва Ю. Фаміна і з фондаў Музея абароны Брэсцкай крэпасці-героя, фотаздымкамі экспанатаў музея і месцаў баёў, зробленых у нашы дні. Кніга разлічана на шырокае кола чыгачоў, якія цікавяцца гераічным мінулым нашай краіны і, найперш, на моладзь. Выданне ўдастоена Дыплама II ступені ў намінацыі «Перамога» на VI Міжнародным конкурсе «Мастацтва кнігі» дзяр-

жаў-удзельніц СНД (Масква, 4—5 чэрвеня 2009 года).

Другое выданне, аб якім цяпер пойдзе размова, падрыхтаваная на падставе шырокага кола дакументальных крыніц «Энцыклапедыя Перамогі: Беларусь — Масква» — сумесны праект урада горада Масквы і Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. З маскоўскага боку яго выканаўцам і партнёрам «Беларускай Энцыклапедыі» выступае выдавецтва «Армпрэс». Кніга прысвечана 65-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у Вялікую Айчынную вайну і 65-годдзю Вялікай Перамогі, а таксама 75-годдзю з часу ўвядзення звання Герой Савецкага Саюза.

У энцыклапедыі змешчаны грунтоўныя нарысы гісторыкаў Беларусі і Масквы аб пачатковым этапе вайны, аб Маскоўскай

Міхась НІКІПІЧ,
Ларыса ЯЗЫКОВІЧ

Лічаныя тыдні заставаліся да пачатку вайны, калі ў крэпасць над Бугам на пасаду намесніка камандзіра па палітычнай частцы 84-га стралковага палка прыбыў палкавы камісар Яўхім Фамін — у красавіку 1941 года. Яму было толькі 32 гады, але байцы і камандзіры палка называлі яго паміж сабой БАЦЬКАМ. Не «бацем», не «бацянем», а менавіта БАЦЬКАМ, без ценю фамільярнасці, хай сабе і завочнай. Такую павагу нялёгка было заслужыць. Але яшчэ цяжэй было захаваць яе у той страшны перадсвятальны час 22 чэрвеня, калі на людзей, якія спалі ў казармах, пасыпаліся варожыя снарады і бомбы. Фамін быў у гэтыя жудасныя хвіліны разам са сваімі байцамі і без вагання прыняў на сябе камандаванне, спыніў паніку, арганізаваў абарону на участку выконваўся безумоўна і хутка. Так было і потым, калі палкавы камісар разам з капітанам Іванам Зубачовым узначаліў зводную групу байцоў і камандзіраў пяці палкоў і шэрага іншых часцей, якія абараняліся ў сэрцы крэпасці — яе цытадэлі.

Цяжкапараны і кантужаны, Яўхім Фамін 30 чэрвеня 1941 года быў схоплены гітлераўцамі і расстраляны каля Холмскай варот цытадэлі. Цяпер аб гэтым варот нагадвае мемарыяльная дошка. Паводле ўспамінаў відавочцаў, за імгненне да смерці Яўхім Майсеевіч паспеў крыкнуць таварышам: «Духам не падайдце! Перамога будзе за намі!»

Кніга Ю. Фаміна «Чалавек з

Ці патрэбна школьнікам міфалогія?

Шчыра прызнаюся: падчас вучобы на філфаку БДУ наведаў спецсеминар Таццяны Шамякінай, але кіраваўся пры гэтым не столькі навуковым аўтарыгэтам свайго настаўніка, колькі чалавечымі якасцямі гэтай светлай і мудрай жанчыны, да якой літаральна цягнуцца моладзь. Новая кніга Т. Шамякінай "Міфалогія

і беларуская літаратура", выдадзеная ў серыі "Бібліятэка школьніка", працягвае шэраг яе ранейшых даследаванняў, прысвечаных міфалагічнай тэматыцы. Адрозненне апошняй працы — у больш папулярным, даступным для шырокага кола чыгачоў характары; выйшла яна накладам у 2000 асобнікаў.

хрысціянскі, ды і нашмат здаравейшы, чым у гэтак званых "вялікіх" народаў. І цывілізацыя наша не менш старажытная, чым любая іншая, але, драўляная па характары, яна пакінула пасля сябе больш духоўных (фальклор, мова), чым матэрыяльных помнікаў.

Дапаможнік "Міфалогія і беларуская літаратура" можна параўнаць з эсэістыкай А. Хатэнкі, толькі ў Т. Шамякінай разважанні больш прывязаны да навуковага гунту. Паводле вялікай колькасці звестак, што закранаюць трансцэндэнтныя правы, кніга набліжаецца да ўфалагічнага рамана Ю. Станкевіча "Пятая цэнтурыя, трыццаць другі катрэн". У імкненні пазнаёміць школьнікаў з глабальным кантэкстам развіцця роднага слова бачыцца сувязь з працамі Л. Баршчэўскага.

Я лічу, што выданне дапаможнікаў такога кшталту павінна сустракаць падтрымку на самым высокім узроўні: кніга вартага таго, каб аздобіць яе багатым ілюстрацыйным матэрыялам, а таксама іншымі сродкамі эфектыўнага засваення інфармацыі, што прымяняюцца ў сучасных падручніках. Добра, што ў дапаможніку маецца імяны паказальнік — вельмі карысная для арыентацыі ў змесце выдання рэч, але незразумела, чаму прапушчаны ўказанні на многія раздзелы, што вельмі ўскладняе працу з кнігай. Пасляслоўе І. Чароты, напісанае ў сухім навуковым рэчышчы, зусім не раскрывае тых высокіх духоўных пасылаў, што закладзены ў выданні. Зрэшты, гэта ўсё фармальныя заўвагі, якіх варта было б пазбегнуць, калі дапаможнік будзе дапрацоўвацца.

Алесь СУХАДОЛАЎ

Якія толькі галіны ведаў не ахоплівае ў сваёй кнізе аўтар: літаратуразнаўства, мовазнаўства, фалькларыстыку, міфалогію, філасофію, антрапалогію, родную і сусветную гісторыю, мастацтвазнаўства, псіхалогію і нават эзатэрыку. Але самае важнае — не колькасць змешчанай у дапаможніку інфармацыі, а яе надзвычайна каштоўнасць. Сабраныя тут факты, а таксама іх аўтарскія інтэрпрэтацыі гуртуюцца вакол адной асноўнай праблемы — загадак духоўнага свету чалавека. За якія б далёкія геаграфічныя і гістарычныя межы не сягала думка даследчыцы, у цэнтры яе ўвагі застаецца родная зямля і культура. "Якуб Колас у алегорыях "Казкі жыцця" пісаў: "У Дрэва павінна быць дзве дарогі — адна ў зямлю (у сваё нацыянальнае быццё. — Т. Ш.), другая ў гару, да сонца" (агульначалавечы. — Т. Ш.), — бадай, гэтыя заўвагі Таццяны Іванаўны лепш за ўсё перадаюць скіраванасць яе навуковых інтарэсаў.

Яшчэ адной важнай асаблівасцю кнігі, як і ўсёй даследчыцкай дзейнасці Т. Шамякінай, з'яўляецца збліжэнне дадзеных навукі і рэлігіі. Па словах даследчыцы, гэтая "тэндэнцыя, магчыма, стане вызначальнай менавіта ў XXI ст."

Дапаможнік, створаны на аснове праграмы вярцягўнага кампанента літаратурнай адукацыі ў школе, складаецца з трох частак: першая і самая вялікая па аб'ёме называецца "Міфалогія і слоўная мастацкая творчасць" і прысвечана найперш даследаванню міфалогіі як крыніцы мастацкага мыслення ў дапісьмовую эпоху: другая распавядае пра зараджэнне сусветнай літаратурнай традыцыі на прыкладзе старажытнаўсходняй і антычнай літаратуры, а таксама Бібліі; трэцяя разглядае ўласна гісторыю роднай літаратуры як працэс станаўлення нацыянальнай літаратурнай традыцыі.

Якая карысць моладзі ў вывучэнні міфалогіі? Справа ў тым, што разуменне прыроды міфа спрыяе незалежнасці мыслення — якасці, якой так не стае сучаснаму чалавеку. "Вербальная магія", надзвычай карысны раздзел дапаможніка, непасрэдна распавядае пра прыёмы ўздзеяння на масовую ўяўдмасць, што прымяняюцца ў рэкламе і СМІ. Ведаючы сутнасць гэтых прыёмаў, лятчэй абараніцца ад наступстваў інфармацыйных і ідэалагічных войнаў, што бесперапынна вядуцца з тэлеэкранаў, газетных палос, у Інтэрнеце.

Т. Шамякіна пачынае сваю кнігу са знаёмства чыгача з міфалогіяй як навукай, яе асноўнымі

паняццямі: міф, міфалагема, міфема. Пасля яна падрабязна распавядае пра старажытныя вераванні, якія з'яўляюцца вытокамі міфалогіі: татэмізм (духоўная сувязь чалавека з жывёлай), анімізм (адухаўленне прыроды), магія (з'ява, непасрэдна звязаная са словам). Даследчыца адлюстроўвае міфалагічную мадэль свету ў выглядзе архетыповага вобраза Сусветнага Дрэва, прыводзіць розныя версіі стварэння свету. Заслугоўваюць увагі яе слушныя спробы аднаўлення пантэона славянскіх багоў: яна разглядае крывіцкі пантэон у межах славянскага, а славянскі — у межах арыянскага, праводзячы паралелі з міфалагічнымі сістэмамі самых розных народаў: ад індусаў да скандынаваў і балаў. Асобныя раздзелы ў кнізе прысвечаны саярным, лунарным, астральным, гераічным ды іншым відам міфаў.

Цікава, што даследчыца ў сваіх апошніх працах карыстаецца не толькі рацыянальнымі навуковымі метадамі, але звяртаецца да асацыяцый ды ўласна інтуіцыі. Менавіта дзякуючы гэтай яна здолела сістэматызаваць і аб'яднаць пад адной вокладкай каласальны аб'ём інфармацыі. Наогул, такому "сеткаваму" прысцяпу мыслення найлепш адпавядае форма энцыклапедычнага слоўніка, да якой звяртаўся яшчэ знакаміты міфалаг Мірчэ Іліядэ, а таксама прысцяп гіпертэксту. Мне здаецца, што ў перспектыве Т. Шамякінай варта было б узяць на ўзбраенне адну з гэтых форм падачы матэрыялу.

Калі мы звернемся да асацыяцыйнага метаду, якім карыстаецца аўтар, то заўважым, што найбольшым яе дасягненнем у гэтым плане з'яўляецца пошук цікавых моўных аналогій, якія не разглядаюцца акадэмічным мовазнаўствам. Паколькі помнікаў матэрыяльнай культуры старажытных славян захавалася няшмат, Т. Шамякіна прапануе цікавы метаду моўнай міфарэстаўрацыі, які можа шмат паведаміць пра асаблівасці этнагенезу і міфалагічную карціну свету нашых продкаў. І, сапраўды, у словах Вялес і Уэлс, камаеды і Камаедзіца можна заўважыць не толькі фанетычнае падабенства, але і сэнсавую сувязь. А назвы старажытнаегіпецкага бога Ра і адной з частак душы егіпцяніна ба незаўважна для нас гучаць у паўсядзённым мове: прамень, РАдасць, сакральны, рус. РАдуга, рус. БАБОчка. Дадзеныя марфемы ці гукаспалучэнні маюць універсаль-

нае значэнне, закладзенае, відаць, у самім магнічным характары мовы, незалежна ад лінгвістычнай роднасці слоў, у якіх яны сустракаюцца.

Надзвычай пераконаўча гучаць гіпотэзы даследчыцы адносна паходжання літаратурных трапаў. Так, многія сродкі мастацкай выразнасці пайшлі ад магічных вераванняў нашых продкаў. У аснове некаторых параўнанняў, калі ўласціва сці жывёлы пераносіцца на чалавека, ляжыць з'ява пярэваратніцтва, але "большасць трапаў — параўнанняў, эпітэ-

Т. Шамякіна пачынае сваю кнігу са знаёмства чыгача з міфалогіяй як навукай, яе асноўнымі паняццямі: міф, міфалагема, міфема. Пасля яна падрабязна распавядае пра старажытныя вераванні, якія з'яўляюцца вытокамі міфалогіі: татэмізм (духоўная сувязь чалавека з жывёлай), анімізм (адухаўленне прыроды), магія (з'ява, непасрэдна звязаная са словам). Даследчыца адлюстроўвае міфалагічную мадэль свету ў выглядзе архетыповага вобраза Сусветнага Дрэва, прыводзіць розныя версіі стварэння свету.

таў, метафар — вынікае з адухаўлення прыроды". Анімізм ляжыць таксама ў аснове паэтычнага паралелізму і сімвалікі народнай паэзіі, нездарма дзяўчына ў фальклоры параўноўваецца з калінай, вярбой, бярозай, зязюляй, лябёдкай.

Некаторыя высновы Т. Шамякінай могуць здацца парадаксальнымі, як, напрыклад, пра гераічных міф Сталіна, але ж і аўтар звяртаецца да не менш парадаксальных навуковых тэорый. Так, яна распавядае пра гіпотэзу астранома У. Х. Мак-Кры пра калапс Сірыуса, звязаную з вераваннямі таямнічага афрыканскага племені дагонаў, цытуе містыкаў Э. Сведэнборга, А. Блавацкую, Г. Гурджыева, Д. Андрэева. Адначасова з гэтым даследчыца звяртаецца да вопыту больш прызнаных у навуковай супольнасці асоб, такіх, як К. Г. Юнг, Д. Фрэзер, Ф. Ніцше, А. Лосеў, М. Бярдзьеў, М. Бахцін, Дз. Ліхачоў, Б. Рыбакоў, вядомых антычных мысляроў, а таксама беларускіх даследчыкаў: У. Агіевіча, А. Ненадаўца, У. Васілевіча, А. Лойкі і інш. Для школьнікаў, якім адрасаваны дапаможнік, будзе карысна пазнаёміцца з гэтымі постацямі.

Даследчыца ўводзіць гісторыю беларускай літаратуры ў кантэкст сусветнай, канцэнтруючы асноўную ўвагу на яе міфапаэтычных вытоках. Яна лаканічна распавядае пра гісторыю старажытнаіндыскай, егіпецкай, антычнай літаратуры, знаёміць чыгачоў з сюжэтам асноўных твораў архаічнага пісьменства. Гаворачы пра паходжанне некаторых літаратурных жанраў, яна звяртаецца да

сапраўды гуманістычных гіпотэз: напрыклад, распавядае пра паходжанне драматычнага жанру трагедыі ад дыянісійскіх містэрый, знаходзячы ў прыродзе гэтай з'явы кропкі судакранання з пафасам хрысціянскай рэлігіі. Каб увесці чыгача ў пэўны перыяд гісторыі літаратуры, Т. Шамякіна дае агульны культуралагічны аналіз эпохі. Яна шукае ў творах айчынага пісьменства паралелі з сусветнай класічнай спадчынай. Так, у парадыным камізме паэм "Тарас на Парнасе" і "Энеіда навыварат"

аўтар бачыць аналогіі з творчасцю Арыстафана, "Песню пра зубра" М. Гусоўскага параўноўвае з натурфіласофскай паэмай Лукрэцыя Кара "Пра прыроду рэчаў", у "Новай зямлі" Якуба Коласа чуе адгалоскі ідылічных "Георгік" Вергілія.

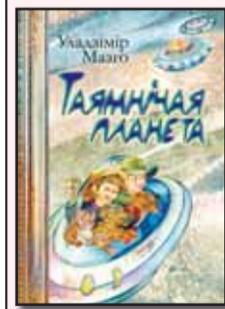
Гісторыю беларускай кніжнасці даследчыца разглядае найперш як працэс станаўлення літаратурнай традыцыі, якая каранямі сягае ў культуру старажытных цывілізацый. У дапаможніку гэты працэс разгортваецца ад творчасці "другога Златавуста" Кірылы Тураўскага да класікаў пачатку XX ст. — Янкі Купалы, Якуба Коласа, М. Багдановіча. Пераказваючы гісторыю айчын-

нага пісьменства, Т. Шамякіна ўводзіць ва ўжытак самыя апошнія навуковыя дадзеныя. Следам за У. Агіевічам яна распавядае пра Скарыну як пра сябра таёмнага ордэна паўпераў — нашчадкаў тампліераў; сярод тых, хто паўплываў на стварэнне "Шляхціца Завальні" Я. Баршчэўскага, называе польскага пісьменніка Я. Патоцкага з яго раманам "Рукапіс, знойдзены ў Сарагосе"; адметнай рысай творчасці Якуба Коласа лічыць рэлігійны светапогляд.

Імкненне даследчыцы сцвердзіць нацыяналь-

ную літаратурную традыцыю як частку сусветнай міфапаэтычнай плыні мае фундаментальнае значэнне для айчынай навукі і адукацыі. Тут Т. Шамякіна сцвердзіла сябе не толькі як выдатны сістэматызатар, здольны ахапіць надзвычай шырокі пласт ведаў, але і як таленавіты ідэолаг. Даводзячы, што родная літаратура з'яўляецца неад'емнай часткай сусветнай культуры, яна робіць свой унёсак у фарміраванне нашай нацыянальнай ідэі. Акрамя таго, даследчыца паспяхова разбурае стэрэатыпы, звязаныя з беларускім менталітэтам: дух нашага народа ніякі не рахаманы і прыстасавальніцкі, а, па сутнасці, самы

А бруснічкі, нібы знічкі...

РВУ "Літаратура і Мастацтва" зноў парадавала нашых дзетак. Тут пабачыла свет цудоўная кніга вершаў, казак і загадак паэта Уладзіміра Мазго "Таямнічая планета". Прыгожымі малюнкамі выданне аздобіў мастак Валянцін Макаранка.

У прадмове да кнігі "А ў Ружанах і Пружанах" журналіст, крэязнаўца Алесь Карлюкевіч зазначае: "І чыгача напісанае Уладзімірам Мазго лёгка, весела, і слухаць выкананне, дэкламацыю вершаў слынным паэтам — сапраўднае асалода".

І гэта сапраўды так. Кожны радок напоўнены вобразнасцю, гучыць плаўна, меладычна, а таму ўся паэзія Уладзіміра Мазго прасякнута цеплынёй і спагадаю, вялікай любоўю да дзіцячага свету, да нашай роднай непаўторнай прыроды. Паэт умее падабраць ёмкае слоўка, і творы яго вабяць дзяцей мяккай лірычнасцю, жывым кранальным пачуццём. Вось, напрыклад, як пачынаецца яго верш "Грыбнікі".

Ходзім лесам,
Грыбнікі,

І глядзім
Ва ўсе бакі.
Вуль
Хаваюцца лісічкі,
Што нам сняцца
Па начах.
А бруснічкі,
Нібы знічкі,
Адбіваюцца
Ў вачах...

Чыгачы вершы і, здаецца, бачыць як "туману сохнуць сеці на дрогкім хмызняку" і "тушкаецца вецер, нібыта ў гамаку", як "сонца, што русалка, гайдаецца ў вадзе", як "Мядзведзіца з каўша п'е, нібыта з гладыша", чуеш, як "іржаць знямогла хмары коні, ушчэнт загнаныя, да скону", як "дрыготка шапоча лістота" і "вятрыска нямеє за гаем"...

Удаліся паэту і казкі. Яны ўражваюць багатай фантазіяй і вучаць дзяцей любіць прыроду роднага краю.

А яшчэ ў гэтай кнізе Уладзіміра Мазго ёсць шмат цудоўных загадак. Гэта і анаграмы, і шарадкі, і акразагядкі, і паліандромы, і метаграмы. Яны вельмі спадабаюцца дзецям.

Адным словам, кнігу Уладзіміра Мазго "Таямнічая планета" з вялікай цікавасцю будуць чытаць не толькі дзеці, але і бацькі і настаўнікі.

Янка ГАЛУБОВІЧ

Таццяна
БУДОВІЧ

бяздонны блакіт
як смутак на тым што
не вернеш

***

белы накіп аблокаў
у блакітнай каструлі
неба
восень
мая элегія
...думаю, што згатаваць
на вячэру

***

сыну
неба так блізка
ў вачах тваіх
неба якое
мяне захінае ад
бессэнсоўнасці ўсіх
сэнсаў
безвыходнасці ўсіх
выйсцяў
і безнадзейнасці ўсіх
надзеяў

Пірасмані

рэшткі жыцця свайго
ў паветраны шар дзяўчынкi
ўдыхаю

рэшткі жыцця
што ў цела майго слабога
адваёўвае смерць

...а ў любові
так шмат выяваў

***

беспрытульна ў маёй гушы
як у гэтай зіме
без снегу
не можа яна атуліцца
чаканнем
бы коўдрай
і толькі сустрэча тая
яе зварухнула
постаць худая ў чорным
на галаве — капюшон
пустата замест твару
гэта была Смерць

***

на даху горада майго
ляжаць аблокі
і знутры аўто
здаецца
быццам свет
шкляны і штучны
у нерухомасці сваёй
спыніўся

і толькі зрэдку Бог
па дошцы перасоўвае
гліняныя фігуры

***

туп-туп-туп-туп-туп
туп-туп-туп-туп-туп
адкуль у кватэры ўзяўся
статак маленькіх сланянятаў?

гэта зусім не статак
прапаўзае сынулька мой
праз цёмны даўгі калідор

***

туга неадчэпная
з душою маёй
зраслася
думала я што
ты —
першапрычына яе
але
быццам увесну снег
растаў для мяне
твой вобраз
рукі твае
вочы твае
і голас
а яна засталася...

***
скончыцца неба я
адпушчу на волю
што не збылося і
не паспее збыцца
сэрца маё стане
лягчэйшае за пушынку
таполі што разам са мной
сталела ў кампаніі
бэзу з язімінам
ля ганку старога дома
...калі скончыцца неба

***

браты-клёнікі
пераспелая восень
знаворку
і ў сэрцы маім

Анатоль
ЗЭКАЎ

2
Хоць і жыву ў сталіцы,
а сны імкнуць туды,
дзе насцеж аканіцы
ў хлапечыя гады,
дзе плоту касабока
пад навісю садоў,
адкуль яшчэ далёка
да сённяшніх гадоў.

Як не праспаць...

Як не праспаць,
прачнуцца рана,
пакуль усход зіхціць барвяна,
пакуль трава яшчэ ў расе
і ціш блукае праз паляны,
нібыта сам блукае ранак,
калі прачнуліся не ўсе?

Як не праспаць,
калі скрозь ціха,
хіба на яблыні шпачыха
шчыруе ўжо ля шпачанят,
якіх вятрам не закалыхаць,
ніяк не спяць — нібы на ліха —
і будзяць піскам сонны сады?

Як не праспаць,
паспець на вершы
пакласці ўсё, пакуль ты першы,
пакуль турбот не ўзваліць дзень,
калі радок свой не завершыш,
і той радок — магчыма, лепшы —
у мітусні дзесь прарадзе?

Аптымістычнае

Няма народу зводу,
якіх не зведаў бы нягод,
прайшоўшы шлях свой годна,
ён застаецца, мой народ.

І хто б яго папружкай
не гнаў адвеку ў свой хаўрус,
ад мовы беларускай
не адрачэцца беларус.

Мая Патапаўка

Дыціх

1
Па вёсцы, што за Будаю,
дзе нарадзіўся, рос,
мой успамін пакутуе,
расчулены да слёз.
І так хачу дадому я
у свой радзінны кут.
Тут да драбніц вядомае
усё.
І сам я тут,
душой адпачываючы,
ацэньваю свой лёс,
калі што ў ім і маючы,
то кут сярод бяроз.

Наўздагон Алесью Пісьмянкову

"Я не памру, пакуль люблю", —
аднойчы выгукнуў Пэтр.
Чаму ж пакінуў ён зямлю
і перайшоў у іншы свет?

Мне гэта цяжка зразумець,
хоць сто гадоў Бог даў бы жыць,
чаму па тых прыходзіць смерць,
хто здольны так усіх любіць.

А ён любіў і родны край,
і, не сакрэт, любіў жанчын.
Навошта ж прамяняў на рай
зямлю пад кронай аблачын?

Няўжо няшчасны быў?
Або
так шчасця шмат у ім было,
што ўсю Пэтраву любоў
ўтрымаць больш сэрца не змагло?

***

Нікому не жадаю смерці.
Жывіце ўсе, пакуль жывецца,
і смейцеся, пакуль смяецца.
Нікому не жадаю смерці.

Нікому не жадаю смерці,
і нават ворагам, паверце.

Няхай усім нам сонца свеціць!
Нікому не жадаю смерці.

Нікому не жадаю смерці,
бо й сам хачу пажыць на свеце,
які сустраў мяне, прывеціў.
Нікому не жадаю смерці.

Унучка

Калі журба мяне павяжа
сваёй ляйчынаю,
тады
вазьму на рукі ўнучку Машу
і прытулю да барады.
О, толькі б не ўкалоць дзяўчынку
сваёй шчаціністай шчакоў!
І сум злятае, як пярэнька —
нібы зняло яго рукой.
Я зноў вясёлы і шчаслівы,
без цяжару журботных гум,
бо Машын смех —
такі зычлівы! —
адпрэчвае ўсялякі сум.

***

Дожджык гробненькі
ды порсткі
завітаў, як добры госць.
З лёгкасцю ўздыхнула вёска:
значыць, Бог на свеце ёсць.

То ж дайшлі малітвы, мусіць,
бо ад спёкі млелі ўсе.
І хай дождж не лье —
цярусіць,
нацярусіць пакрысе.

Акрыяюць агароды,
закваціцца луг наўкруг,
і сялянскія турботы
перавесці змогуць дух.

Дожджык гробненькі,
ды порсткі —
так яго чакалі ўсе! —
хмаркаю завіс над вёскай
і цярусіць пакрысе...

Дзяўчына з Буда-Кашалёва

Дзяўчына з Буда-Кашалёва,
і праз гады з гадоў юначых
я помню твой настрой вясновы
і тварык твой вясновы бачу.

І праз гады твой позірк паліць,
і я, згараючы ад шчасця,
гляджу ў былое, як праз замець,
і воблік твой гады не засцяць.

Нам так кахалася вяснова,
што сэрца і цяпер не маніць:
дзяўчына з Буда-Кашалёва —
маё салодкае каханне.

Алёна

У трубіцы тэлефоннай
і праз гадоў быллё
тваё імя, Алёна,
гучыць — нібы "алё".

Куды б у свет ні з'ехаў,
аднак, нібы праз сон,
яно за мною рэхам
сягае наўздагон.

"Алё, алё", — Алёна,
штоночы і штодня
у трубіцы тэлефоннай
гучыць тваё імя.

Канцэрт

Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ

Старонкі з рамана

Працуючы над раманам "Валожкі на мяжы" — пра Заходнюю Беларусь 30-х гадоў, усё больш прыходжу да высновы, што сучаснае без мінулага няпоўнае, што мінулае — і далёкае, і блізкае — не варта забываць, што гісторыя хоць чым-небудзь ды вучыць і падтрымлівае чалавека. У гэтым фрагменце пад назвай "Канцэрт" (пра верасень 1939 года), які я прапанаваў чытачам "ЛіМа", няма нейкага вялікага адкрыцця, усё нібыта вядомае, але тым не менш ён, мне здаецца, здольны выклікаць цікавасць і нават усмешку. Дарэчы, той двухгадовы Валодзік, якога Прося, ідучы за газай, нясе на руках, гэта я сам. Прыношу прабацэнне за тое, што не ўтрымаўся ад такога крыху, можа, недарэчнага прызнання.

Аўтар

У жыцці прускаўцаў нейкі час панавала безуладдзе. Зрэдку толькі наведваліся вайскоўцы, а аднойчы ля школы спынілася цэлая вайсковая частка — некалькі аўтамашын з чырвонаармейцамі. Да адной з машын была прычэпленая жалезная бочка на калёсах. Абвясцілі па вёсцы, што будуць даваць газу. Да школы пацягнуліся прускаўскія жанчыны з бутэлькамі і слоікамі. Каб больш атрымаць, бралі з сабой малых. Прося ўзяла на рукі Валодзіка. У адной рудэ слоік — другой прыціскала да сябе малага, які абхапіў маці за шыю. Валодзік, хоць яму хутка спаўнялася два гады, яшчэ не хадзіў. Рос як бы з некаторым спазненнем. Прося ўдыхнула пах яго валасоў, падалося, што яны пахнуць сонцам і яблыкамі. Яна пшчотна называла сына "цёпа" — ёй падабалася гэтае слова, хоць яна і не ведала яго значэння.

Раздаўшы газу, вайскоўцы падахвоціліся даць яшчэ і канцэрт мастацкай самадзейнасці. А перад канцэртам вырашылі правесці кароткі сход.

Народ збіраўся дружна. Людзей набілася — поўна! Рассунулі дзверы і спалучылі два класы, атрымалася вялікая зала, але месца ўсё адно не хапала. Хто не паспеў умасціцца на лаўку, стаяў паміж радамі. Гарэла падвешаная над людскімі галовамі лямпа. Над цёмнай класнай дошкай красавалася кавалек чырвонай матэры з напісанымі на ім словамі: "Да здравствуе РККА". Крыху вышэй, на сцяне, кожнаму кідаўся ў вочы вялізны партрэт: Сталін з тоўстымі, амаль як у Пілсудскага, вусамі. Ён нібыта выглядаў некага з-за гэтых сваіх тоўстых вусоў, кагосьці пільна вышукваў.

Людзі сядзелі ў кажухах — толькі шапкі паздымалі. Азіраліся. Дзівіліся. Чуўся гоман. Адзін толькі Шпронька зняў бравэрку і сядзеў у першым радзе, трымаючы адзежыну на каленях. Ён ужо не гандляваў, рыхтаваўся перадаць лаўку ва ўласнасць новай уладзе.

На сцэну падняўся малады камісар у доўгім шынялі, які звісаў на ім ажно да падлогі. Спыніўся каля стала. Адкрыты твар, густыя цёмныя валасы, падстрыжаныя "пад палку", зачасаныя назад. Сімпатычны. Асабліва спадабаўся дзяўчатам. На каўняры — у пяціліцах — блішчаць кубкі. Прускаўцы ўжо ведалі, што кубкі ў "Саветаў" — замест пагонаў.

На стале стаяў графін з вадой і шклянка. Камісар нацадзіў поўную шклянку і выпіў. Трымаўся ўпэўнена. Лічыў сябе, мяркуючы па ўсім, вопытным выступоўцам, дастаткова падкаваным у палітычным сэнсе.

Прыбег задыханы Гамон і нясмела, але ўпарта праціснуўся наперад.

Камісар пачаў: — Таварышы! Разрашыце міцінг лічыць адкрытым. Разрашыце, пасколку ў нас канцэрт, сказаць сціхамі. Сачыніў вядома таварыш, паэт Лебедзеў-Кумач! Усталывалася цішыня, і камісар пачаў палка дэкламаваць:

Панькой Польши нету больше, Хитрой ведьмы нет в живых. Не захватит в лапы Польши наших братьев трудовых!..

Вайсковец дачытаў верш да канца, а ўсе моўчкі слухалі, чакалі, што будзе далей. Галёнкаў Мікіта, хоць і малады яшчэ, але ўжо крыху глухаваты (пасля прастуды) прытуліў да левай скроні далонь і наставіў вуха ў бок прамоўцы. Верш надта зацікавіў. Мікіта ў душы лічыў сябе таксама паэтам — пісаў жартоўныя вершы пра розныя вясковыя здарэнні. Цяпер адчуваў, што патрабаванні змяніліся і пісаць трэба інакш. Таму ўважліва слухаў.

— Дык воў, таварышы, сціхі сціхамі, а перш за ўсё — міжнароднае палажэнне! — Выступоўце махнуў перад сабой рукой, які бы нешта ад нечага адцяў, і зноў набраў у грудзі паветра. У вачах заскакалі іскрыны нейкага вясёлага шалу. — Міжнарод-

нае палажэнне сёння характарызуецца двума фактарамі: ростам магутнасці СССР і расцэранасцю ўсяго буржуазнага міра, усёй буржуазнай сволачы! Я падкрэсліваю, таварышы. Хацят ані таво ілі не хацят, а міравая рэвалюцыя ідзёт на пад'ём. Гэта — істарычакі заканамерна! Я так думаю, таварышы, што пайшлі б і на Варшаву — каб толькі быў загад, а яшчэ б лучшэ — на Берлін. Пралетарыят нас бы паддзяржаў. Гэта несумненна.

— Дзіва што! — адгукнуўся Гамон, які бы ён пра ўсё гэта аднекуль ведаў:

— У "Саветаў" з немцамі дагавор, — уставіў рэпліку Шпронька. — З гэтага нада ісхадзіць.

— Вось я пра гэта і гавару! Супраць дагавору не пайдзеш! — згадзіўся з ім вайсковец. — Тым больш, што Гітлер усё ж такі чалавек дастатчна разумны і слова дзержыць. Па Еўропе ён харашо прашол...

У залі стаяла цішыня, усе ўважліва слухалі прамоўцу. А народу ўсё прыбывала — з суседніх вёсак: Выгнанкі, Пакупчыкаў, Зінкоў, Бранавіч... Людзей набілася столькі — блысе не праціснучца.

— Зампаліт нашага батальёна таварыш Дзяржын недвусмысленна сказаў, што после падпісання савецка-германскага дагавору ад дваццаць трэцяга васьмога гэтага году таварыш Сталін у Крэмле на банкцеце сам падняў тост за здароўе нямецкага ваддзя Гітлера і выпіў да дна. Гэта наш, таварышы, каб вы зналі, саюзнік! — арагар абвёў прысутных поглядам. — І партыя ў яго ўсё ж такі рабочая! Я вам па-рускі скажу, прама і адкрыта. Чужой зямлі нам не нада, аднак і сваёй вяршка не аддадзім. Пасля Халхін-Гола, я думаю, японцы не сунуцца. І ваабчэ, таварышы, ваяваць нада на чужой цырыторыі. Апракінуць урага моцным ударам і — точка. Пралетарыят Западнай Еўропы даўно гатовы нас паддзяржаць. Мы сільныя, таварышы, как нікагда! Таварыш Сталін буквальна нядаўна сказаў, што мы не баімся ўгроза са стараны агрэсараў і гатовы адказаць двайным ударам на ўдар паджыгацелей вайны, якія папробуюць нарушыць спакойствіе нашых, таварышы, граніц!

— Далей, — працягваў палітрук, — што датычыць унутранага палажэння. Здэсь, як вядома, мы маем вялікі дасягненні і поспехі, дзякуючы пастаяннаму і неўтамімаму парціянаму рукаводству і заботце. Нам пашанцавала, таварышы! Мы жывем у Сталінскую эпоху. А пачыналі ж з нуля. Бязграмацнасць, нішчата, лапці. І вунь які рысок! І гэта не ўдзівіцельна. У СССР, таварышы, усё ідзе па плану, для блага народа. Пра гэта сведчаць і апошнія парціяныя дакументы. Наша жыццё, таварышы, трэба будаваць у святле васемнаццаці партканферэнцыі ВКП(б), якая намеціла новыя рубяжы, каб дагнаць, перагнаць і пакінуць пазадзі вядучыя капстраны — Саедзіненныя Штаты, Англію і гэтак далей. Няма сумнення, што ўзровень жыцця будзе павышацца. Вёсялей, адным словам, будзем жыць! Гэта ясна.

Нет такіх крапасцей, таварышы, каб балышавікі ды не ўзялі! Гэта не я сказаў — гэта Сталін сказаў!

Першым запляскаў у далоні Шпронька, а за ім — уся зала.

— Падкаваны! — шчэрачы бяззубы рот, ківаў у бок выступаючага Гамон.

— Таварыш палітрук! — падняў руку Мікіта Галёнка.

— Слухаю вас, таварыш.

— А як там каласы?

— Раскажыце, каласы — як там? — падхапіў ў зале. Цікаўнасць да гэтага пытання была вялікая. Слухачы параскрывалі раты, чакаючы, што скажа прамоўца.

Спачатку на абліччы вайскоўца адбілася нейкая заклапочанасць, нават трывога, але ён зірнуў па баках, абвёў сход вачыма і, як бы нешта ўспомніўшы, страшынуў цёмнай чупрынай і пачаў:

— Каласы, таварышы, сябя апраўдалі і паказалі з найлучшай стараны. Народ жывёт, канешна, харашо, зажыгачна. Каласы пераканальна даказалі сваю безумоўную перавагу над застарэлымі прыватна-ўласніцкімі прывычкамі. Першы сноп, канешна, будзь добры, аддай гасударству, затое патом! Працадзень, таварышы, палуцаецца вясомым. Я вам пакажу на прымеры, каб больш наглядна было. Месяц таму назад я быў у сваім сяле — у водпуску. Баця прыняў, як палагаецца. Стол, гарэлка, віно, мора закусі...

Пачуўшы пра гарэлку, зала з прыемнасцю заварушылася, адгукнулася лёгкім смехам. Усім чамусьці стала весела.

— А как жа па-другому? — звярнуўся да публікі выступоўца. — У нас толькі так. Усё есць, чаго толькі твая душа жадае. Захадзі, пажаласта, садзісь! Выпілі па адной, тут жа налілі па другой. Усё — культурна. Закусілі, і, як абычна, разгавор пачаўся. Хто скончыў дзесцілетку, хто ажаныўся, хто замуж сабіраецца. Ну, канешна. Міжнароднае палажэнне загроулі. Раптам бачым — насупроць нашых акон машына астанавілася. "Што такое?". Баця мой смашной — дажа ўздвогнуў. "У чом дзела?". Выйшлі з машыны, крычаць: "Папаша, забірай работанае!". Тут да нас дайшло: зярно на трудадні прывезлі. То, што ў калгасе заработалі. "Атварай амбар!". "Прынімай, хазяін, пшанічку!".

— На самаходзе прывезлі? — пачуўся чыйсьці недаверлівы голас. Лявону паказалася, што гэта спытаў Павал Гальяш.

— А то як жа! Лошаддзю столькі не прывязеш, — камісар яшчэ больш ажывіўся і павесалеў.

— Конь не пацягне, — разважыў з месца Міхал Тупчык.

— Не, каню столькі не пацягнуць, — падтрымаў яго хтосьці з суседзяў.

— Вот іменна! — працягваў вясёлы палітрук, паправіўшы на сабе шынель і прыглядзіўшы на галаве прыгошасць. — Баця мой па-старыкоўску замітусіўся, адчыніў амбар, і мы давай таскаць. Таскаем-таскаем. А машына немалая — тоны тры, да бюджет

вам ізвесна. Таскалі-таскалі, таскалі-таскалі. Замудохаліся, пака ўсё ператашчылі. Спасіба, маманя з сёстрамі дапамагі. Аднака памылі рукі, пачысціліся і зноў за стол селі. Толькі баця паспеў наліць — апяць то жа самае! Апяць машына! Глянулі ў акно — зноў крычаць: "Папаша, прынімай!". Баця мой, паверыце, дажа ругнуўся. Абычна к матам ён не прыбывае, а тут ругнуўся.

Да гэтага прускаўцы паціскалі плячыма, здзіўляліся, а цяпер ад нечаканасці зарагаталі. Такага яны яшчэ не чулі.

— Баця ў недаўменні: "Пастойце, таварышы, а куда ж я дзяваць яго буду?". "А гэта твае заботы", — адказваў. "Да ну што вы, рабяткі? Увайдзіце ў палажэнне! Нашто мне столькі!". А яны яму сваё: "Давай, давай!". Тут нават і я схпіўся за галаву.

Палітрук гаварыў проста, даходліва, па-свойску. Ён раскаваў і, відаць, сам шчыра верыў у тое, пра што раскаваў.

— Другую разгрузілі да палавіны. Ну, у самам дзеле, нашто столькі зярна?

— Самагонку хай бы гнаў! — падказаў нехта з залы.

Палітрук як бы нават пакрыўдзіўся:

— Дык у нас, таварышы, яе не п'юць. Там сівушныя масла. У нас п'юць "Маскоўскую". Яна бязурэдная. Пажаласта, еслі есць настраеніе, — выші.

— У нас гэтага яшчэ не разумоючы, таварыш, — як бы апраўдваючыся і прасячы прабацэння, паглумачыў Шпронька.

Палітрук зноў наліў у шклянку, адціў, выцер вусны, расшпіліў каўнер шыняля, паблажліва махнуў рукой.

— Палавіну зярна адправілі назад. Адправілі і вот так сядзят з бацяй і вядзём разгавор. Разгаварываем пра то — пра сё, і глянуў я ў акно, — паверыце ці не, — зноў машына, трэцяя! Ну, я вам далажу, баця мой усур'ез абазліўся. Дажа кулаком аб стол грохнуў. Ну, самі разумеце, давялі. Ну ёлкі-палкі! Апяць стучат у варага: "Атварай варага!". Тут і маманя не выдзержала: "Да сколько можна?". Рабята смяюцца: "Ну, маманя, ты даеш! У раёне не паймуць". Баця на крыльцо вышаў, просіць: "Да куда вы, рабяткі?". А тыя: "Наша дзела — старана. Заработал — палуць. Абнаглеў народ, заработанае палуцаць не жаляют!". Вось так, таварышы! — закончыў сваю прамову палітрук. — У СССР народ жыве весела.

У памяшканні станаваілася парна ад чалавечага дыхання і разাপрэлых кажухоў.

— Няўжо гэта і ў нас так будзе? — услых падумаў Міцька Балабайка.

— Каб і не хацеў, то паверыш, — засмяўся нехта здаду.

— Будзе і ў вас, таварышы, шчаслівае і прывольнае жыццё! — у голасе палітрука гучала ўпэўненасць. — Паверце ўжо мне на слова! Больш казаць не буду. Скромнасць, таварышы, украшае балышавіка.

— Калгас — гэта факцічакі тая самая камуна, — сказаў Гамон. — Я ў камуне калісьці добра жыў.

Здаецца ўжо ўсім усё было ясна і зразумела і можна было спыніць гаворку і перайсці да чагосьці іншага, але Павал Гальяш, як той Фама няверуючы, не ўтрымаўся і задаў яшчэ адно пытанне:

— А скажам, калі мне не спадабаецца ў тым калгасе, ці магу я выйсці з яго?

— Такіх выпадкаў яшчэ не было.

— Не было?

— Гэта практычна немагчыма, — паціснуў плячыма палітрук.

— Немагчыма?

— Не, я хачу сказаць, што не можа так быць, каб у калгасе ды не спадабалася! Я такіх выпадкаў не помню.

Зноў загучалі апладысменты. Пляскаў у далоні і сам прамоўца, які, відаць, быў парадкам знясілены сваёй прамовай.

— Дзякуй за ўвагу! — сказаў ён. — А цяпер другое аддзяленне!

На сцэну выйшаў салдацкі хор з невялікім аркестрам: два гармонікі, некалькі балалаек і мандаліна. Дырыжор падаў знак, аркестр зайграў уступ, і хор пачаў:

*Украина золотая,
Белоруссия родная,
Наше счастье на границе
Мы штыками огради-им...*

Песня гучала стройна, прыгожа зацягвалі падгалоскі. Лявон лёгка падштурхнуў Фёклу пад локаць:

— Як добра спяваюць!

— Ой, я такога яшчэ не чула.

Надта добра!

Другая песня здалася яшчэ прыгажэйшай — у ёй спявалася пра поле:

*Полешко, поле,
Полешко, широко поле!
Едут по полю герои,
Эх, да Красной Армии герои...*

— Давайце паможам хору. Дружна ўсе, умесце! — запрасіў палітрук, узмахнуўшы рукамі, але ніхто не ведаў ні слоў, ні мелодыі, таму толькі слухалі. Хіба адзін толькі Ляксандар Гальяш паспрабаваў падцягнуць, але і ў яго нічога не атрымалася.

У руках аднаго з музыкаў-чырвонаармейцаў з'явіліся звычайныя драўляныя лыжкі, і ён пачаў выбіваць такт, які вельмі нагадваў стук конскіх капытоў. Па тварах слухачоў відаць было, што ім гэта падабаецца.

— Умеюць спяваць! — пахваліў Павал Гальяш, калі аціхлі апладысменты.

Зноў песня, новая:
*В целом мире нигде
Нету силы такой,
Чтобы нашу страну
сокрушила.*

*С нами Сталин родной,
и железной рукой
Нас к победе ведет
Ворошилов!*

І ўсё пра Сталіна і пра Сталіна, як бы ён для ўсіх самы дарагі, самы родны і блізкі. А ён глядзіць са сцяны і ўспрымае ўсё спакойна, як бы так усё і павінна быць.

— Каб які падарунак паслаць таварышу Сталіну! — падаў голас з месца Шпронька.

— Ручніка вышытага! — прапанавала Фёкла, аднак гэтага ідэя згасла неяк сама сабой, як бы таго ручніка пашкадавалі. Пачаліся танцы.

— Пятроў, давай "рускага"! — скамандаваў палітрук, і палілася музыка.

— А польку ўмееш? — засмяўся шчарбатым ротам Гамон.

Разыходзіліся задаволеныя. Перамаўляліся. Цішоша Хлябіч, ідучы побач з Лявонам і Фёклай, разважаў:

— Польскі ўжэнднік з намі б так не гаварыў. Глянцые — простыя які, даступныя. Пра што хочаш папытай — адкажа. А гаворыць як прыгожа!

— Гэта як бы паласканне мазгоў, — сказаў Лявон, калі Цішоша завярнуў на свой панадворак.

— Якое паласканне? — не зразумела Фёкла.

— Ну, каб па-новаму думаць пачалі, на іншы лад. Вунь як ён калгасы хваліў...

Прэм'ерай спектакля "Чужое багацце нікому не служыць" 7 ліпеня завяршыў сезон у Нацыянальным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Беларусі. Над увасабленнем, а дакладней сказаць — над рэканструкцыяй гэтай камічнай оперы Яна Давіда Голанда шчыравала прадастаўнічая творчая група, натхнёная мастацкім кіраўніком творчага аб'яднання "Беларуская Капэла" Віктарам Скоробагатавым. Праца над праектам, на рэалізацыю якога атрыманы грант спецыяльнага фонду Прэзідэнта па падтрымцы дзейчаў культуры і мастацтва, працягвалася дзесяць гадоў...

Багацце, якое паслужыць

Па старонках нататніка

1 Пачалася ўсё, калі даследчыца даўняй беларускай музыкі Вольга Дадзімава знайшла ў адным з кракаўскіх архіваў рукапісны матэрыял нясвіжскай оперы (вакальныя партыі, партыі першай скрыпкі і кантрабаса), азнаёміла з ім кіраўніка "Беларускай Капэлы", а той перадаў ксеракопію Васілю Сёмуху. Ён даволі хутка зрабіў пераклад вершаваных тэкстаў з польскай і нямецкай на беларускую мову. Аўтарскую транскрыпцыю музыкі ажыццявіў маэстра Уладзімір Байдаў, якому за тры гады давялося пераставіць партытуру і для гэтага грунтоўна вывучыць усе даступныя для нас ноты самога Я. Голанда ды паглыбіцца ў стыль В. А. Моцарта, А. Сальеры, Д. Паізіэлі, ранняя Д. Расіні, паўночнагерманскіх кампазітараў. Рэканструкцыя лібрэта, ці, па сутнасці, новая п'еса створана паводле сюжэта невядомага аўтара (у сцэнарнай рэдакцыі мастацкага кіраўніка пастаноўкі Віктара Скоробагатава і Ганны Тамашэвіч-Каржанеўскай) драматургам і вучоным, знаўцам гісторыі нясвіжскага тэатра Сяргеем Кавалёвым. Фразеалагічная апрацоўка лібрэта зроблена Зміцерам Санько. Музыканы кіраўнік і дырыжор пастаноўкі Вячаслаў Воліч, дырыжор Іван Касцяхін, рэжысёр Наталля Башава, мастак Ала Сарокіна, хормайстар Ніна Ламановіч, харэограф Уладзімір Іваню, адказны канцэртмайстар Таццяна Молакава... Гэта, зразумела ж, далёка не поўны пералік стваральнікаў і ўдзельнікаў новага спектакля.

ся. Пакуль суботнім летнім ранкам наш аўтобус адлічваў кіламетры да Нясвіжа, Віктар Іванавіч, уключыўшы ў салоне мікрафон, прапанаваў экскурс у гісторыю опернага тэатра на беларускіх землях.

2
3 **аповеда В. Скоробагатава.** Пяць тысяч гадоў таму ў Старажытнай Грэцыі адбылося нараджэнне тэатра, і менавіта як тэатра оперы, дзе акцёры спявалі, былі музыканты, хор, — словам, тыя самыя складнікі, што вызначаюць оперную культуру і сёння. Пазней складалася культура ўласна драматычнага тэатра, і гэта быў ужо не зусім той першародны тэатр, якім ён з'явіўся на свет. Што да оперы, якая адпавядае нашым сённяшнім уяўленням пра яе, дык гэтая культура, як вядома, нарадзілася ў Італіі. Самая першая опера, створаная ў 1598 годзе, не захавалася, за-

хаваўся твор, напісаны годам пазней. Але датай нараджэння жанру лічыцца 1600-ы і першым оперным тэатрам — супольніцтва "Фларэнтыйская камерата". З часам оперны тэатр заснавалі ў Рыме, затым — у Мантуі. Чацвёртым стаў тэатр у Варшаве. А пяты з'явіўся ў Вільні, сталіцы ВКЛ. У літаратуры можна знайсці нават назву першага опернага спектакля, паказанага тады, у 1629 годзе, у Вільні. Ноты, на жаль, не захаваліся. Наступным, пасля віленскага, быў створаны оперны тэатр у Венецыі — 1637 год. Такім чынам, праз 30 гадоў пасля заснавання "Фларэнтыйскай камераты" свой оперны тэатр ужо мела старажытная беларуская дзяржава. Для яго ўзялі адзін з самых велізарных тады будынкаў у свеце, які, на жаль, быў разбураны.

Наступны этап гісторыі тэатра ў Беларусі звязаны з Нясвіжам, дзе ён з'явіўся ў 1730 годзе. Праз 22 гады тут была напісана і пастаўлена першая опера беларускіх аўтараў "Шчаслівае няшчасце": аўтар лібрэта княгіня Уршуля Фран-

цішка Радзівіл, аўтар музыкі, як вызначыў прафесар Гуры Барышаў, — прыгонны капельмайстар Ян Цэнцэловіч. Быў, пэўна, нешараговы музыкка, бо Радзівілы накіравалі яго вучыцца ў Італію, і ён, атрымаўшы адукацыю ў Венецыі, стаў капельмайстрам двара Радзівілаў, застаючыся да ско-ну прыгонным, што лічылася нормай для таго часу. Радзівілы таксама выпісалі спантарных у мастацтве майстроў з розных куткоў Еўропы.

Росквіт гэтага тэатра прыпаў на ардынацыю Караля Станіслава Радзівіла, які запраціў у Нясвіж некалькіх адметных маэстра. (Пасля смерці Пана Каханку тэатр быў зачынены, праіснаваўшы да 1800 года). Прыязджаў балетмайстар з Францыі — вось чаму ў оперу "Чужое багац-

адну тэатральную трупу. У Радзівілаў было тры аркестры, вялікі хор. А ў самім Нясвіжы — тры пляцоўкі для імпрэз: у Альбе, г. зв. кансальцыі, ставіліся пераважна драматычныя спектаклі; балеты паказвалі ў адмысловай мясціне на тэрыторыі замка; "Камеды-хаўз" — на тысячу глядачоў разлічаны, між іншым! — прызначыўся для паказу опер. (Пры Радзівілах "Камеды-хаўз" стаяў там, дзе ўжо ў савецкі час размяшчалася вадальнае санаторыя "Нясвіж").

Між іншым, радзівілаўскі тэатр быў адкрытым, гарадскім: не толькі дзеля жаданняў двара там нешта рабілася, але і для горада. У Беларусі гэта была нармальна з'ява: хоць і прыватнаўласніцкі, прыдворны тэатр, але працаваў на горад, Звычайны чалавек

Ананімны аўтар першапачатковага лібрэта "прывязу" падзеі оперы да вясковага асяроддзя. Ініцыятары яе адраджэння, захаваўшы ўсе сюжэтныя лініі, перасялілі персанажаў у Нясвіж. Менавіта тут разгортаюцца падзеі, удзельнікамі якіх робяцца самавітыя месціч-удавец Чужапанак, апантаны марай знайсці скарб Радзівілаў і выдаць дачку Касю замуж за арыстакрата, закаханыя Кася і Янак, акцёр прыдворнага радзівілаўскага тэатра, іх сябра балетмайстар-француз Жан... Тут, на прыдуманай Чортавай гары, адбываецца "жудасная" містыфікацыя, вынікам якой становіцца згода Чужапанка на шлюб дачкі з яе любым хлопцам...

це..." мы ўявілі такіх персанаж, балетмайстра Жана. Па запрашэнні Пана Каханку адначасна працавалі чэшскі кампазітар Ян Дусік, італьянскі кампазітар і спявак Альберціні ды знакаміты музыкант нямецкага паходжання Ян (Ёган) Давід Голанд. Прыняўшы запрашэнне ад Пана Каханку, 20 гадоў працаваў Голанд у Нясвіжы. Напісаў багата рознай музыкі, прынамсі, дзве оперы, два балеты, вельмі прыгожую кантату, прысвечаную Пана Каханку...

Чаму менавіта ў Нясвіжы быў заснаваны оперны тэатр? Дзіва што! На той момант некаранаваныя каралі Радзівілы валодалі такім каласальным багаццем, што калі Станіслаў Аўгуст Панятоўскі наведваўся ў Нясвіж, дык Пана Каханку за тры дні яго візіту патраціў гадавы бюджэт караля! Заможны гаспадар меў два харэаграфічныя вучылішчы — у Нясвіжы і ў Слуцку. І не

мог туды зайсці і паглядзець спектакль.

3 Дарожныя знакі не спатрэбіліся: пышныя ружовыя півоні па-за падворкамі, проста на вуліцах — замест камунальнага кустоўя; прыбраны пад стандартную гарадскую плітку трапуары; стракатыя кветнікі, дыхтоўныя гародчыкі, шляхетныя дамы падказалай той момант, калі наша "пілігрымка" дасягнула некаранаванай сталіцы. Для многіх, у тым ліку для тэатральнай моладзі, гэта было самае першае спатканне з Нясвіжам. Але і тыя, каму давялося ўжо нават сёлета наведвацца ў сусветна вядомы Нацыянальны гісторыка-культурны музей-запаведнік і пабачыць найноўшыя вынікі рэстаўрацыйных работ, з трапяткой цікавасцю ўслуховаліся ў словы лепшых нясвіжскіх спецыялістаў-экскурсаводаў, якія правялі незвычайных

турыстаў па залах ратушы, па унікальным фарным касцёле з фамільнай радзівілаўскай крыптай, па першым адноўленым комплексе замкавых аб'ектаў.

Натхнёныя артысты, адчуўшы гістарычныя выгокі сваёй новай творчай справы, пранікаліся лірыка-романтычнай, светлай і чыстай, поўнай мяккага гумару атмасферай нясвіжскай ідыліі, увасабленай у оперы "Чужое багацце...", уваходзілі ў вобраз. Апраўдушылі сцэнічныя касцюмы, тры Касі (Ганна Гур'ева, Алена Золава і Дзяна Трыфанавіч), тры Янакі (Юрый Балацько, Міхаіл Пузанав і Юрый Гарадзецкі) ды адзін Чужапанак (Аляксандр Кеда) ў суправаджэнні канцэртмайстра Таццяны Молакавай пражылі-праспявалі пад старажытнымі скляпеннямі замка некалькі оперных фрагментаў. Тут жа адбылася размова пра падрыхтоўку спектакля, пра яго гістарычнае і мастацкае значэнне для айчынай культуры, пра вялікую адказнасць, якую адчуваюць выканаўцы за гэтую работу, бо, паводле слоў аднаго маладога артыста, "гэтая опера — беларускі твор, а ў ім наша душа, душа народа".

4 Стваральнікі "Чужога багацця..." мараць і гэтую, і яшчэ не адну прэм'еру сыграць у амаль аўтэнтычнай абстаноўцы ўзноўленага радзівілаўскага тэатра. А мастацкі кіраўнік аб'яднання "Беларуская Капэла" В. Скоробагатаў, па чый ініцыятыве, як вядома, першая опера Я. Голанда "Агатка, або Прыезд пана" ўвасобілася ў музычны радыёспектакль, а "Фаўст" А. Радзівіла быў пастаўлены на опернай сцэне, бачыць перспектыву ў тым, каб як мага больш старонак нашай музычнай спадчыны, беспадстаўна забытых або зусім не знаёмых сучаснай публіцы і нават спецыялістам, атрымала другое жыццё. Ёсць і 15 не выкананых беларускіх сімфоній эпохі класіцызму, і Фартэіянны канцэрт Ю. Данчынскага, напісаны ў беларускім Гарадзішчы, і опера К. Горскага "Маргер" (сюжэт У. Сыракомлі з гісторыі барацьбы ВКЛ супраць Тэўтонскага ордэна), якую па маштабе падзеі і моцы ўздзеяння можна параўнаць з творами Д. Вердзі і Д. Пучыні... А чаму б не ўспомніць "Гальку" і "Страшны двор" нашага земляка С. Манюшкі, якія ў савецкі час ішлі на мінскай опернай сцэне?

5 Кажуць: каб убачыць перспектыву, трэба часам вярнуцца назад. Сапраўды, варта азірнуцца і з пазіцыі гаспадароў паглядзець на стракаты шматвяковыя гістарычныя, культурны, духоўны пласт, што дастаўся ў спадчыну народу старажытнай і маладой, суверэннай Беларусі. Усё гэта не чужое. Гэта — наша нацыянальнае багацце, якое яшчэ паслужыць і сённяшняму беларускаму мастацтву, і яго будучыні, а значыць, і людзям, і краіне.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: удзельнікі творчай вандроўкі ва ўнутраным двары замка; намеснік генеральнага дырэктара НАВТ оперы і балета Беларусі В. Гедройц (злева) і заслужаны артыст, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі краіны прафесар В. Скоробагатаў; інтэрв'ю ў адноўленых радзівілаўскіх апартаментыях з выканаўцамі ролі Янака лаўрэата міжнародных конкурсаў Ю. Гарадзецкім; чарга на прыём да нясвіжскага казначыя ў ратушы; лаўрэат міжнароднага конкурсу Г. Гур'ева і заслужаны артыст Беларусі А. Кеда ў вобразы Касі і Чужапанка.

Фота аўтара

На гэтай выставе прадстаўлены творы славуных мастакоў, якія зрабілі вялікі ўнёсак у фарміраванне шырока вядомых традыцый латышскай графікі. Некалькі сваіх малюнкаў, падкрэслена філасафічнага кантэксту, экспануе на выставе найстарэйшы рыжскі мастак, прафесар Латвійскай акадэміі мастацтваў, ганаровы член-карэспандэнт Расійскай акадэміі мастацтваў Гунарс Кроліс. Пачэснае месца ў экспазіцыі займае акварэль, якую прадстаўляюць паэтычна-фальклорныя творы "легенды" латышскай акварэлі Джэмы Скулмэ, сакавітыя па колеры, паўабстрактныя кампазіцыі Ірыды Лаззіня, дэкаратыўна лаканічныя творы Хелены Хенрыксон, выразныя і стылёва вытанчаныя акварэлі Іевы Спалвіня ды Яніса Спалвіньша, які, дарэчы, аказаў вялікую дапамогу ў рэалізацыі праекта (курураваў яго з латвійскага боку).

У экспазіцыю ўключаны кампазіцыі сталых і маладых латышскіх графікаў, у мінулым выпускнікоў аддзялення графікі акадэміі мастацтваў у Рызе і кафедры мастацтваў Даўгаўпілскага ўніверсітэта. Сярод іх Андрэс Бізбардзіс, Інара Брэнцэ, Эдгард Давідчук, Свенс Кузмінс, Ілэ Лібіетэ, Паулс Ліепа, Мая Мацкус, Ілэ Мелдэрэ, Ласма Пыюайтэ, Марыс Чачка, Данута Янаўдзітэ... Прыемна было ўбачыць у экспазіцыі акварэль Аляксандры Шляхавай — у далёкім мінулым выхаванкі мастацка-графічнага факультэта Віцебскага педінстытута, а сёння латышскай мастачкі, дэкана музычна-мастацкага факультэта Даўгаўпілскага ўніверсітэта.

Другую частку экспазіцыі склалі творы лепшых віцебскіх майстроў графікі. Віцебск вядомы як адзін з найбуйнейшых асяродкаў развіцця гэтага віду мастацтва ў XX стагоддзі і ў наш час не страціў сваіх пазіцый.

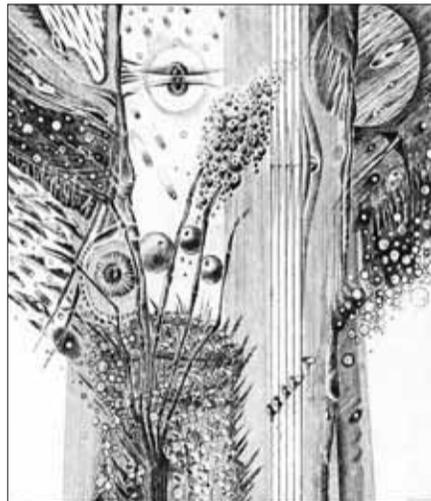
Грунтоўнасць у распрацоўцы кампазіцыі і рытмічная выразнасць вылучаюць афорты аднаго са старэйшых віцебскіх мастакоў Георгія Кісялёва. У экспазіцыі некалькі твораў класіка беларускай манатыпіі Леаніда Анцімонава, дзе пануючая роля належыць друкаванай фактуры і колеравай прасторы. Прадстаўлены і творы іншых карыфеяў віцебскай графікі: выдатнага майстра лінаграфіі Анатоля Ільінова, вытанчанага графічнага эстэта Алеся Мемуса, нястомнага эксперыментаара Аляксандра Салаўева, лірычнага песняра беларускай зямлі Вячаслава Шамшура. Увагу прыцягваюць кампазіцыі такіх вядомых у Беларусі і за яе межамі мастакоў, як Таццяна Беразоўская, Уладзімір Бузікаў, Мікалай Драненка, Андрэй Духоўнікаў, Артур Ісачанкаў, Генадзь Ісакаў, Аляксандр Карпан, Алег Кастагрыв, Пётр Кірылін, Вікторыя Крупская, Лілія Кулянёнак, Міхась Ляўковіч, Леанід Мядзвецкі, Віктар Нікалаеў, Аляксандр Слепаў, Святлана Урублеўская, Антаніна Фалей, Анатоль Чміль, Валерый Чукін, Ігар Шкуратаў.

Жанравы дыяпазон твораў латышскіх і віцебскіх мастакоў даволі шырокі — ад традыцыйных партрэтаў, краявідаў да вытанчана філасофскіх, міфалагічна-рамантычных, свабодных фантазіяўных кампазіцый. Нярэдка тут разнастайныя стылістычныя імправізацыі і вобразныя містэрыі, канцэптуальныя метафарфозы і цытаты са спад-

Знакі адметнага мыслення

Міжнародная мастацкая выстава графікі латышскіх і беларускіх мастакоў "Знакі часу" зладкаваная ў Даўгаўпілсе пры непасрэдным удзеле Віцебскай абласной арганізацыі Беларускага саюза мастакоў, Латвійскага Нацыянальнага камітэта Міжнароднай Асацыяцыі Мастацтва ЮНЕСКА, Саюза мастакоў Латвіі і Консульства Латвійскай Рэспублікі ў Віцебску. Яна сталася другім этапам рэалізацыі праекта, прысвечанага 90-годдзю ўтварэння Латвійскай Рэспублікі (у канцы мінулага года ён экспанавалася ў некалькіх залах Віцебскага абласнога краязнаўчага музея).

чыны сусветнага мастацтва, напавабстрактныя арнаментальныя графічныя кампазіцыі і проста прафесійныя гульні з графічнымі матэрыяламі.

Уражваюць разнастайнасцю графічных тэхнік: афорт, лінарыт, літаграфія, малюнкі алоўкам, графітам, пяром, вугалем, шоўкаграфія, а таксама розныя іх спалучэнні, скіраваныя на пошукі мастакамі новых сродкаў выразнасці. На выставе таксама нямала твораў, што належаць да відаў мастацтва, намінальна далучаных да графікі, але са сваім уласным статусам: акварэль, гуаш, пастэль, манатыпія, фотаграфіка...

Большасць твораў латышскіх мастакоў адметныя сучасным асэнсаваннем графічнай культуры, выдатным, віртуозным майстэрствам валодання лініяй і плямай, тонкім пацупцём каларыстычнай гармоніі. Традыцыі латышскага мастацтва прасочваюцца і ў агульнай стрыманасці каларыту, дакладнасці акцэнтаў, нават нейкай жывапіснасці графічных тэхнік. На жаль, у экспазіцыі не шмат твораў, выкананых у друкаваных тэхніках. Эстамп увогуле страчвае папулярнасць у мастакоў і стаў рэдкай з'явай на буйных міжнародных біенале.

Можна сумаваць па рамантычнай узнёскасці латышскай і беларускай графікі 1960—70-х, яе выразнай этнаграфічнай і фальклорнай скіраванасці ў 1980-ыя, аднак трэба як знак часу ўспрымаць тое, што цяперашняе мастацтва відавочна зрабілася іншым. Адбываецца своеасаблівае чарговае пераасэнсаванне паняцця "графіка", працягваецца працэс пашырэння яе меж. Адчувальны ўплыў на развіццё сучаснай графікі зрабілі фатаграфія, графічны дызайн, лічбавыя тэхналогіі. Сёння графіка развіваецца вельмі імкліва, тэхнічна трансфармуецца. Графічныя кампазіцыі выконваюцца не толькі на паперы, але і на тканіне, сінтэтычных асновах, метале, палімерных плёнках і г. д., самымі рознымі матэрыяламі ды інструментамі. Мастакі імкнуча выкарыстаць усю шматграннасць графічных сродкаў, вар'іруючы камбінацыі элементаў.

Арганізуючы праект "Знакі часу" з удзелам мастакоў дзвюх краін, хацелася паспрабаваць убачыць натуральны стан гэтага віду мастацтва, сучасны ўзровень прафесійнага рамяства, ступень асэнсаванасці графікі і яе папулярнасці ў твораў.

Мы свядома не абмяжоўвалі мастакоў ні памерамі твораў, ні тэхнікамі выканання. Напэўна, абмежаваная была толькі акварэль, бо ў канцы гэтага года плануецца спецыяльная выстава, прысвечаная латышскай і віцебскай акварэльным школам.

Выстава "Знакі часу" прадэманстравала, што калі нашы калегі больш схільныя ў графіцы да вялікіх фарматаў, то ў віцязялян папулярныя малыя яе формы, з якімі яны ўдзельнічаюць у шматлікіх міжнародных выставах. Адмаўленне ад буйнога фармату дазваляе больш дасканала працаваць над графічнымі формамі, глыбінёй вобраза, засяроджваюцца на пошуках нешараговага кампазіцыйнага вырашэння. Менавіта ў творах віцязялян гледачы адзначалі адметную духоўную напоўненасць, падкрэслена эмацыянальны і рукатворны характар вобраза.

Адкрыццё выставы ў Даўгаўпілсе адбылося ў межах міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай мастацтву і мастацкай адукацыі. Таму на вернісажы змаглі прысутнічаць мастакі і навукоўцы з Літвы, Польшчы, Фінляндыі, Беларусі, ЗША, і, вядома, Латвіі. Адзначваючы важнасць сумесных выставак, гаспадары і госці зазначалі: пры любым развіцці графічных тэхналогій заўсёды актуальным у мастацтве застаецца віртуознае ўменне маляваць і нешарагова мысліць.

Міхась ЦЫБУЛЬСкі,
кандыдат мастацтвазнаўства,
аўтар і куратар праекта
"Знакі часу"

На здымках: *І. Спалвіня (Латвія) "Зялёны транспарт"; В. Шамшур (Беларусь), Касцёл св. Барбары; Г. Кісялёў (Беларусь) "Трэці канал" — з трыпціха "Трохкутнік"; А. Мемус (Беларусь) "Імправізацыя".*

Фота аўтара

«Два метры мастацтва»

Менавіта вось такую незвычайную назву мела персанальная выстаўка жывапісу Андрэя Савіча, што прайшла нядаўна ў сталічнай галерэі "Мастацтва". Гэты шматгранны творца, які працуе ў розных кірунках выяўленчага мастацтва (жывапіс, графіка, скульптура, інсталляцыя, мастацтва кнігі, анімацыя), прадставіў гледачу свае пошукі ў галіне абстрактнага жывапісу, выставіўшы палотны, створаныя за апошні год.

У серыі твораў "Жывапіс для інтэр'ера" аўтар накіраваў свае намаганні на спалучэнне лаканічнай кампазіцыі і энергічнага жывапісу, выкарыстоўваючы звычайныя і класічныя матэрыялы: палатно на падрамку, акрылавыя фарбы, пасты для мадэлявання фактур. Істотная асаблівасць творчасці Андрэя Савіча, якую выявіла і нізка яго новых работ, у тым, што мастак не падыходзіць да палатна ў "стане спакою". Толькі падчас моцнага энергетычнага імпульсу ён пачынае працу па размяшчэнні на палатне задуманай кампазіцыі. На яго карцінах — вялікая прастора, насычаная колерамі, рытмамі, яркімі ідэямі, творчай выразнасцю і магутнай экспрэсіяй. Рэальнасць, уласцівая класічнаму жывапісу, адсутнічае на яго палотнах. Лініі і формы існуюць нібыта самі па сабе.

На творчасць Андрэя Савіча, які скончыў Беларускаю дзяржаўную акадэмію мастацтваў (аддзяленне манументальна-дэкаратыўнага мастацтва, педагогі Анатоля Бараноўскі, Уладзімір Зінкевіч) відавочна, паўплывала шматразовы замежны стажыроўкі — у класе афорта ў г. Зальцбургу (Аўстрыя), у класе жывапісу у г.Тэкселі (Нідэрланды) і ў г. Каны (Францыя).

Цікава выяўляецца талент Андрэя Савіча ў афармленні кнігі па выяўленчым мастацтве і ў альбомах, у станковай графіцы, у драўлянай скульптуры (малая пластыка ў анімалістычным жанры), у лічбавым графічным мастацтве.

"Два метры мастацтва". Чаму такая дзіўная назва выставы? Андрэй Савіч дае на гэта аж тры тлумачэнні. Па-першае, сама яго постаць — пад два метры. Па-другое, часам каштоўнасць і кошт твора, як гэта ні дзіўна, вымяраецца выключна яго памерамі. Па-трэцяе, гэта — мара, мара пра тое, каб кожны чалавек у нашай краіне імкнуўся ахвяраваць хаця б мінімум плошчы на ўласных сценах і шмат квадратных метраў у сэрцы пад творы актуальнага беларускага мастацтва. Тады, на думку мастака, быў бы сапраўды фантастычны выбух у развіцці нашай культуры.

Галія ФАТЫХАВА

На здымку: "Воблака" (акрыл на палатне) А. Савіча, прадстаўленае ў інтэр'еры.

Вядучы рубрыкі — доктар філалагічных навук, лаўрэат
Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Адам МАЛЬДЗІС
Выпуск 12.

Адкрывальнік сібірскай нафты

Не дажыў бы ён да ўзросту Хрыста, каб праз некалькі месяцаў не ўзяцеў у неба чорны фантан. Гэта была першая нафта, адкрытая Трафімуком. Потым будуць сотні. Але гэты фантан стаў самым важным, бо меў надзвычайную цану: на шалых гойдалася жыццё не толькі Андрэя і "яго людзей", а і цэлых армій, што змагаліся на палях вайны. Танкі "праслі" нафты. Без яе не было б Перамогі. Былі б толькі лебяды з жалудовым хлебам...

сійна. Нафта будзе! Я перакананы...

Не дажыў бы ён да ўзросту Хрыста, каб праз некалькі месяцаў не ўзяцеў у неба чорны фантан. Гэта была першая нафта, адкрытая Трафімуком. Потым будуць сотні. Але гэты фантан стаў самым важным, бо меў надзвычайную цану: на шалых гойдалася жыццё не толькі Андрэя і "яго людзей", а і цэлых армій, што змагаліся на палях вайны. Танкі "праслі" нафты. Без яе не было б Перамогі. Былі б толькі лебяды з жалудовым хлебам...

— Я з Беларусі. Гэты край папакутаваў мо больш за астатнія. У нішчымніцу, у ліхія гады там ядуць нават жалудовы хлеб. Ён не белы, не шэры, нават не чорны, а сіні. Яго нельга есці. Але і не есці яго — нельга... Пакуль была вайна, мяне займала адна думка: зрабіць усё магчымае, каб дапамагчы фронту, каб скруціць у рог фашысцкіх прыхадняў. І раней, і цяпер усе свае намаганні прыкладу, каб знаходзіць багацці Радзімы, памнажаючы яе сілу і славу. Я шукаю чорную нафту, каб лятэй жылося на белым свеце.

МАЛУЮ РАДЗІМУ Трафімука міжвольна цяпер ведаюць тысячы людзей з розных краін, што спыняюцца ў Федзькавічах. Тут, у 30 кіламетрах ад Брэста, размешчаны пункт дарожных збораў з машын, якія накіроўваюцца з-за заходняй мяжы ў Расійскую Федэрацыю.

Сам Андрэй Аляксеевіч заўжды называў родную вёску па-мясцоваму Хведкавічамі. Тут ён нарадзіўся ўлетку 1911 года, адсюль пайшоў у далёкі свет. Яму было ўсяго тры гады, калі пачалася Першая сусветная вайна. Фронт наблізіўся да бацькоўскай хаты, і, ратуючыся ад бяды, Трафімукі патрапілі на поўнач, у Ніжнядзвінск. У галодным 1918 годзе, працяглым грамадзянскай вайной, хлопчык застаўся без маці, і бацька, чыгуначны рамонтнік, увесць час вандраваў з сынам па заходне-сібірскіх мясцінах. Непрыкметна Андрэй прызвычаіўся да доўгіх падарожжаў. Яны клікалі юнака, падказвалі будучую прафесію. У 1929 годзе ён закончыў сярэднюю школу ў сталіцы Татарыі і патрапіў на геалагічны факультэт Казан-

скага ўніверсітэта. Ягонныя таленты, надзвычайную дапытлівасць і працавітасць заўважылі выкладчыкі, якія раілі:

— Ты проста абавязаны працягваць вучобу. Твой шлях — аспірантура і вялікая навука...

Аднак малады вучоны разважаў інакш, бо жадаў навуковыя даследаванні спалучаць з практычнымі справамі. Так Трафімука апынуўся ў Башкірыі.

МІНУЛІ ГАДЫ напружанай працы. Абараніўшы доктарскую дысертацыю па тэме "Нафтаанаснасць палеозоя Башкірыі", Андрэй Аляксеевіч неўзабаве пераехаў у сталіцу. Ён ужо меў другі ордэн Леніна і другую Сталінскую прэмію, а цяпер атрымаў і працу з "зусім іншымі маштабамі ды гарызонтамі". Аднак, не прызвычаены да кабінетнай працы, Трафімука турбаваўся сам і турбаваў іншых, шукаючы ўсё новае і новае нафтавыя радовішчы ў Савецкім Саюзе і па-за яго межамі. Асабліва цікавілі вучонага перспектывы Сібіры. Яму не давала спакою пытанне: ці ёсць у краі белых снягоў "чорнае золата"?

У 1957-м пранеслася пагалоска, што акадэмік Міхаіл Лаўрэнцьеў стварае Сібірскае аддзяленне Акадэміі навук.

Лаўрэнцьеў глядзеў дапытліва на свайго маладога калегу:

— Паслухайце, Андрэй Аляксеевіч, вы ж нафтавік. І што вас так цягне ў Сібір, дзе нафты і зроду не было...

— Спраўды, ніякіх радовішчаў там яшчэ не адкрыта, але я ўпэўнены — Сібір літаральна плавае на нафце!

Неаднойчы акадэмік Лаўрэнцьеў прасіў акадэміка Трафімука паказаць хоць кропля той нафты, на якой плавае Сібір. І калі нарэшце ў 1960 годзе ў Цюмені забіў нафтавы фантан — кропля ператварылася ў мора!

Час пацвердзіў словы геалагаў: яшчэ толькі з'явіліся першыя сібірскія газавыя месцаздабыццё, а яны ўжо апанілі землі паміж Уралам і Енісеем як самую перспектывную нафтагазавую зону ў свеце.

БЫВАЮЦЬ СПЛАВЫ металаў. Калі мяккі спалучыць з цвёрдым — стане цвярдзейшым. Усе, хто ведаў Андрэя Трафімука, сцвярджалі: ягоны характар быў такім сплавом. Свой характар акадэмік толькі загартаваў у суровых сібірскіх мясцінах.

Раней лічылася: навука можа развівацца толькі ў "цяплым" умовах — у знаных сталічных гарадах. Лаўрэнцьеў, Трафімука, Марчук, Капцюг "паламалі" гэтае даўняе ўяўленне, стварыўшы дзіўны цэнтр сусветнай навуцы за Уральскім хрыбтом. Зноў, як не-

калі напярочыў Міхаіла Ламаносаў, "моц Расіі пачала прырастаць Сібір'ю".

У назве Новасібірска быццам загучала: спрадвечны, бясконцы, бы акіян, край адкрывае новую старонку свайго развіцця. Узнікла Сібірскае аддзяленне АН СССР, вакол якога, бы спадарожнікі, успыхнулі і заіскрыліся, падтрыманьняй клапатлівай рукой акадэміка Трафімука і яго аднадумцаў, навуковыя цэнтры ў Іркуцку, Якуцку, Томску, Цюмені, Кемераве, Краснаярску...

Андрэй Аляксеевіч не забываўся і на галоўнае сваё прызначэнне. Ён зноў і зноў знаходзіў радовішчы, вядомыя цяпер ва ўсім свеце: Урэнгой, Саматлор, Ямбург, Фёдараўскае, Мядзведжае, Праўдзінскае... Да гэтага і шмат яшчэ да чаго іншага меў непасрэднае дачыненне вялікі вучоны з маленькай жабінкаўскай вёскі.

— Як вы гэта робіце, быццам бачыце праз зямлю?! — аднойчы спыталіся ў вучонага.

— Гэта проста. Я па натуре аптыміст, бо калі шукаеш нафту і газ, нельга не быць аптымістам.

Ён верыў, што ў Сібіры ёсць два сапраўдныя багацці. Адно стварыла сама прырода, насыціўшы нетры гэтай зямлі. Другое багацце — людзі асобнага, загартаванага складу. Ён і сябе лічыў сібіраком. Але *беларускім* сібіраком...

НАВЕДАВАЛЬНІКІ АБЛАСНОГА краязнаўчага музея ў Брэсце абавязкова спыняюцца перад стэндам, прысвечаным нашаму знакамітаму земляку. Дзесятыкі рэчэў, лістоў, здымкаў пакінуў на памяць пра сябе слышны навуковец. На іх адзначаны не толькі афіцыйныя старонкі жыцця. Вось, у нядоўгі моманты адпачынку, акадэмік на рыбалцы, а вось ужо і паддэльны лоў... З асаблівым гонарам берасцейскія музейшчыкі экспануюць нефрытывыя малаток — падарунак Настаўніку ад сібірскіх геалагаў. А побач вісіць штармоўка, у якой Андрэй Аляксеевіч быў у экспедыцыях.

Восенню 1994 года вучоны праявіў асаблівую высакароднасць, калі перадаў усю сваю грашовую прэмію — 1 мільён 100 тысяч расійскіх рублёў — на дапамогу дзецям Беларусі, што папакутавалі ад Чарнобыля.

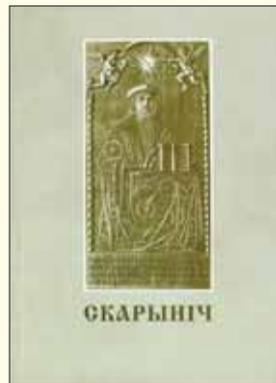
...Увесну 2007 года ў новасібірскім Акадэмагарадку ладзілася вечарына "У сэрцах і ў памяці...", прысвечаная акадэміку Андрэю Трафімуку. Былі ўспаміны, прамовы, кветкі, а яшчэ — шмат песняў, якія пры жыцці любіў Андрэй Аляксеевіч. Гучалі тужлівы і весела беларускія словы, створаныя на роднай мове вялікага вучонага.

Анатоль БЕНЗЯРУК

г. Жабінка

На здымках: А. Трафімука стэнд у Брэсцкім абласным краязнаўчым музеі, прысвечаны А. Трафімуку.

Сёмы маскоўскі «Скарыніч»

Чарговы выпуск "літаратурна-навуковага гадавіка" "Скарыніч" мае падназву: "Беларус у маскоўскай прасторы". Але тэматыка выдання значна шырэй гэтага вызначэння. Многія матэрыялы гадавіка датычацца беларуска-расійскіх грамадска-культурных узаемадзеянняў увогуле, маюць дачыненне да беларускай культуры ў цэлым. Таму і ўдзячнага чытача ён знаходзіць (ці, дакладней, ужо знайшоў) у самых розных колах, сярод навукоўцаў розных галін гуманітарных навук.

"Скарыніча" нельга пераказваць, бо тады давалося б пісаць асобную рэцэнзію ледзь не на кожную публікацыю. Выпускі гадавіка трэба чытаць, робячы выпіскі паволе напрамку асабістых зацікаўленняў. Аднак калі не будзе часу чытаць падрад усё, то ў раздзеле "Паэзія. Проза. Крытыка" апошняга "Скарыніча" ў першую чаргу раіла б звярнуць увагу на грунтоўны артыкул "Масква Гарэцкіх" Радзіма Гарэцкага, успаміны Валынціна Аскоцкага пра Васіля Быкава, цэлае даследаванне Аксаны Салапавай "Беларуская дыяспара ў Маскве", пераклад напаяўзайтай нямецкай публікацыі Геба Палісандара (Івана Луцкевіча) "Нібы памерлая Беларусь", датаванай 1904 годам. Многа нечаканага для сябе чытач знойдзе ў тэкстах пад загаловамі "Падарунак Барыса Ельцына" (аўтар Вячаслаў Кебіч), "Лявоніха" (Аляксандр Твардоўскі), "Пра Беларусь" (Барыс Савінкаў) і іншых. Яны сведчаць, што ўкладальніцкі пошук у архівах і старых падшыўках перыядыкі можа даць прыкметны плён.

Асабліва ў такім плане вылучаецца другі раздзел сёмага гадавіка — "Архіў.Эпістэлярый". Тут змешчаны новыя матэрыялы да біяграфіі таго ж Івана Луцкевіча (публікацыя ананімная), а таксама Уладзіміра Дубоўкі (знаходкі Алеці Гесь) і Адама Бабарэкі (агляд Ганны Запартыкі). Сярод адрансантаў лістоў — Мікола Шчаканціхін і Мікалай Улашчык, Мікола Ермаловіч і Масей Сяднёў. Ёсць два адказы на "Скарыназнаўчую анкету": Кірыла Мазурава і чэшскай даследчыцы Францішкі Сокалавай.

У штогодніку з'явіліся новыя імёны маскоўскіх аўтараў, якія нарадзіліся ў Беларусі. Гэта работнік культуры Ганна Багуліна, доктар гістарычных навук Таццяна Салавей, матэматык, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Якуб Шэгідзевіч.

Як і папярэднія выпускі, сёмы "Скарыніч" уклаў вядомы маскоўскі літаратурназнавец і культуролог Аляксей Каўка. Каардынатар праекта — Віктар Чайчыц. На вокладцы выдання — памятны знак Ф. Скарыны на будынку Нацыянальнай бібліятэкі ў Празе (скульптар А. Дранец).

Галіна ІВУЦЬ

Генрых СЯНКЕВІЧ

Марская легенда

Быў некалі карабель, які называўся "Пурпур", такі вялікі і моцны, што не баяўся ні бур, ні хваль, нават самых страшных.

Ён плыў заўсёды з узнятымі ветразямі, узятая на ўздбыленны хвалі, крышчы магутнымі грудзямі падводныя рыфы, на якіх разбіваліся іншыя караблі, і плыў удалеч пад сонечнымі промнямі, плыў так хутка, што толькі пена кіпела па баках, а ззаду заставалася шырокая і доўгая белая паласа.

— Цудоўны карабель! — гаварылі маракі з іншых марскіх суднаў.

Яшчэ казалі:

— Здаецца, што вялізны марскі звер, Левіяфан, узнімае хвалі!

А часам пыталіся ў экіпажа "Пурпура":

— Гэй, людзі, куды плывяце?

— Куды вецер гоніць! — адказвалі маракі.

— Асперагайцеся! Там віры і скалы!

Але ў адказ на перасцярогі вецер даносіў толькі словы песні, шумнай, як сама бура:

— Весела плаваць, весела!

Шчаслівым было жыццё каманды на тым караблі. Матросы, упэўненыя ў моцы і велічы свайго карабля, смяліся з небяспекі. На іншых караблях панавала строгая дысцыпліна, а на "Пурпуры" кожны рабіў, што хацеў.

Жыццё там было сучэльным святкам. Лёгка перанесены штормы і пакрышаньня рыфы толькі павялічвалі бестурботнасць маракоў. "Няма такіх рыфаў і такіх штормаў, — казалі яны, — якія маглі б пагражаць "Пурпуру". Хай ураган уздымае хвалі — "Пурпур" плыве далей!"

І "Пурпур" плыў, горды, велічны. Штоў год за годам, але і яму самому, здавалася, не было зводу, а яшчэ і ён сам ратаваў іншыя караблі, падбіраў тых, хто апынуўся ў моры пасля караблекрушэння.

Спячая вера ў моц карабля з кожным днём мацнела ў сэрцах каманды. Маракі разленаваліся, не дбалі пра сваю справу. "Пурпур" плыве сам, — казалі яны. — Навошта працаваць, навошта даглядаць карабель, пільнавацца стэрна, матчтаў, ветразяў, канатаў? Навошта нам жыць у працы, згінацца ў тры столкі, калі наш карабель, нібыта Бог — неўміручы?"

— Весела плаваць, весела!

Так плавалі яны яшчэ шмат гадоў. Але ўрэшце экіпаж увогуле здзяцінеў, зусім забыўся пра свае абавязкі, і ніхто не заўважыў, што карабель пачаў псаваліцца. Салёная вада раз'ядала бэлькі, некалі моцныя канаты паслаблі, хвалі паабдзіралі барты, матчты струхлелі, а ветразі амаль што сатлелі ад вілягаці.

Голас розуму пачаў падказваць выйсце.

— Трэба нешта рабіць, — трывожыліся некаторыя з маракоў.

— Навошта? Пльвём, куды нясуць хвалі! — адказвала большасць каманды.

І вось аднойчы разбушаваліся такі шторм, якога раней не бывала на моры. Вецер змяшаў акіян з змарамі ў сучэльнай пякельнай віхуры. Паўсталі вадзяныя слупы і з жудасным вышчём абрынуліся на "Пурпур", страшныя, успененыя, пагібельныя. Наваліліся на карабель, шпурнулі яго на самае дно акіяну, потым паднялі аж да неба, і зноў абрынулі. Парваліся гнілыя канаты; і раптам па палубе разнёсся жудасны крык:

— "Пурпур" тоне!

І сапраўды, "Пурпур" патанаў, а экіпаж, які адвёк ад працы і марацкай справы, не ведаў, як яго ўратаваць!

Але пасля хвіліны роспачы ў сэрцах узгарэлася адвага, бо любілі ўсё ж тых маракаў свой карабель.

І яны ўсхапіліся, пачалі страляць з гармат па віхуры, па ўспененых хвалях, а потым, пабраўшы ў рукі хто што мог, пачалі хвастаць мора, якое хацела атапіць "Пурпур".

Жудаснай была гэтая бітва адчайных людзей з магутнай стыхіяй. Залітыя вадой гарматы змоўклі. Піганцкія хвалі змылі некалькі змагаюў і ўтапілі іх у вадзяной апраметнай. Экіпаж з кожнай хвілінай губляў сілы, але яшчэ змагаўся. Мокрыя, напаяаслепленыя, усе аблепленыя пенай маракі ваявалі з бурай як толькі маглі.

Сілы часам пакідалі іх, але яны не спынялі барацьбы.

Аднак і ў самых дужых урэшце апусціліся рукі. Усе адчулі, што смерць зусім блізка.

Наступіла хвіліна глыбокага адчаю. Людзі зрабіліся падобнымі на вар'ятаў.

І тут пачуліся галасы, якія раней перасцерагалі ад бесклапотнасці, яны загучалі зноў, набіралі моцы, урэшце ўзмацнелі настолькі, што перакрылі грукат хваляў.

Галасы тых падказвалі:

— О аслепленыя! Не з гармат вам расстрэльваць буру трэба, не хвастаць хвалі, а папраўляць карабель! Ідзіце ў трупы, працуйце там. "Пурпур" яшчэ не загінуў.

Пры гэтых словах аджылі напаяўмёртвыя і кінуліся ўніз, да днішча карабля, пачалі з самага споду рамантаваць яго.

І працавалі ад раніцы да ночы, старанна, не пакладаючы рук, каб пазбыцца тых страт, якія прынеслі ім бесклапотнасць і асляпленне...

Казка

Ляцеў сабе драпежны сіп, ляцеў, нарэшце сеў сярод скал каля сакалінага гнязда і пачаў каркаць на сокала:

— У імя маіх правоў паслухай мяне!

— Чаго ты хочаш? — пытаецца сокол.

— Хачу забіць цябе і зжэрці, — адказвае сіп.

— А навошта табе губіць мяне?

— Што за дурное пытанне, і што за нявыхаванасць! Мне цесна ў сваім сямейным гнязде, вось я і хачу забраць тваё, каб было дзе пасяліць маіх малодшых сыноў; па-другое, у мяне свая, сіпава палітыка, паводле якой тваё існаванне лішняе; а па-трэцяе, ты каркаеш іншым голасам, чым я, і не любіш мяне.

— Што да майго голасу, то ён такі, якім яго даў мне Бог, а што да маіх пачуццяў, то з якой такой нагоды я стану цябе любіць?

— А мне няма да таго ніякай справы. Я ведаю толькі, што маю права забіць і зжэрці кожнага, хто не любіць мяне.

— А каб я любіў цябе, ты б мяне тады не забіў бы?

— Ах! — кажа сіп, — каб ты мяне любіў, то добраахвотна аддаў бы мне сваё гняздо, а таксама добраахвотна даў бы сябе зжэрці, каб мая асоба магла крыху акругліцца і атаўсццець.

— Выходзіць, я ў любым выпадку не пазбегну пагібелі?

— Вядома. Аднак ахвярная смерць надала б табе больш гонару.

На хвіліну запанавала маўчанне.

— Што мае быць, таму быць... — сказаў нарэшце сокол. — Але скажы, даражэнькі, хто цябе навучыў так разважаць?

Пачуўшы гэта, сіп задраў галаву і сказаў з вялікай пыхай:

— Прасцяк, ты хіба не ведаеш, што я два гады таму вучыўся ў заалагічным садзе ў Берліне?

— Няўжо? — здзівіўся сокол. А! Калі так, то ўся мая надзея толькі на Бога і на... дзюбу.

З польскай мовы пераклаў Міхась КЕНЬКА

Элізабет Барэт Браўнінг (Моултан) нарадзілася ў 1806 годзе ў сям'і вест-індскага плантатара. Ужо ў дзяцінстве яна чытала філасофскія працы, займалася вывучэннем старажытнагрэчаскай, французскай і лацінскай моў.

У дзесяцігадовым узросце юная Элізабет пісала вершы да сямейных святаў, а ў 1820 годзе стварыла сваю першую паэму — «Марафонская бітва» («The Battle of Marathon»), якая была апублікаваная дзякуючы дапамозе бацькі. У 1826 годзе пабачыў свет зборнік «Досвед аб розуме і іншыя вершы» («An Essay on Mind and Other Poems»), а ў 1833 годзе яна пераклала трагедыю Эсхіла «Прыкаваны Праметэй» («Prometheus Bound»). У 1838 годзе ў Лондане выходзіць кніга паэзіі «Серафім і іншыя вершы» («The Seraphim and Other Poems»), пасля чаго імя паэтэсы набывае вядомасць. У 1845 годзе, ўражаны яе вершамі, англійскі паэт і драматург Роберт Браўнінг паклаў пачатак любоўнай перапісцы. Неўзабаве яны пажаніліся.

Пік папулярнасці Элізабет Браўнінг прыйшоўся на 1850-я гады, калі была апублікавана адна з найбольш вядомых яе прац — зборнік любоўных вершаў «Санеты з партугальскай» («Sonnets from the Portuguese»). Памерла Элізабет Браўнінг на руках у мужа ўлетку 1861 года ў Фларэнцыі.

Элізабет БРАЎНІНГ

Санеты з партугальскай

* * *

*Як спяваў Тэакрыт пра гады
летуценнага шчасця,
Дарэгія гады асалоды і палымяных надзей,
Што нястомнай рукою гарылі смяротных! Нідзе
Я пакуль не спаткала такіх.
Ці то вочы мне засціць,*

*Ці за вэлюмам слёз патанае сусвет маіх сноў?
Старажытная мова, бы мора, хавае адказы.
Толькі бачу ў імжы меланхолій
і вечных паразаў,
Быццам жудасны цень нады мною схіляецца зноў.*

*Знітаваныя разам, нібыта ў вар'яцкім вязьме:
Я бягу ад яго, ды прывід аніж не адстане.
Раптам голас уладны над вухам маім прагрымеў,*

*Калі, трацячы сілы,
змагалася з чортавай зданню.
Я пачула: "Ці ведаеш, хто я?" —
"Ты — Смерць!"
А ў адказ празвінела: "Каханне..."*

* * *

*Было нас трое на адзін Сусвет:
Ты, я і Бог... А болей — анікога.
Ты гаварыў, я слухала, а ў Бога
На ўсё адказ быў... З-пад стамлёных вей*

*Я не магла цябе пабачыць болей.
Смерць важыць меней за Яго праклён
Калі караюць іншыя — не Ён —
Не будзе смерці і не будзе болю.*

*Мой дружа мілы, не кажы "бывай",
Людскіх адмоў не слухай, бо найгорай
Ад Бога "не" ... Нас не пагзеліць мора,*

*Не схіляць буры, і між намі Рай
Разгорнецца... Мы паклянёмся зорам
І разам паляцім за небакрыай.*

* * *

*Пясняр нястомны вершаў залатых,
Вас клічуць зноў палацавыя залі!
Там, дзе танцоркі крокі прыпынялі,
Цяжарных вуснаў ловачы уздых.*

*І як адтуль — у мой жабрачы дом,
Не варты груку Вашага, ні песні,
Вы здолееце музыку прынесці,
Бы кроплі на крысе былых гадоў?*

*Акно разбіта. Ладзяць кажаны
Ў пагстрэшыш гнёзды.
Быццам бы па нотах,
Цвыркун за мангалінаю заныў.*

*Цішэй! Не абуджайце рэха зноўку,
Бо плача цемра голасам адным,
Як Вы спяваць павінны... адзінока.*

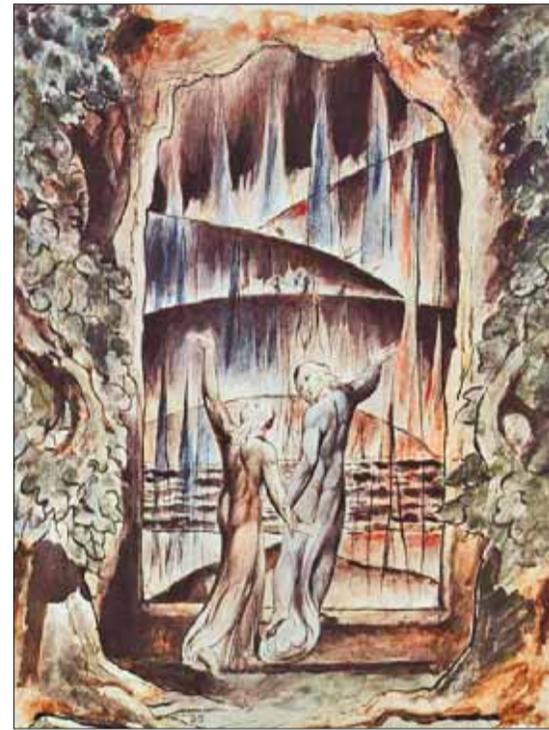
* * *

*Я сэрца падніму над галавой
Ўрачыста, бы Электра урну з прахам,
Яго перакулю адным узмахам
Да Ваших ног. І з Вашым позірк свой*

*Перапаліту. Глядзіце, колькі слёз
Мая душа хавае ў гэтым змроку,
Ды чырванню заззяе незнарокам
Пад шэрасцю. Вы можаце здалёк*

*Сачыць з пагардай ці чакаць вятроў,
Што ўскінуць попел. Ваш вянок лаўровы,
Што ад пажараў тысячы збярог,*

*Вам будзе ненадзейнаю аховай.
Да валасоў агонь не спыніць крок.
Адсуньцеся! Бо спаліць ... выпадкова.*

Уільям Блэйк. "Дантэ і Вергілій каля брамы пекла".

* * *

*Ідзіце прэч! Хоць ведаю, заўжды
Наканавана быць у Вашым ценю.
Не перайсці парогу летуценняў
Адной. І прымусова кожны ўздых*

*Дзецца, кожны рух душы. Рукі
Не ўзняць спакойна ў сонечнай залева,
Каб не азваўся ў памяці збалелай
Далоні Вашай готык трапяткі.*

*Шырокі свет пагібель нам нясе,
Ды сэрца Ваша пульс мой паскарае.
Нібы віно ўбірае пакрысе*

*Смак вінаградзін, так і я ўбіраю
Прысутнасць Вашу. І літанні ўсе —
Не за сябе, і з Вамі — паміраю.*

* * *

*Пачуўшы крокі Вашае душы,
Суцэльны свет змяніў сваё аблічча.
Вы рушылі між краем таямнічым
Чаканай смерці і жаданнем жыць.*

*Ад віру ўратаваная, у вір
Каханья патрапляю. І нанова
Вучыся быць. Напоем палымым
Ахрысціць Бог. Я мушу піць, жывіць*

*Атруту лёсу асадагай слоў.
Калі са мной Вы, ўсе назовы свету
Змяняюцца на "будзе" і "было".*

*І гэтай... лютні... песень заповітных
(Анёлы знаюць) я чакаю зноў,
Бо Вашае імя спявае з ветрам.*

* * *

*Каханне варта ўсіх, хто пакахаў.
Адзін агонь — ці лён, ці храм палае.
І для пажара розніца маяя:
Паркет палацаў ці мая страх.*

*Каханне — ёсць агонь. Кахаю Вас...
Заўважце! Я кахаю і аблічча
Маё гарыць у промнях таямнічых,
Што хвалямі ліюцца з твару ў твар.*

*Няма ў каханні нізкага. І Бог
Любоў прымае горшага стварэння.
Я адчуваю Вас, каб быць сабой.*

*З найгоршых дроваў — лепшае гарэнне,
Пакуль душу ўмацоўвае Любоў,
Як дрэва падроўвае карэнне.*

Пераклад з англійскай мовы Таццяны СІВЕЦ

Краязнаўчы калейдаскоп

Таямніца аднаго псеўданіма

Колькі гадоў таму супрацоўніца Літаратурнага музея М. Багдановіча В. Мікута ў адным з гісторыка-літаратурных зборнікаў "Шляхам гадоў" змясціла невялікі артыкул "Творы Максіма Багдановіча: пошукі і знаходкі". Яна пазнаёміла чытачоў з новымі знаходкамі з літаратурнай спадчыны нашага сьляннага паэта, якія ўдалося зрабіць супрацоўнікам музея ў апошнія гады XX стагоддзя. Не пераказваючы ўсіх падзей (іх каля дзесяці) я хачу спыніцца на адным, на мой погляд, самым важным — выяўленні і раскрыцці невядомага раней псеўданіма М. Багдановіча — "Ів. Ф."

"Дзве нататкі "Под угрозою смертной казни" і "Две смерти на тему сурового жюри, якія былі надрукаваны ў газеце "Голос" і змешчаны ў газетнай рубрыцы "Суд", падпісаны псеўданімам "Ів. Февралев". Пра тое, што гэта псеўданім М. Багдановіча, сведчыць супрацоўнік газеты "Голос" М. Р. Агурацоў. <...> Думаецца, што псеўданім "Ів. Ф." з'яўляецца скарачэннем вядомага "Ів. Февралев", — распавядае В. Мікута.

Незалежна ад В. Мікуты і яе калег, я правёў сваё невялікае літаратурнае расследаванне, якое дазволіла мне знайсці дадатковыя матэрыялы сведчанні. Так, у 154 нумары газеты "Голос" за 1916 г. быў надрукаваны невялікі верш "Осенью" за подпісам "Ек. Февралева". Супрацоўнік гэтай жа газеты А. Цітоў у сваіх успамінах пра гэты верш гаворыць наступнае:

"У адным з нумароў "Голоса" я прачытаў невялікі верш, у якім распавядалася пра жанчыну, што рыхтавалася стаць маці... Верш мне вельмі спадабаўся, але аўтар схаваўся за жаночым псеўданімам. Я запытаўся ў Максіма Адамавіча, ці не вядома яму аўтар гэтага верша. "Аўтар гэтага верша — я", — сказаў М. А."

А вось другі доказ. У 137 нумары "Голоса" за гэты ж, 1916 год, на старонцы 63 змешчана апавяданне ўкраінскага пісьменніка Васіля Стэфаніка "Смерць" у перакладзе М. Багдановіча. А на старонцы 4 — невялікі фельетон пад назвай "Калі тэатра мініяцюра (З натур)", падпісаны "Ів. Ф." Няцяжка здагадацца, што М. Багдановіч вырашыў не выстаўляць сябе перад чытачамі "аўтарам усіх газетных жанраў", таму і падпісаў адзін матэрыял сваім імем, а другі — псеўданімам.

Увогуле ж трэба адзначыць, што друкуючы свае артыкулы ў газеце "Голос", М. Багдановіч трымаўся строга вызначанага прынцыпу: літаратурныя артыкулы падпісваў, як правіла, сваім сапраўдным прозвішчам, судовыя справаздачы — псеўданімам "Ів. Февралев", а менш значныя, дробныя матэрыялы — псеўданімамі "Эхо", "Ріоп", "Зригель" і "Ів. Ф."

Уладзімір ЧУКАЛІН

Восенню 1966 года мне давялося быць у Алма-Аце. У адной з кнігарняў, сярод навінак убачыў толькі што выдадзенаю выдавецтвам "Казахстан" кнігу А. Янушкевіча "Дневники и письма из путешествия по казахским степям". Якім жа было маё здзіўленне і радасць, калі літаральна на першай старонцы гэтай кнігі прачытаў, што яе аўтар — наш суайчыннік, уладжэнец Нясвіжа, які стаў пазней выбітным дзеячам нацыянальна-вызваленчага руху 1830—1831 гадоў.

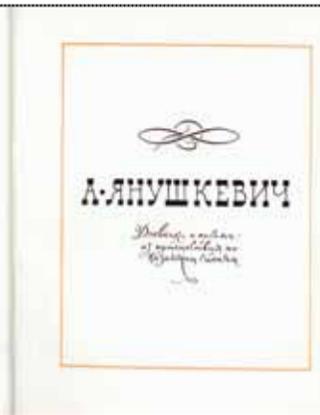
Паранены ў адным з баёў, Адольф Янушкевіч быў узят у палон, затым, прысудам ад 4 сакавіка 1832 года — пазбаўлены дваранскага звання з канфіскацыяй маёмасці і высланы на пасяленне ў Сібір, дзе правёў больш як чвэрць века. Па вяртанні на радзіму, у Беларусь, А. Янушкевіч праз некалькі месяцаў памёр.

Лісты і дзённікавыя запісы, якія засталіся пасля яго смерці, былі адасланы ў Парыж яго братам — палітычным эмігрантам. Яны вырашылі ўшанаваць памяць старэйшага брата і за свае сродкі выдалі невялікім накладам кнігу, якая называлася "Жыццё Адольфа Янушке-

Лёс аднаго выдання

віча" (Парыж, 1861). У першай частцы кнігі была змешчана біяграфія выгнанніка, напісаная яго даўнім сябрам і калегам па Віленскім універсітэце Феліксам Вратноўскім, а ў другой — "Лісты і дзённікі з ваўдроўкі па кіргізскіх стэпах". Калі пачала абуджацца цікавасць да кнігі, браты вырашылі зрабіць другое выданне. Яно выйшла ў Берліне ў 1875 годзе, як і першае, на польскай мове.

У дарэвалюцыйнай Польшчы ў некаторых часопісах і асобных

выданнях часам, вельмі рэдка, узгадвалася толькі імя Адольфа Янушкевіча, асабліва тады, калі гаворка ішла пра жыццё польскіх ссыльных рэвалюцыянераў у Сібіры. Што ж да Беларусі і Расіі, то дарога гэтай кнізе была закрыта. Пасля ж пра яе проста забыліся.

І толькі ў 1950-х у "Известиях Польско-Советского Общества" быў надрукаваны артыкул польскага пісьменніка і гісторыка літаратуры Януша Адра-вонж-Пененжа "Исто-

рия мицкевического Адольфа", дзе распавядалася не толькі пра А. Янушкевіча, але і пра яго кнігу. У 1963 годзе казахстанскі літаратурнаўца Фаіна Стралкова зацікавілася асобай Янушкевіча. З вялікімі цяжкасцямі яна адшукала другое выданне яго кнігі, а таксама вельмі рэдка архіўныя дакументы аб жыцці рэвалюцыянера ў высылцы. Праз тры гады пасля выхаду ў свет так званага казахскага выдання Адам Мальдзіс напі-

саў нарыс пра Адольфа Янушкевіча, які ўвайшоў у кнігу "Падарожжа ў XIX стагоддзе" (Мінск, 1969). Нарыс гэты быў напісаны па матэрыялах кнігі другога берлінскага выдання А. Янушкевіча і ўступнага артыкула Ф. Стралковай.

Так, больш чым праз сто гадоў імя Адольфа Янушкевіча вярнулася на радзіму — у Беларусь. На жаль, гэтага нельга сказаць пра яго кнігу, якая пакуль што не перакладзена на беларускую мову.

Двайнік Грыбаедава

Студэнцкае юнацтва Аляксандра Грыбаедава перапынілася ў той момант, калі ён добраахвотна запісаўся ў Маскоўскі губернскае полк, — 26 ліпеня 1812 года. Але на месца свайго будучай службы, у Беларусь, ён з-за хваробы змог з'явіцца толькі праз год.

кумент. Гэта прадпісанне камандуючага кавалерыйскімі рэзервамі ад 21 ліпеня 1813 г.: "Иркутского гусарского полка корнет Грибоедов назначается ко мне для производства письменных дел". У адной з копіяў гэтага загада ёсць цікавая прыписка: "подлинный подписание Кологривов. С подлинным верно: ад'ютант Бегичев".

Такім чынам, А. Грыбаедаў быў прызначаны не ад'ютантам, а, кажучы сучаснай мовай, асабістым сакратаром генерала А. Калагрывава, а калі яшчэ больш дакладна — прэс-сакратаром. Невыпадка вядомыя нам беларускія літаратурныя практыкаванні А. Грыбаедава — "Письмо из Бреста-Литовского к издателю..." і "Очерк о кавалерийских резервах" належаць менавіта да гэтага перыяду. Абодва гэтыя матэрыялы былі надрукаваны ў часопісе "Вестник Европы" у № 15 і 22 за 1814 г. Гэта былі першыя друкаваныя творы будучага рускага драматурга.

***

Рыхтуючы да друку гэтыя нататкі, я вырашыў дадаць да іх невялікі партрэт А. Грыбаедава перыяду яго службы ў войску. Сярод шырокай іканаграфіі пісьменніка я спыніўся менавіта на тым, які тут прыводзіцца. Гэты партрэт на сённяшні дзень знаходзіцца ў зборы Рукапіснага аддзела Цэнтральнага дзяржаўнага тэатральнага музея імя Н. Бахрушына ў Маскве. На адваротным баку — надпіс "Александр Сергеевич Грибоедов в бытность в гусарском полку". Упершыню партрэт быў прыведзены ў кнізе Грибоедов А. С. "Собрание сочинений" (Под редакцией В. Н. Орлова) (М. — Л., 1949). Затым ён быў змешчаны ў двухтомным зборы твораў А. Грыбаедава (М., 1971). І нарэшце, а пошняя публікацыя партрэта была ажыццёўлена ў 2-м томе бібліяграфічнага слоўніка "Русские

писатели" (М., 1992). Усе публікацыі былі зроблены ў чорна-белым колеры.

На партрэце, выкананым алейнымі фарбамі невядомым мастаком, — гусарскі афіцэр, у акупалях, у блакітным даламане (гусарскі мундзір. — В. А.) са срэбранымі шнуромі, з медалём на георгіеўскай ленце. Але Іркуцкі гусарскі полк, у якім служыў А. Грыбаедаў ў 1812-1814 гг., як вядома, меў чорныя даламаны. Паводле атрыбутычных навуковага супрацоўніка Эрмітажа Г. Вілінбахава, блакітныя даламаны былі ўведзены ў рускай арміі толькі з 1826 г. Іх насілі афіцэры Беларускага гусарскага палка, які прымаў удзел у турэцкай кампаніі 1828-1829 гг. Медаль за ўдзел у гэтай кампаніі, зацверджаны ў 1829 г., быў на георгіеўскай ленце з выявай крыжа на паваленым паўмесяцы. Атрыманы А. Грыбаедавым у 1828 г. медаль за персідскую вайну быў на падвойнай ленце, блакітнай і чорнай, з выявай усёвідшуга вока. Адсюль вынікае, што партрэт афіцэра ў блакітным даламане не з'яўляецца партрэтам А. Грыбаедава.

Матэрыялы падрыхтаваў Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

Погляд

Калі быў яшчэ школьнікам, ніколі не звяртаў увагу на імёны: як каго людзі клічуць, так і трэба, інакш і быць не можа. І толькі пазней заўважыў, што вельмі ўжо багата ў маім Радзішыме памяншальна-ласкальных варыянтаў як сярод жаночых (Настачка, Марачка, Ганначка, Усцінка, Алёнка...), так — і гэта даволі дзіўна — сярод мужчынскіх імён (Васілецка, Міколушка, Стафанька, Касцюк, Іванька...)

Прыгадаецца такі выпадак. Радзішынец пасватаўся да дзяўчыны з суседняй вёскі Ордаць. Паехала нявеста з роднай вёскі, дзе не было ніводнага памяншальнага імя жанчыны, Аўгінняй, а калі вя-

Перайначаныя імёны

сельныя падводы пачалі набліжацца да радзішынскага поля, стала ўжо Аўгінькай.

Змяненне імя часам залежыць і ад самога ўладальніка. Колькі сябе памятаю, мяне заўсёды ў сям'і называлі толькі поўным імем — Віктар. Пазней былі спробы сяброў называць Віццем, але я пярэчыў. А вось мой малодшы брат Анатоль пры знаёмстве заўсёды прадстаўляўся Толкам. Так і засталася на ўсё жыццё: маленькім быў — Толік і дзедам — Толік.

У Круглянскім раёне, дзе ў 1944 годзе жыў паўгода ў бежанцах, назіраў і такое. Сённяшняя вёска Ражкі на Дру-

ці мела два пасёлкі — Ражкі Першыя і Ражкі Другія. У Першых імёны жыхароў былі поўныя (Захарый, Сцяпан, Іван), а ў Другіх — скарачаныя (Сцёпка, Васька, Віцька).

Сёння памяншальныя варыянты імёнаў — не навіна і ў гарадах. Можа быць, таму, што ў школах і ў дзіцячых садках выхавацелі і настаўнікі называюць дзяцей імёнамі, "падсалоджанымі" мамамі. Толькі ці трэба перайначваць сваё імя, якое даецца святаром пры хрышчэнні? Знаўцы сцвярджаюць, што яно ўплывае не толькі на характар, але і на лёс чалавека.

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ

Ён славіў дабрыню

Мы, дзеці вёскі, вельмі любім гэтыя словы: "добры", "дабрыня". І пра людзей кажам добра: "Добры чалавек". І нават творы апэньваем: "Добры верш напісаў". А то і пра застолле скажам: "Добра пасядзелі". А вось для яго, Хведара Чэрні, дабрыня сапраўды была сінонімам усёй яго сутнасці. Здавалася, і нарадзіўся ён толькі дзеля таго, каб рабіць людзям дабро. І першыя дзве свае кнігі невывадкова назваў "Добрай раніцы, людзі" і "Дабрэ свет". Ён верыў у чалавечую дабрыню, меркай дабрыні вымяраў усё чалавечае і жадаў: "...не хачу, каб у часе былым пра маю дабрату гаварылі". Даруй, паэце, але пра дабрыню тваю мы гаворым і ў сённяшнім часе, ужо далекаватым ад тых радкоў. Дабрыня і застаецца дабрынёй.

Лёс яго мог скласціся зусім не так, як склаўся. З малых гадоў будучы паэт песьціў запаветную мару пра неба, рыхтаваў сябе ў лётчыкі. Купалаўскі верш "Хлопчык і лётчык" для малага Хведара меў асаблівы сэнс. І ў "хлопчыку", і ў "лётчыку" ён бачыў менавіта сябе. Заканчвалася сярэдняя школа. І, здавалася, крыло мары недзе ўжо зусім блізка, хутка можна будзе за яго ўхапіцца рукой. Але суровая медыцынская камісія тут жа ўсё і перакрэсліла. "Не з тваім сэрцам лятаць, хлопце!" — сказалі яму. Вярнуўся дамоў сумны, разумеючы, што такі медыцынскі прысуд ужо не аспрэчыш. Трэба з ім змірыцца. Ды сумаваль дужа не было каляі. Не далава сялянская праца, да якой ён прывык з дзіцячых гадоў. Хлопец ён, як кажучы, не зломак. І касіць умеє, і араты нядрэжны. Вунь якая бацьку дапамога. А яшчэ ў руках ягоных сам слявае галасты акардэон. Бывала, вечарам прысядуць на прызбе: бацька Мікалай з кларнетам, а ён з акардэонам, і ўжо не толькі ім абодвум, але і ўсёй пушчанскай вёсачцы Доржні весела. Пішучы паціху і вершы. Іх друкуе Валожынска раёнка. І неўзабаве хлопца запрашаюць на працу ў Вішнеўскі сельскі клуб, яго загадчыкам. Моладзь мясцовая ледзь не носіць на руках свайго паэта і музыку. А потым і горда паклікаў. Паля заканчэння тэхнічнага вучылішча пры Мінскім аўтазаводзе працаваў фармоўшчыкам-ліцейшчыкам, а неўзабаве прыйшла і пазва ў армію. Памятаю, у часопісе "Маладосць" з'явілася паэтычная падборка Хведара. Яго армейскія вершы мяне тады сур'ёзна ўсхвалявалі, асабліва радкі пра палявую кухню. Здаецца, не ўключыў паэт іх у сваю першую кнігу. Адаў перавагу вершам на рабочую тэму. Крыўка таго часу схіляла творцаў на ўслаўленне рабочага класа, на паэтызацыю станкоў і сталёвых

мускулаў. Здавалася, так ёмка, так унушальна гучыць:
*Глянь,
 На плітах мадэльных
 апокі пудоўныя скачучы...
 На літаб'яднанні ў "Чырвонай
 змене" хвалілі канцоўку:
 У полымі веку —
 слаўі чалавека і сталі:
 І плавіцца сталь,
 і гартуецца чалавек.*
 Сапраўдны знаходкі чакалі Хв. Чэрню якраз там, дзе ён звяртаўся да роднага пушчанскага кутка, яго непаўторнай прыроды, калі з трывогай думаў пра нашу айчынную памяць і зусім не крыкліва, а ўзрушана нагадваў пра гэта.
 Даўня мара Хведара Чэрні знайшла ўсё ж свае крылы. І крылы яму дала сама паэзія. Сэрца паэта не крыляла матыльком каля нейкіх уяўных вобразаў далёкасці, яно цвёрда білася ля родных прыналібоцкіх мясцін, ля дарог і сцяжын, якія мы з ім неаднойчы разам прайшлі, пра якія напішацца аднойчы тако: "Мне б хоць раз на свет яшчэ радзіцца, — знаю, што радзіўся б толькі тут".
 Мы нарадзіліся з ім на адным баку Налібоцкае пушчы. Цёпла, зялёна, паэтычна, светла было ў тым баку, але не лепш, чым у інтэрнацкім раі, дзе адшукалі адны і тыя ж свае берагі, сваё цяпло і неба.
 Памяць пракручвае ўжо далекаватыя па часе кадры ўспамінаў... Студэнцкі інтэрнат на Бабруйскай. Мы, абітурыенты, у касцюмчыках, перашытых з бацькавых высакаплечных "падшлібніцаў", вельмі няёмка адчуваем сябе ў пакоі, які надта падобны да садацкай казармы. Звольнення ў запас хлопцы яшчэ не паспелі зняць пагонаў з зялёных плечукоў. А, можа, так зручней хадзіць на ўступныя экзамены, дзе да садацка асабліва павага? Ведаючы пра фотаздымку ў "Маладосці", знаходжу невысокага чарначубага артылерыста. Пераадольваючы высокую сарамліваць, іду знаёміцца. Яшчэ не ведаю, што скажу. І тут жа сустрачаю, вельмі нашая, пушчанская ўсмешка: "Ну, чаго ты там, каля прысцення, на прастор, на

дарогу давай!" Так прыкладна кажучы і вочы, і ўсё астатняе ў гэтым маладым, вясёлым і ўжо не такім чужым чалавеку.
 Чэрня хоча быць журналістам. А навошта яму гэта? Ужо на першым экзамене было зразумела, што гэта не яго выбар. Найвясёлы і найшчырэйшы дэкан філфака Міхась Ларчанка хапае сваёй мяккаватай рукой чорны, жарсткаваты чуб і вядзе хлопца ў наш гурт: "Ты ж паэт, дык і ідзі пад сваё неба". Паслухаўся дэкана не таму, што звыкся ў арміі слухацца свайго камандзіра. Дэкан гаварыў словамі, якія ўмее слухаць толькі сэрца. Потым ён будзе нашым студэнцкім старшам. Будуць у нас і вясельныя вечары, і дні, і месяцы. Яго вёска Доржні сталецтва роднай мне, а мая, Малыя Навікі, не будзе шкадаваць свайго цяпла яму.
 Загараліся вочы ў філфакаўскіх прыгажунь, калі Хведар браў у рукі, а можа, дакладней, прыліў да грудзей, свой чырвоны акардэон. Спачывае ён сёння недзе, сумуе без свайго гаспадара, а калісьці на спачынак не меў і хвіліны. На гузіках ягоных, пэўна, яшчэ і не выветрылася цяпло Хведаравых пальцаў Колькі незабыўных вечароў памятае той акардэон! Хто са студэнтаў, што жылі ў тыя шчасныя гады ў інтэрнаце па вуліцы Святловова, не скакаў пад вясёлы перагук яго акордаў! Аб'ехаў ён ледзь не ўсю Беларусь, спякотлівым студэнцкім летам вяселі сэрцы ў сонечным вінаградным Крыме.
 Памятае акардэон і маю вёсачку. Тым перадзімовым днём праводзілі мяне ў армію. Зацягнуліся праводзіны, як і само перадзімоўе. Прыпыніліся ў саякоў у Гумнаўшчыне, потым — у Стоўбцах. А пра акардэон спахапіліся толькі ў Мінску. Прыйшла гарманісту ўжо без мяне вяртацца ў пушчу. А там яшчэ раз пад музыку згадвалі тыя самыя праводзіны.
 А потым ён, Хведар, сустракаў мяне з арміі, выдаваў самае вясёлае на маім вяселлі. Пра Хведараў акардэон напіша верш Мікола Малаўка. А мой, задуманы, пра баць-

каў кларнет і сынаў акардэон, так і застаецца недапісаным.
 Сябрам ён быў надзейным, як кажучы, без ніякіх хітрыкаў. Я дадоптаваў свае армейскія сцяжыны ў Падмаскоўі, а ён працаваў на Беларускім радыё. Найшчыры Хведар не толькі рыхтаваў да друку сваю першую кнігу вершаў, а і не забыўся пра мяне. Вершы, што я дасылаў у садацкіх канвертах на яго рэдакцыйны адрас, ён ашчадна збіраў у папку.
 Маладыя прыгадкі заўсёды салядкія. А само жыццё падкідала ў той час і шмат гаркаты.
 Паэты заўсёды жыць у сваім часе і пішучы таксама пра свой час. Нават калі пішучы пра сябе, думаючы і пішучы пра час. Самае ж галоўнае і найкаштоўнае ў паэзіі майго сябра тое, што яна ў сваёй аснове шчырая і чалавечная, без пазёрства і прытворства. Душа ў Хв. Чэрні была, як і мусіць быць у паэта, болеадчувальнай. Пра гэта, можа крыху і развярджана, скажацца ў перадсямротных радках:
*Жыву як ёсць.
 Бывае і так і сяк.
 Жыццё то праміком,
 то наўскассяк
 Тралою шлях.
 І толькі свой. Таму
 Лягчы і зацішней мне аднаму.
 І гавару з адкрытаю душой,
 Няхай здаецца некаму пустой.
 Таму вас і прашу,
 добром прашу:
 Не лезце з рознай
 гробяшчы ў душу.*
 Трэба прызнаць, што творча паэт працаваў многа і плённа. Кнігі лірыкі, гумар, творы для дзяцей, пераклады — усё гэта застаецца ў яго творчым актыве. Незадоўга да смерці выйшла з друку кніжка выбраных вершаў паэта. Вельмі стаіла, уважана выкладае пасмяротная кніжка "Музыка дарог", да якой мне давялося пісаць прадмову (1984). Як і заўсёды бывае ў творчасці, у паэта мелі месца нейкія пралікі, часам спакушала паспешліваць. Ён цаніў і прыслухоўваўся да парада і заўваг сяброў па пры, бо сам ведаў цану рэдактарскай працы, сам блаславіў да друку не адзін рукапіс. На жаль, пра рэдактарскую нялёгкаю працу ў нас амаль ніхто і нідзе не піша. Дый што тут казаць, калі многія кнігі сёння ідуць да чытача, абмінаючы яго, рэдактара. Вершы паэтаў часцей за ўсё вырастаюць з іх слядоў на сцяжынах Айчыны. І зусім нядаўна я праходзіў пушчанскімі слядамі паэта, аднак цяпло дотыку да іх адчуў, толькі перачытаўшы яго шчырыя, спявадальна простыя радкі:
*Будзем жыць,
 Узыходзіць зора
 І гарыць над зямлёй непасна.
 Мераж я якраз у дарогу пара,
 Да людзей,
 Дзень павінен быць ясным!*
 Сапраўдны паэт іншага і не можа жадаць. Нават калі свет і не падабрэе ад яго радкоў, але гэтымі і іншымі сваімі адчуваннямі ён застаецца з намі, жывымі.
Казімір КАМЕЙША

Малавядомы «Снапок»

У майска-чэрвеньскім нумары віленскага часопіса "Беларускі летатіс" за 1937 год было надрукавана паведамленне пра тое, што 1 мая 1937 года ў Варшаве пры газеце "Слово", якая выдаецца праваслаўнай мітраполіяй, пачаў выходзіць новы беларускі ілюстраваны царкоўна-культурны часопіс для дзяцей "Снапок". Ён з'яўляецца дадаткам да газеты і дзеткаў яго змогуць чытаць кожны месяц.

І сапраўды, першыя тры нумары "Снапка" на пачатку ліпеня 1937 года ўжо прадаваліся ў Варшаве на вуліцы Парыска, 27, а таксама ў Вільні ў кнігарні "Пагоня" на Завальнай вуліцы, і ў іншых месцах.
 Рэдактарам часопіса "Снапок" быў беларускі дзеяч на ніве царкоўнай асветы, багаслоў, педагог і перакладчык Сяргей Паўловіч (1875 — 1940). Родам ён быў з вёскі Асавец Кобрынскага павета (цяпер Драгічынскі раён). Скончыў духоўную семінарыю ў Вільні і Кіеўскую духоўную акадэмію. Акадэмію Сяргей Паўловіч у 1900 годзе скончыў са ступенню кандыдата багаслоўя. Працаваў у царкоўных установах, выкладачыкам настаўніцкай семінарыі і жаночай гімназіі ў Рагачове. Пяць гадоў быў інспектарам народных школ Ваўкавыскага павета, потым настаўнікам і дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі, адным з кіраўнікоў Таварыства беларускай школы.
 У пачатку 1937 года Сяргей Паўловіч прыязджае ў Варшаву. У газеце "Слово" праваслаўнай мітраполіі ён дамаўляецца наконот выдання беларускага дзіцячага часопіса "Снапок". Ідэю супрацоўнікі "Слова" падтрымліваюць. І Сяргей Паўловіч узяўся за працу. Ён зніў для пражывання ў Варшаве кватэру і кожны дзень прыходзіў на працу ў рэдакцыю. А 1 мая 1937 года з друку выйшаў першы нумар часопіса. Свае карэспандэнцыі чытачы маглі прысылаць не толькі на варшаўскі адрас часопіса, але і на віленскі хатні адрас Паўловіча. На часопіс адрасу была адкрыта падпіска.
 Часопіс "Снапок" цалкам рабіў сам Сяргей Паўловіч. Ён пісаў творы на рэлігійную тэматыку, артыкулы пра асветніцкі Кірылу і Мяфодзія, Еўфрасінію Полацкую, трох Віленскіх мучанікаў, архітэктурныя помнікі Беларусі, перадаваў артыкулы пра народныя і рэлігійныя святы, сам падбіраў творы беларускіх пісьменнікаў.
 У часопісе шырока былі прадстаўлены асноўныя жанры беларускага фальклору. Гэта былі народныя песьні, казкі, прымаўкі, загадкі, якія прапаноўваў у часопіс Рыгор Шырма. Актыўна друкаваліся ў "Снапку" творы для дзяцей Максіма Танка, Міхася Васілька, Ніны Тарас, Міхася Машары, Алеся Дубровіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Янкі Журбы, Альберта Паўловіча, байкі Янкі Быліны, перакладзеныя на беларускую мову творы М. Лермантава, Ф. Цютчова, Г. Сянкевіча ды іншых пісьменнікаў.
 Рэдактар праз часопіс імкнуўся пашырыць асвету на беларускай мове, садзейнічаў фарміраванню дэмакратычных поглядаў, абуджаў нацыянальную свядомасць у дзяцей і іх бацькоў, далучаў юных чытачоў да скарбніцы нацыянальнай і сусветнай культуры. І гэта яму ўдавалася. "Снапок" з кожным нумарам становіўся ўсё больш і больш папулярным. Ён рэгулярна выходзіў з мая 1937 года да сакавіка 1938 года. Арсеній Ліс памыліўся, калі напісаў у "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі" (Мн., 2001. Т. 6. Стар. 371), што "Снапок" выходзіў да верасня 1939 года. З друку выйшла ўсяго 10 нумароў і ўжо сакавіцкі нумар за 1938 год да чытачоў не прыйшоў.
 Прычыны, якія пісалі тады некаторыя заходнебеларускія выданні, былі невядомыя. Але беларускі ўніятны часопіс "Злучэнне" № 6 за 1938 год паведаміў, што выдаваць "Снапок" забаранілі адміністрацыйныя ўлады.
 Сяргей Паўловіч моцна перажываў, што забаранілі выдаваць яго любімы часопіс. Ён вярнуўся з Варшавы ў Вільню і ў верасні 1940 года памёр ад інфаркту.
Сяргей ЧЫПРЫН
На здымку: вокладка часопіса "Снапок".

Сустрэчы з Петрусём Броўкам

На выпускных экзаменах у дзевятым класе я атрымаў адзінога пяцірку. І гэты пяцірка была па беларускай літаратуры. Астатнія адзнакі — тройкі і чацвёркі. Не сказаць, каб я быў няздатын вучань, але майму "тройкаўству" спрыялі мае гультайства і цяжкае абставіны пасляваеннага жыцця, дзе сама больш гора даставалася сіротам-бязбацькавічам.
 Дык вось сярод іншых пытанняў у экзаменацыйным білеце было і патрабаванне прадэкламаваць верш Петрусю Броўкі "Беларусі арданоснай". А я якраз гэты верш выдатна ведаў і прадэкламаваў яго з нечаканым майстэрствам. Вядома, і падумаць не мог, што буду не раз сустракацца і нават фатаграфавалася з аўтарам гэтага палымянага твора.
 Ужо калі заканчвалася мая вучоба на апошнім курсе Полацкага медвучылішча, на сустрэчу з палачанамі прыехаў славуці зямляк Пятрус Броўка. Сустрэча праходзіла ў гарадскім ДOME культуры.
 У той час на сустрэчы з любімымі дзеячамі культуры — пісьменнікамі, артыстамі, мастакамі — валіла процьма людзей. А тут такая славутасць! Народны паэт БССР, Герой Сацыялістычнай Працы, лаўрэат Ленінскай прэміі, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР і БССР, член ЦК КПБ, носьбіт іншых званняў.
 Мне, як я палічу, вельмі не пашанцавала, бо не было аніякай надзеі ўбачыць і глядзельную

залу Дома культуры. Але потым пачало шанцаваць. Хоць і з цяжкасцю, але ўдалося набыць за апошнія грошы другі том выбраных твораў паэта. Прагучы атрымаць аўтограф, я заспяшаўся ў Дом культуры. У фае паэт сапраўды раздаваў аўтографы. Дайшла і мая чарга. Пётр Усцінавіч сядзеў на крэсле каля самай сцяны. Худзенькі, сухенькі, сівенькі — зусім не такі, як на шматлікіх партрэтах.
 Броўка браў у рукі кнігу, пытаўся прозвішча ў яго ўладальніка і тут жа на каленях падпісваў. Падаў свой томік і я.
 — Як ваша прозвішча? — зірнуўшы мне ў твар, запытаў паэт.
 — Іван Стадольнік.
 Цяпер ужо больш дапытліва глянуў на мяне Пётр Усцінавіч і раптам запытаўся:
 — А вы часам вершаў не пішце?
 — Пішу, — нясмела адказаў я.
 — А гэта не ваш верш «Грыб» надрукаваны ў кнізе «Слова аб роднай прыродзе»?
 — Мой, — яшчэ больш нясмела адказаў я.
 — Мушу сказаць — малачына!
 І напісаў на тытульным лісце тома некалькі зычлівых слоў...
 У сярэдзіне маёй вучобы на факультэце журналістыкі мой сябра і аднакурснік Уладзімір Анісковіч, які адначасова працаваў у дзіцячай рэдакцыі Беларускага радыё, папрасіў зрабіць радыёкампазіцыю пра Полацк і Полаччыну. І

я зрабіў яе, назваўшы «На радзіме першадрукара». Эпіграфам да яе я ўзяў пачатак паэмы Петрусю Броўкі:
*У дні старыя, у век наш лучыныя
 Аб горадзе Полацку слава ішла:
 Друкар там выдатны, Георгій Скарына,
 Што зоры рассыпаў па роднай краіне,
 Крыштальныя словы навукі, святла.*
 Але радыё ёсць радыё. Яно вымагае жывога голасу. Мы рашылі папрасіць Броўку, які ў той час быў галоўным рэдактарам Беларускай савецкай энцыклапедыі, агучыць эпіграф. Пётр Усцінавіч ахвотна згадзіўся, прызначыў час сустрэчы. У прызначаны дзень мы з Валодзем Анісковічам былі ў кабінце Пятра Усцінавіча. Ён пазнаў мяне, прыязна заўсміхаўся і ўзяўся засяроджана чытаць маю радыёкампазіцыю. Пасля сказаў:
 — Мушу сказаць, няблага, толькі ў эпіграфе мушу рабіць праўку. Раней Скарыну ўсюды пісалі, як Георгій, а на самай справе яго звалі Францішкам. І цяпер Скарыну будуць называць толькі так. Я сам галасавалі за гэта ў ЮНЕСКА.
 Уласнаручна закрэсліўшы ў вершаваных радках слова «Георгій», напісаў: «Францішак».
 Радыёкампазіцыя была ўспрынята ў рэдакцыі добра. Неўзабаве прагучала ў эфіры, і была яшчэ некалькі разоў паўторана.
Іван СТАДОЛЬНІК

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"

РВУ "Літаратура
і Мастацтва"

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Анатоль КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная калегія:

- Анатоль Акушэвіч
- Лілія Ананіч
- Алесь Бадак
- Дзяніс Барсук
- Святлана Берасцень
- Віктар Гардзей
- Уладзімір Гніламедаў
- Вольга Дадзіёмава
- Уладзімір Дуктаў
- Анатоль Жук
- Вольга Казлова
- Анатоль Казлоў
- Алесь Карлюкевіч
- Анатоль Крэйдзіч
- Віктар Кураш
- Алесь Марціновіч
- Мікола Станкевіч
- Юрый Цвяткоў
- Мікалай Чаргінец
- Іван Чарота
- Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарава, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Аб'екты:

- публіцыстыкі — 284-66-71
- крытыкі і бібліяграфіі — 284-44-04
- прозы і паэзіі — 284-44-04
- мастацтва — 284-82-04
- бухгалтэрыя — 284-66-72
- Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:

www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылка на "ЛіМ".

Руканісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведваюць сваё
прозвішча, поўнае імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі і
думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова

"Літаратура і Мастацтва".

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва

"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856

Наклад 3187

Умоўна друк. арк. 3,72

Нумар падпісаны ў друк
8.07.2009 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ — 3589

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

91770024468001 09025

91770024468001 09025

Мікола ЧАРНЯЎСКІ. Нарadzіўся ў 1943 годзе ў вёсцы Буда-Люшаўская Буда-Кашалёўскага раёна. Скончыў Бельцкую СШ (1960) Рагачоўскага раёна і паступіў на вярчярняе аддзяленне філфака БДУ. Дыплом атрымаў у 1966 годзе. Працаваў у газеце "Піонер Беларусі", на рэспубліканскім радыё, у часопісах "Бярозка" і "Вясёлка". Першы верш надрукаваў у 1958 годзе. Піша гумар, вершы і прозу для дзяцей. Выдаў больш за трыццаць кніг, у тым ліку "Дзе лета канчаецца", "Сонца ў хованкі гуляе", "Чалавечнасць", "Залатая ніва", "Казёл-моднік", "І не косяць, і не жнуць", "Аб чым пляе крынічка", "Лёкса ў люксе"...

Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Маўра (1995), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2001), а таксама прэміі імя Васіля Віткі часопіса "Вясёлка" (2002). Выдатнік народнай асветы БССР і выдатнік друку Беларусі. Узнагароджаны медалём Францыска Скарыны. Выдаваўся ў Расіі і Польшчы. Вершы перакладаліся на літоўскую, малдаўскую, украінскую і шмат якіх іншых моваў.

Надаўна выйшла ў свет яго новая кніжка "СОНЕЧНЫ КОШЫК" (Мінск, "Мастацкая літаратура", 2009, мастакі Н. Барай і А. Карповіч, 174 стар., 2000 ас.)

"Кантакт паміж пісьменнікам і чытачом больш непасрэдны, больш блізкі і інтымны, абумоўлены як сацыяльнай спецыфікай дзяцінства, так і асаблівасцямі ўспрымання ім літаратуры, адносіны яго да кнігі. Разам з тым гэты кантакт і больш складаны, бо дзіцячы чытач — самы зменлівы, дынамічны: сёння ён не такі, які быў учора і якім будзе заўтра."

Эсфір ГУРЭВІЧ

Каб пісаць для дзяцей, неабходна мець не толькі літаратурны талент, але і спецыфічнае прызвание. У пэўным сэнсе трэба мець унутранае дзіцячае светаадчуванне. Нездарма людзей пашанотнага ўзросту нярэдка называюць "дзіцяцінелымі". Але то іншае. У нашым выпадку маецца ў ўвазе пачуванне душой і сэрца. Чалавечая чысціня і шчырасць. Можна, нават наіўнасць.

Многа распавядаюць "дзіцячых" прыгод з жыцця такіх нашых знаных пісьменнікаў, як Міхась Лынькоў, Янка Маўр, Васіль Вітка, Артур Вольскі... Дзіўна, што многія вядомыя пісьменнікі свету назапашвалі ўласны "дзіцячы вопыт" не толькі з успамінаў, але і актыўна займаючыся выхоўваннем сваіх дзяцей, унукаў і праўнукаў. Што праўда, здараліся і адваротныя выпадкі — пісьменнікаў пра дзяцей змушала пісаць іх бяздзетнасць і адзінотнасць...

Мікола Чарняўскі ў літаратуру ўваходзіў крывёй і потам. Узвышаным стылем кажучы, адаваў вершаванаму радку ўсяго сябе. І на хлеб зарабляў, і свой сялянскі дух узвышаў. Было цяжка. Добра, што настаўнікі натрапіліся, якія яго веру ў свой паэтычны вырак па магчымасці акрылялі. Асабліва былі нацэмі і лагернік Алесь Пальчэўскі ды па-сялянску мудры і па-гарадскому інтэлігентны Васіль Вітка. Вучылі, павучалі і падтрымлівалі...

Вучань, на ішчасце, аказаўся здольным. Больш за тое, таленавітым. Значыць, свой творчы час настаўнікі трацілі на яго не марна. Як згадвае сам М. Чарняўскі, В. Вітка, ужо на сыходзе, пачуўшы яго ўдзячнасць за колішняю навуку, прамовіў: "Буду лічыць, што яшчэ адзін мой урок пайшоў на карысць, гаў плён..." А сёння Мікалай Мікалаевіч, як кажуць у народзе, "і сам з вусам", бо прауючы ў "Бярозцы" і "Вясёлцы", у свой час змог паспрыць з'яўленню першых проб пра дзясаткаў і дзясаткаў юных аўтараў, многія з якіх не згубіліся, творча выраслі, сталі сёння прызнанымі майстрамі паэзіі і прозы, не саромеюцца сказаць пры сустрэчы: "Мой настаўнік"...

Што ж, такі аўтар заслугоўвае вельмі сур'ёзнай увагі да сваёй творчасці. Якраз у выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла яго чарговая кніжка "Сонечны кошкі", пра якую ёсць нагода паразважаць. Адрасу падкрэсла, што рука вопытнага майстра адчуваецца з першых радкоў. З першага верша, з кніжнай запёўкі ў простым і ў пераносным сэнсе гэтага слова:

"Сонца высыпала краскі,
Пасвятлеў зялёны луг.
Ад яго вясновай ласкі
Заспявала ўсё наўкрут.
І крынічка, і крынічка
вяселей, званчэй пляе.
Дзве сінічкі,
Дзве сястрычкі
Прылятаюць да яе.
Прылятаюць кожны дзень,
Папываюць: — Цень-цень-цень!
Ты, крынічка,
Нам сястрычка,
а твой брат —
дзень-залацень!"

Колькі ў гэтых ладна спарадкаваных строфах гарманічных эмоцый, якая мускулістасць радка, і рэдкае для сучасных аўтараў прадчуванне станоўчай дзіцячай рэакцыі...

Яшчэ больш уражлівым падаўся мне верш "Хто такія Ж-жых і Ж-жах". У ім, заўважна захоўваючы традыцыі беларускага дзіцячага верша, знойдзены і ўласныя аўтарскія напрацоўкі як у форме, так і ў стылістыцы.

Ж-жых і Ж-жах —
браты-гулёны,
Толькі розніца ў адным:
Ж-жых быў
Вогненна-чырвоны,
Ж-жах быў
Чорны, як той дым.
Кожны з іх любіў прыгоды,
Не любіў дружыць з вагой.
Ж-жых з агнём
Гуляў заўсёды,
Ж-жах суседзіўся
З бядой.
Дурасліўцы з утрапеннем
Штукаваць маглі — шых-шах!
Ж-жых — усхоплываўся пёўнем,
Ж-жах — як мог
Наводзіў жах.

Ці няпраўда, як натуральным скрутным агнём, ахоплывае чытача гэты эксперсіўны верш! Вядома, што "героі" верша не зводзяцца толькі да запалак, але паказваюць сабой і на шырэйшыя негатыўны абсяг сённяшніх людскіх дачыненняў. Прычым вельмі добра, што аўтар у дадзеным выпадку абыходзіцца без наўпростай аўтарскай маралі, бо яна вынікае з самога падтэксту верша. М. Чарняўскі як паэт вельмі чуйны да ўсіх тонкіх праяў дзіцячай псіхалогіі. Сьходзячы са свайго жыццявага і творчага вопыту, ён ужо інтуітыўна адчувае, дзе і пры якім павароце сюжэта якая інтанацыя мае быць, на чым трэба зрабіць націск, дзе, затрымаўшы дых, вытрымаць паўзу... Як, скажам, у вершы "Камар Мікіта" (дзе ўнук прыкінуўся надакучлівым камаром, а дзед з бабай не давалі рады ад яго назойлівасці схавалца, пакуль не выставілі салодкую прынаду):

Развінуўшы крылы-рукі,
Ён лятае,
Ён гудзе.
Дзед з бабуляй ад унука
Не схавалца нідзе.

.....
На бабулю глянуў мелякам:
— Што ў прыпасах ёсць тваіх?.. —
Злосна гуў камар маленькі,
Але ўбачыў карамелькі —
І суціх, прыліп да іх!..

Здавалася б, адзін штрышок, адзін кароткі радок ператварае просценькі верш у сапраўдны твор мастацтва. Ды і рыфма мелякам-карамелькі напраўду прыліпучая. Адметна напісаны верш "Кемлівы зай" (пра бесклапотнага зайца і мудрага лася). Вельмі добра зроблены. Чытаецца без натугі, натуральна.

Заўважны сваёй мудрай канцоўкай і верш "Капляюшык страціў жолуд" (пра бацьку-Дуба і сына-Жолуда, які ўпаў долу з кронны і баіцца свайго далейшага лёсу без бацькоўскай апекі). На што Дуб-бацька яму кажа:
Каб не мёрз ты,
Каб прарос —
Лісце ўсё
на гол я строс.
Не грыжы ад страху, сын!
Я з табой,
Ты не адзін!

І калі гэты верш нясе ў сабе пазітыўны зарад і пэўны родавы патрыятызм, то два наступныя зроблены на іх палярным успрыманні. Вось пра парсючка "Чаў-чаў", які, каб наесціся і вываляцца ў гразі пакідае пасля сябе бруд і вэрхал:

Чаў-чаў чаўкаў жа штодня:
"Гушчы больш дастану.
Як не буду чаўкаць я —
Кабаном не стану!"
Калі слова "кабан" замяніць у дадзеным выпадку на слова "пахан", то верш будзе прачытваецца з больш пераканаўчай "сімвалікай". Да таго ж непадалёк выдрукаваны яшчэ адзін аналагічны твор, гэтым разам з негатыўнай характарыстыкай (а былі ж і станоўчыя парасячыя вобразы ў мастацкай літаратуры, такія як Нуф-Нуф і Наф-Наф):

І парсюк, як той бульдозер,
Узадраў лычом гзірван,
А карыта — ўверх ды вобзем,
Выйў пойма —
Лёг, як пан.

Ён у лужыне той рохкаў,
Ён з той лужыны хлябтаў.
Смачна цешыўся з палёгкай:
— Я свінніў сапраўднай стаў!

Перафразіруючы словы вядомай пушкінскай эпіграмы да нашага героя-кабанчыка, можна сказаць: "і стал он полным наконец!..."

Добрым і ўцямным для дзяцей вершам напісаны казкі "Ласіны хутар і дзіва-кам'ютэр", а таксама "Воўк-прадпрымальнік".

Сустрэкаюцца, праўда, вершы без падтэкстаў, на голым рэалізме, без "маралі", што з погляду сённяшніх дзён падаецца нібыта непраймальнай павучальнасцю. Аднак духоўнае развіццё нашых дзяцей сведчыць пра адваротнае, г. зн., пра неабходнасць і навучання, і выхавання. Вядома не па савецкіх узорах "маральнага кодэкса будаўніка камунізму", але ўсё ж...

Да прыкладу, у мяне верш пра "Касу-спявачку" не выклікае той узнісласці, на якую разлічваў аўтар. Дзіўна чытаць такое ад імя касы:

Паглядзела —
Дрэме луг,
Смолякі ды рамонкі:
"Як прайдуся я —
Наўкруг
спеў пальцеца звонкі".

ЛеГАЛ